

T.C.

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

**TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ
YÖNTEMİ İLE KRİTERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Emine AKBUDAK

Danışman

Doç. Dr. Gülin İdil SÖNMEZTÜRK BOLATAN

ALANYA

2024

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ
YÖNTEMİ İLE KRİTERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine AKBUDAK
İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı
İşletme Mühendisliği Programı

Danışman
Doç. Dr. Gülin İdil SÖNMEZTÜRK BOLATAN

ALANYA
(2024)

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Emine AKBUDAK

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR SAYFASI

Canım Kızım Ela'ya

Öncelikle tez çalışmamın her aşamasında bana destek olan, yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen, kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Gülin İdil SÖNMEZTÜRK BOLATAN'a teşekkür ederim.

Ayrıca tezimin sonuca ulaşmasında büyük katkıları olan değerli hocalarım Prof. Dr. Burçin Cevdet ÇETİNSÖZ ve Kapadokya Üniversitesi Öğr. Üyesi Doç. Dr. Mehmet BAHAR'a gönülden teşekkür ederim. Sizlerin desteğiyle bu çalışmayı tamamlayabilmek benim için büyük bir şanstı.

Eğitim hayatım boyunca yanımda olan ve bugünlere gelmemde büyük emek sarf eden sevgili aileme sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak, bu yorucu yıl içinde tez çalışması, hayat koşuşturması ve hayallerim arasında yorulan kendime de teşekkür etmek istiyorum. Bu süreçte kendimi geliştirmek ve hedeflerime ulaşmak için gösterdiğim çabadan dolayı mutluyum.

Emine AKBUDAK

ÖZET

TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ YÖNTEMİ İLE KRİTERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Emine AKBUDAK

İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Ağustos, 2024 (87 Sayfa)

Turizm sektörü gelişen ve gelişmekte olan tüm ülkelerde ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmanın gelişmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Ancak, uzun süre boyunca turizmin sadece ekonomik etkilerine odaklanması, olumsuz etkilerinin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Bu durum sürdürülebilirlik kavramının önem kazanmasına ve son yıllarda en çok tartışılan konulardan biri haline gelmesine neden olmuştur. Rekabet artışı ve değişen ihtiyaçlar, turizm işletmeleri başta olmak üzere, sektör genelinde sürdürülebilir turizmi bir gerekliliğe dönüştürmüştür.

Çalışmanın temel amacı sürdürülebilir turizm boyutlarının otel yöneticilerinin bakış açısıyla değerlendirilmesidir. Çalışmada kitle turizmi, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir otel ve sürdürülebilir turizm boyutları hakkında literatür araştırması yapılmıştır. Detaylı literatür araştırması sonucunda, sürdürülebilir turizm için ana kriterler ve alt kriterler belirlenmiştir. Çalışmanın analizinde çok kriterli karar verme tekniklerinden Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi kullanılmıştır. AHP yöntemi, karmaşık karar verme süreçlerinde kriterlerin önem derecesini belirlemede kullanılan etkili araçlardan biridir. Sürdürülebilir turizmin boyutlarına ilişkin faktörlerin önem sırasını belirlemek amacıyla otel yöneticileriyle görüşmeler yapılmıştır. Yöneticilerin sürdürülebilirlik konusundaki deneyim ve bilgilerini yansıtmakta olan bu görüşmeler karar sürecinin daha objektif olmasını sağlamıştır. Araştırma gereği ana ve alt kriterlerin ağırlıkları hesaplandıktan sonra bütünlük kriter ağırlıkları bulunmuştur. Bu sayede her bir kriterin sürdürülebilir turizm üzerindeki etkisi bulunmuştur. Elde edilen sonuçların tutarlı olup olmadığını değerlendirmek amacıyla tutarlılık analizi yapılmıştır.

Çalışma sonucunda sürdürülebilir turizmin farklı boyutlarının otel yöneticileri tarafından nasıl değerlendirildiği ve hangi kriterlerin daha fazla önem taşıdığı ortaya koyulmuştur. Bu değerlendirme sürdürülebilir turizm politikalarının ve stratejilerinin

geliştirilmesinde önemli bir rehber niteliği taşımaktadır. Otel yöneticilerinin sürdürülebilirlik konusundaki bakış açıları, bu alandaki uygulamaların etkinliğini arttırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, sürdürülebilir turizm de teorik ve pratik boyutları birleştirerek, otel yönetimi tarafından daha sürdürülebilir uygulamaları benimsemeye yol gösterici nitelikte olabilir. Elde edilen bulguların turizm sektöründe sürdürülebilirlik bilincinin artırılmasında ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kitle Turizmi, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir turizm, Sürdürülebilir otel, Analitik hiyerarşi prosesi

ABSTRACT

SUSTAINABILITY IN TOURISM: EVALUATION OF CRITERIA USING THE ANALYTICAL HIERARCHY PROCESS METHOD

Emine AKBUDAK

Department of Business Engineering

Graduate School of Alanya Alaaddin Keykubat University,

August, 2024

The tourism sector significantly contributes to economic, cultural, and social development in both developed and developing countries. However, focusing solely on the economic impacts of tourism for a long time has led to the neglect of its negative effects. This situation has brought the concept of sustainability to the forefront, making it one of the most discussed topics in recent years. The increase in competition and changing needs have transformed sustainable tourism into a necessity, especially for tourism enterprises and the sector as a whole.

The primary aim of this study is to evaluate the dimensions of sustainable tourism from the perspective of hotel managers. A literature review on sustainable development, sustainable tourism, sustainable hotels, and the dimensions of sustainable tourism has been conducted. As a result of the detailed literature review, the main and sub-criteria for sustainable tourism were identified. The Analytical Hierarchy Process (AHP) method, one of the multi-criteria decision-making techniques, was used in the analysis of the study. AHP is an effective tool used to determine the importance levels of criteria in complex decision-making processes. Interviews were conducted with hotel managers to determine the importance order of factors related to the dimensions of sustainable tourism. These interviews, reflecting the managers' experiences and knowledge on sustainability, made the decision-making process more objective. The weights of the main and sub-criteria were calculated, and integrated criterion weights were found. Thus, the impact of each criterion on sustainable tourism was determined. Consistency analysis was performed to evaluate whether the obtained results were consistent.

The study revealed how the different dimensions of sustainable tourism are evaluated by hotel managers and which criteria are deemed more important. This evaluation serves as a significant guide in the development of sustainable tourism policies and strategies. The perspectives of hotel managers on sustainability play a crucial role in

enhancing the effectiveness of practices in this field. By combining the theoretical and practical aspects of sustainable tourism, this study can guide hotel management in adopting more sustainable practices. It is believed that the findings will provide significant contributions to increasing sustainability awareness in the tourism sector and achieving sustainable development goals

Keywords: Mass Tourism, Sustainability, Sustainable tourism, Sustainable hotel, Analytical hierarchy process

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK SAYFASI	
ONAY SAYFASI	i
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	ii
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER SAYFASI	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR	3
2.1. Kitle Turizmi	3
2.1.1. Barcelona’da kitle turizmi	4
2.1.2. Venedik’te kitle turizmi	5
2.2. Yavaş Şehirler	7
2.3. Sürdürülebilirlik Kavramı	10
2.3.1. Sürdürülebilir kalkınma kavramı	10
2.3.1.1. Sürdürülebilir kalkınmanın tanımı	12
2.3.1.2. Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel evrimi	12
2.3.2. Sürdürülebilir turizm kavramı	15
2.3.2.1. Sürdürülebilir turizm ilkeleri	18
2.3.3. Sürdürülebilir otel kavramı	21
2.3.3.1. Sürdürülebilir otel uygulamaları	23
2.4. Sürdürülebilir Turizm Boyutları	24
2.4.1. Ekonomik sürdürülebilirlik	24
2.4.2. Çevresel sürdürülebilirlik	25
2.4.3. Sosyal sürdürülebilirlik	26
2.4.4. Kültürel sürdürülebilirlik	27
2.4.5. Politik sürdürülebilirlik	28
2.4.6. Teknolojik sürdürülebilirlik	29
2.5. Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)	30

2.5.1. AHP yönteminde kullanılan ölçek	31
2.5.2. Normalize edilmiş matrisin ve kriter ağırlıklarının hesaplanması	32
2.5.3. Tutarlılık oranı analizi.....	33
3. YÖNTEM	35
3.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı	35
3.1.1. Araştırmanın amacı	35
3.1.2. Araştırmanın önemi.....	35
3.1.3. Araştırmanın kapsamı	35
3.2. AHP Yöntemi Uygulaması	36
3.2.1. Hiyerarşik yapının oluşturulması	36
3.2.2. Hedef ve kriterlerin belirlenmesi	36
3.2.3. İkili karşılaştırma matrisleri	37
3.2.4. Yönetici ortak karar (geometrik ortalama).....	37
3.2.5. Normalize matris (yönetici ortak karar).....	40
3.2.6. Ana kriter, alt kriter ağırlıkları ve bütünsel ağırlıklar	42
3.3. Tutarlılık Analizi.....	44
3.3.1. Ana kriterler	44
3.3.2. Alt kriterler (sosyal)	46
3.3.3. Alt kriterler (ekonomik)	48
3.3.4. Alt kriterler (çevresel).....	49
3.3.5. Alt kriterler (kültürel).....	51
3.3.6. Alt kriterler (politik).....	52
3.3.7. Alt kriterler (teknolojik).....	54
4. BULGULAR.....	56
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	59
6. KAYNAKLAR	75
7. EKLER	81
Ek-1: Anket Formu	81
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Sürdürülebilirliğin Üç Boyutu.....	11
Şekil 2.2. Sürdürülebilir Turizmin Ortaya Çıkışı Jafari Platformu (2001).....	15
Şekil 2.3. AHP'nin Hiyerarşik Yapısı	30
Şekil 2.4. AHP Yöntemini Uygulamada İzlenen Adımlar	31
Şekil 3.1. AHP Hiyerarşik Yapısı.....	36

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. 2017 Yılı Barselona Turizm İstatistikleri	4
Tablo 2.2. Sürdürülebilir Turizmin 12 Hedefi	20
Tablo 2.3. AHP Önem Dereceleri	33
Tablo 2.4. Matris Boyutlarına Göre Tesadüflük Göstergesi.....	34
Tablo 3.1. Ana Kriterlere Ait Yönetici Ortak Karar	38
Tablo 3.2. Sosyal Alt Kriterlerine Ait Yönetici Ortak Karar	38
Tablo 3.3. Ekonomik Alt Kriterlerine Ait Yönetici Ortak Karar	38
Tablo 3.4. Çevresel Alt Kriterlerine Ait Yönetici Ortak Karar.....	39
Tablo 3.5. Kültürel Alt Kriterlerine Ait Yönetici Ortak Karar	39
Tablo 3.6. Politik Alt Kriterlerine Ait Yönetici Ortak Karar	39
Tablo 3.7. Teknolojik Alt Kriterlerine Ait Yönetici Ortak Karar	39
Tablo 3.8. Ana Kriterlere Ait Normalize Matris.....	40
Tablo 3.9. Sosyal Alt Kriterlerine Ait Normalize Matris.....	40
Tablo 3.10. Ekonomik Alt Kriterlerine Ait Normalize Matris.....	40
Tablo 3.11. Çevresel Alt Kriterlerine Ait Normalize Matris	41
Tablo 3.12. Kültürel Alt Kriterlerine Ait Normalize Matris	41
Tablo 3.13. Politik Alt Kriterlerine Ait Normalize Matris.....	41
Tablo 3.14. Teknolojik Alt Kriterlerine Ait Normalize Matris.....	41
Tablo 3.15. Ana Kriterlerin Ağırlıkları	42
Tablo 3.16. Sosyal Ana Kriterinin Kriter Ağırlıkları.....	42
Tablo 3.17. Ekonomik Ana Kriterinin Kriter Ağırlıkları.....	42
Tablo 3.18. Çevresel Ana Kriterinin Kriter Ağırlıkları.....	43
Tablo 3.19. Kültürel Ana Kriterinin Kriter Ağırlıkları	43
Tablo 3.20. Politik Ana Kriterinin Kriter Ağırlıkları.....	43
Tablo 3.21. Teknolojik Ana Kriterinin Kriter Ağırlıkları	43
Tablo 3.22. Bütünleşik Kriter Ağırlıkları.....	44
Tablo 3.23. Ana Kriterlere Ait Normalize Matris ve Satır Ortalamaları (w).....	45
Tablo 3.24. Alt Kriterlere Ait Normalize Matris ve Satır Ortalamaları (w)	47
Tablo 3.25. Alt Kriterlere Ait Normalize Matris ve Satır Ortalamaları (w)	48
Tablo 3.26. Alt Kriterlere Ait Normalize Matris ve Satır Ortalamaları (w)	50
Tablo 3.27. Alt Kriterlere Ait Normalize Matris ve Satır Ortalamaları (w)	51
Tablo 3.28. Alt Kriterlere Ait Normalize Matris ve Satır Ortalamaları (w)	53
Tablo 3.29. Alt Kriterlere Ait Normalize Matris ve Satır Ortalamaları (w)	54
Tablo 5.1. Lee ve Kim'in Yaptığı Çalışmaya Ait Ana Kriterlerin Ağırlıkları (ortalama).63	

Tablo 5.2. Tsaur ve Wang'ın Yaptığı Çalışmaya Ait Ana Kriterlerin Ağırlıkları (ortalama).....	64
Tablo 5.3. Lee ve Kim'in Yaptığı Çalışmaya Ait Alt Kriterlerin Ağırlıkları (ortalama)	64
Tablo 5.4. Tsaur ve Wang'ın Yaptığı Çalışmaya Ait Alt Kriterlerin Ağırlıkları (ortalama).....	64
Tablo 5.5. Tsaur ve Wang'ın Yaptığı Çalışmaya Ait Alt Kriterlerin Ağırlıkları (ortalama).....	65
Tablo 5.6. Kişi 'nin Yaptığı Çalışmaya Ait Alt Kriterlerin Ağırlıkları	66
Tablo 5.7. Ana Kriter Ağırlıklarının Karşılaştırılması.....	66
Tablo 5.8. Alt Kriter Ağırlıklarının Karşılaştırılması	67
Tablo 7.1. Önem Derecelerine İlişkin Tablo.....	82
Tablo 7.2. Ana Kriterler	83
Tablo 7.3. Sosyal Sürdürülebilirlik Alt Kriterleri	83
Tablo 7.4. Ekonomik Sürdürülebilirlik Alt Kriterleri	84
Tablo 7.5. Çevresel Sürdürülebilirlik Alt Kriterleri.....	84
Tablo 7.6. Kültürel Sürdürülebilirlik Alt Kriterleri	85
Tablo 7.7. Politik Sürdürülebilirlik Alt Kriterleri	85
Tablo 7.8. Teknolojik Sürdürülebilirlik Alt Kriterleri	86

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltmalar

AHP	Analitik Hiyerarşi Prosesi
BM	Birleşmiş Milletler
ÇKKV	Çok Kriterli Karar Verme
ICLEI	Uluslararası Yerel Çevre Girişimleri Konseyi
IUCN	Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği
OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
SK	Sürdürülebilir Kalkınma
SO	Sürdürülebilir Otel
ST	Sürdürülebilir Turizm
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
WCED	Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonu
VB.	Ve benzeri
YY.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Son yıllarda dünya ticaretindeki yoğunluk ve üretim faktörlerinin sınırsızca kullanımı karşısında mevcut kaynakların sınırlı olması, olumsuz doğa değişimleri ve üretim ve tüketimdeki artış, sürdürülebilir üretim anlayışına yönelmeyi teşvik etmiştir. Sürdürülebilirlik fikrinin başlangıcı, kaynakları koruma ve kullanmayla ilgili endişelerden ortaya çıkmıştır. 20.yy. başlarından itibaren kavram, Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN), Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi küresel kuruluşların teşviki ve desteğiyle hızla kabul görmüştür (Nilnoppakun ve Ampavat, 2016). Kontrolsüz insan faaliyetlerinin neden olduğu yıkıcı çevresel sonuçların farkına varılmasında çevresel hareketler yol gösterici olmuştur.

Rekabetin giderek önem kazandığı günümüz dünyasında dünya ülkeleri sürdürülebilirlikten daha çok ekonomik büyümeye önem vermiştir (Turhan vd., 2018). Ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlarda yaşanan kalkınma girişimleri çevresel yapının bozulmasında etkili olmuştur. Çevre faktörünü göz ardı ederek gerçekleşen bu ekonomik girişimler zamanla çevre üzerinde negatif dışsallığa yol açmıştır (Cinnioğlu, 2015). Krajnc ve Glavic ise çalışmasında, çevre kirliliğine sanayileşmiş ülkelerin üretim ve tüketim alışkanlıklarının neden olduğunu söylemiş, endüstriyel süreçlerde kullanılan kaynaklardan atıkların arıtılmasına kadar ki geçen tüm süreçte değişiklik yapılmasının gerektiğini ifade etmiştir (Krajnc ve Glavic, 2003).

Yaşanan gelişmeler zamanla ülkelerin gelişme ve kalkınma hedeflerinin yanında sürdürülebilirliği sağlamada doğal kaynak dengesinin de korunması gerektiğini göstermiştir (Kuşat, 2013). Özellikle teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler doğal kaynakların sınırsız kaynaklarmış gibi kullanılmasına yol açmış ve bunun sonucunda da yaşamımızı tehdit eden kaynak sıkıntısıyla karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur (Solmaz, 2019).

Ekonomik düzenin uzun vadeli olabilmesi için doğal dengenin korunduğu ve kaynak yönetiminin başarılı bir şekilde yapıldığı bir ekonomik kalkınma sisteminin benimsenmesi gerekmektedir. Reyhan tarafından öne sürülen stratejiye göre, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanıldığı bir ekonomik büyümenin hedeflenmesi gerekmektedir (Satır Reyhan, 2014). Sürdürülebilir ekonomi sayesinde kaynak kullanımının etkin kullanımı dışında, sonrasında ortaya çıkan negatif dışsallığın pozitif olarak yön değiştirmesi hedeflenmektedir. Sürdürülebilir üretim sayesinde farklı

yöntemler kullanılarak üretilen ürünlerin tekrar üretimde kullanılması mümkün olmakta böylece çevreye verilen zararın da önüne geçilmektedir (Ayrancı, 2017).

Özetle, insan varlığının mümkün olmadığı bir durumda ekosistemlerin sürdürülebilirliği mümkün değildir. Sağlıklı işleyen bir ekosistemin varlığı insan hayatının devamı için gerekli olduğundan, çevrenin korunması baktığımızda bir ihtiyaç değil; bir zorunluluğu ifade etmektedir (Özsoy ve Dinç, 2016).

2. LİTERATÜR

2.1. Kitle Turizmi

Özellikle orta sınıf veya alt gelir grubunun katılım gösterdiği, birbirine yabancı olan kişilerin, tek başına veya gruplar halinde satın aldığı paket turizm şekline kitle turizmi denir. Kitle turizminin en temel özelliği bireylerin paket turları daha fazla tercih etmesidir (Kozak vd., 2001). Bu turizm şeklinde hedef, katılımcı sayısının yüksek olması ve sürekliliğin sağlanmasıdır.

Kitle turizminde bireyler geniş kitleler halinde seyahat etmekte ve bu seyahatler tur operatörleri aracılığıyla organize edilmektedir. Bu tarz turların içeriğinde uçak biletiyle birlikte genellikle konaklama imkânı, yemek ve turistik aktiviteler paket olarak sunulmaktadır. Bu paketler, bireylere tek tek düzenleme yapmak yerine daha ekonomik bir seyahat fırsatı sunmaktadır.

Kitle turizminde, turizm destinasyonlarını aynı anda çok sayıda turist ziyaret etmektedir. Bu durum, toplum üzerinde ekonomik, sosyal ve kültürel bazı olumsuz etkilere yol açmaktadır. Turizmin yaygınlaşmasında ve geniş kitlelere ulaşmasında etkili olan kitle turizminin, doğaya zarar vermesi ve ekosistemin bozulması gibi çevresel etkilerinin yanında, yerel kültürlerin ticarileşmesi ve yerel halkın yaşam tarzının değişmesi gibi kültürel etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler zamanla bireylerin alternatif turizm türlerine yönelmesine ve sürdürülebilirlik konusunda farkındalığın artmasına neden olmuştur. Kitle turizminin kontrolsüz büyümesi, kaynakların aşırı kullanımına ve destinasyonların çekiciliğinin azalmasına yol açmaktadır (Boskovic vd., 2020)

Sosyal açıdan kitle turizminin olumlu ve olumsuz birçok etkisi yapılan akademik araştırmalar aracılığıyla ortaya koyulmuştur. Örneğin, turizm faaliyetlerinin yoğun yaşandığı yerlerde altyapı kullanımında meydana gelen tıkanıklık (Brunt ve Courtney, 1999), suç oranlarının yükselmesi (Tosun, 2002) ve uyuşturucu madde kullanımı (Haralambopoulos ve Pizam, 1996) yaşanan olumsuzlukları oluşturmaktadır. Bununla birlikte el sanatları geleneklerinin yerel halk tarafından yaşatılması, yerel kültürü koruma ve kültürel etkileşim gibi olumlu etkiler de söz konusudur (Gursoy ve Rutherford, 2004).

Ekonomik açıdan baktığımızda kitle turizmi istihdam artışı, yerel işletmelerde yaşanan gelir artışı, yaşam kalitesinin iyileşmesi gibi olumlu etkilerinin yanında kitle turizminin mevsimsel olması nedeniyle istihdam artışının istikrarsız olması, yaşam maliyetinin artması, bazı durumlarda yabancı işgücüne yönelme olumsuz etkileri oluşturmaktadır.

2.1.1. Barselona’da kitle turizmi

Barselona, dünyanın önemli turizm destinasyonlarından biri olması nedeniyle aşırı turizm sorunuyla sıkça gündeme gelmektedir. Avrupa’da önemli bir kültür, turizm ve finans merkezi konumunda olan Barselona, yılda yaklaşık 2.7 milyon yolcu ağırlamakta ve Akdeniz’in en büyük, dünyada ise dördüncü en büyük limanına ev sahipliği yapmaktadır(Geç, 2020).

Barselona şehrinin yüksek turizm çekiciliği olan zengin bir kültürel mirası bulunmaktadır. Bu çekiciliğin büyük bir kısmı, Katalan mimar Antoni Gaudi'nin eserlerinden kaynaklanmaktadır. Gaudi'nin Park Güell, Palau Güell ve Casa Mila eserleri 1984 yılında; La Sagrada Familia, Casa Vicens, Casa Batllo ve Church of Colonia Güell eserleri ise 2005 yılında UNESCO Dünya Kültürel Miras Listesi'ne kabul edilmiştir. Gaudi'nin eserlerine ek olarak, Palau de la Musica Catalana ve Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau da Barselona'nın UNESCO Dünya Kültürel Miras Listesi'nde bulunan diğer önemli yapılarıdır.

Kültürel mirasın çekiciliğinin dışında, La Rambla Caddesi, La Boqueria Pazarı ve Barceloneta plajları da turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Ayrıca, farklı temalı etkinlikler ve ticari faaliyetler, Barselona’da yıl boyunca turizm hareketliliğinin devam etmesini sağlamaktadır. Şehirdeki transit yolcu yoğunluğu, ziyaretçi sayısını artırarak aşırı turizm sorununa yol açmaktadır. Bu yolcular genellikle şehre yayılmadan, kısa bir süre içinde Park Güell, Sagrada Familia gibi başlıca turistik yerleri ziyaret edip ayrılmaktadırlar. Barselona'nın 2017 yılına ait turizm istatistikleri Tablo 2.1.'de gösterilmektedir (Boz ve Özkan, 2021).

Tablo 2.1. 2017 yılı Barselona turizm istatistikleri

Otel sayısı	423 adet
Otel doluluk oranı	% 72.2
Uluslararası turist sayısı	8.9 milyon
Barselona limanına gelen kruvaziyer turist sayısı	2.7 milyon
Barselona havaalanı yolcu sayısı	47.3 milyon

Şehirdeki yaşanan yoğun turizm hareketliliği, zamanla destinasyonda turizm karşıtı eylemlerin başlamasına yol açmıştır. Şehir, neredeyse kendi gelişiminin kurbanı haline gelmiştir. En dikkat çekici eylemler 2014 ve 2017 yıllarında yaşanmıştır (Geç, 2020).

2020). 2014 yılında üç İtalyan turistin uygunsuz davranışları yerel halkın tepkisini çekmiş ve protestoların başlamasında yeterli olmuştur. Bunun yanı sıra, turizm kaynaklı tepkilerin artışı seçim vaatleri arasında yer almaya başlamış ve bu bağlamda yeni turizm stratejileri ve düzenlemelerinin hayata geçirilmesi için gerekli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu politikalar arasında turist sayısında sınırlamaların getirilmesi, ek turist vergilerinin uygulanması, kayıt dışı tesislere yaptırımlar uygulanması gibi öneriler yer almaktadır. Bunun dışında, mevcut apart dairelerde vergi artışına gidilmesi ve yenilerine izin verilmemesi, kayıt dışı günlük kiralanılan dairelerin denetlenmesi, ayrıca tur otobüslerinin kiralari ve otopark ücretlerinde artış yapılması gibi düzenlemeler de yer almaktadır (Can Kömürcü, 2017).

Airbnb gibi platformların yaygınlaşmasıyla birlikte yasadışı konaklamalar artmış ve durum daha da kötüleşmiştir. Bu nedenle, 2028 yılına kadar yaklaşık 10.000 Airbnb tarzı dairenin kademeli olarak kaldırılması için çalışmaların başlatılacağı açıklanmıştır (Lahiri, 2024). Turist sayısındaki artış, anti-sosyal davranışların sergilenmesine ve Barselona halkının turistlere olan hoşgörüsünün azalmasına neden olmuştur. Özellikle günlük kiralık dairelerin yoğun olduğu bölgelerde huzursuzluk belirgin bir şekilde artmıştır. Bu duruma yanıt olarak şehirde yasadışı konaklamaları önlemek amacıyla denetim ekipleri oluşturulmuş ve lisanssız daireleri listeleyen Airbnb ve HomeAway gibi platformlara cezai işlemler uygulanmıştır. Collboni, 2028'e kadar Airbnb aracılığıyla turistlere günlük ev kiralama uygulamasının sona ereceğini duyurmuştur (Euronews, 2024).

Bu gelişmelerin yanı sıra, yerel halk turistlere yönelik tepkilerini duvar yazılarıyla dile getirmiştir. Eylemlerin görüntüleri, katılımcıların kişisel ifadeleri, hazırladıkları posterler ve sloganlar ulusal medyanın ötesine geçerek uluslararası alanda geniş yankı uyandırmıştır. Pek çok haber kuruluşu yazılı ve görsel basında bu eylemleri gündeme taşımıştır. Ayrıca sosyal medya platformları, eylemcilere seslerini daha geniş kitlelere duyurma imkânı sunmuştur. Barselona'da turizmin yarattığı sorunlara eleştirel bir bakış sunan iki proje özellikle dikkat çekmektedir: Bunlardan biri, kitle turizmini eleştiren "Bye Bye Barcelona" adlı belgesel, diğerisi ise Barcelonalı bir fotoğraf sanatçısının hazırladığı "Tourist Walk" adlı fotoğraf kitabıdır.

2.1.2. Venedik'te kitle turizmi

Venedik, deniz ticareti ve sanatıyla şekillenmiş zengin bir tarihsel geçmişe sahip bir şehirdir. Mimari yapılarından sanat eserlerine kadar pek çok  ge, Venedik'in turistik

çekiciliğini şekillendirmede etkili olmaktadır. Şehirde klasik caddelerin yerini su kanallarının alması Venedik'in kendine özgü cazibesini artırmaktadır. Bu durum Venedik'in sular şehri, kanallar şehri, köprüler şehri ve gondollar şehri gibi çeşitli isimlerle anılmasına neden olmuştur. Ayrıca, iki yılda bir gerçekleştirilen Venedik Bienali ve her yıl düzenlenen Venedik (Maske) Karnavalı ziyaret eden turist sayısını artıran ve markalaşmasını destekleyen önemli organizasyonlardır.

Venedik'in otomobil kullanımına uygun olmaması, onu dünyanın en büyük 'yaya kenti' yapmaya yetmiştir. Kentte ulaşım, yürüyerek veya kanallar boyunca toplu taşıma araçlarıyla sağlanmakta, bu da bireylerin karbon ayak izini düşük tutmaktadır. Ancak, kruvaziyer turizminin etkisiyle şehirde ciddi bir hava kirliliği sorunu yaşanmaktadır. Kruvaziyer turizmi, deniz yoluyla yapılan ve çeşitli limanlarda duraklayarak gerçekleştirilen, tatil odaklı bir seyahattir (Özgezmez ve Şakar, 2017). Venedik'te kanallarda seyreden gemilerin fazlalığı ve su taşımacılığıyla ilgili düzenlemelerin yetersizliği, hava kirliliğinin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır.

Venedik'te gerçekleştirilen eylemler, Barselona'dakilerle benzerlik göstermektedir. Ancak kruvaziyer turizmine karşı çok daha güçlü tepkiler verildiği gözlemlenmektedir. Bu durum, Venedik'in kendine has kentsel yapısı ve yerel halkın bu konuya duyduğu yüksek hassasiyetin bir yansımasıdır. Venedik halkının kruvaziyer turizmine yönelik tepkileri, gemilerin kanallarda çok yakın geçiş yapması ve demirlemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, görüntü, hava ve su kirliliğine neden olmakta, ekosistemi ve tarihi yapıları tehdit etmektedir. Bu sebeple, kanallara giren gemiler sis bombası, fişek ve yumurta atılarak karşılanmış ve protesto konusu olmuştur.

Turizmin olumsuz etkilerini azaltmak ve sürdürülebilir çözümler bulmak amacıyla, Venedik Belediyesi, Kent Konseyi, Sürdürülebilir Turizm Ofisi ve çeşitli kuruluşlar, 2017 Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Yılı kapsamında 'EnjoyRespectVenezia' adlı bir kampanya başlatmıştır. Bu kampanya, Venedik ve çevresinin, şehir manzarasının, kent kimliğinin ve sanatsal güzelliklerin korunmasını teşvik etmek ve farkındalığı artırmak amacıyla başlatılmıştır (Genç, 2020). Bu kampanya çerçevesinde, ziyaretçilere Venedik seyahatlerinde uyulması gereken ve kaçınılması gereken davranışlar açıkça belirtilmiş ve bu bilgileri içeren bir el kitabı hazırlanmıştır. El kitabında, istenmeyen davranışlar ve bunların yaptırımları ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Yerel yönetimin uygulamaya koyduğu ve büyük tartışmalara yol açtığı bir başka düzenleme, yoğun turist dönemlerinde kalabalık bölgelere turnikelerin yerleştirilmesidir. Bu uygulamanın amacı, belirli alanlarda turnikeler aracılığıyla yerel halk ile turistlerin

ayrılmasını sağlamaktır. Turnikelerin yerleştirildiği alanlarda ulaşım, yalnızca Venezia Unica kartına sahip yerel halk ve düzenli ziyaretçiler için geçerlidir. Diğer turistlerin ise hedeflerine ulaşmak için alternatif güzergahları kullanmaları gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, Venedik'te kitlesel turizmi sınırlandırmak, günübirlik ziyaretler yerine uzun süreli konaklamaları teşvik etmek ve yerel halkın yaşam kalitesini artırmak amacıyla bir ücret uygulaması hayata geçirilmiştir (Euronews, 2024). Ancak turist sayısında beklenen düzeyde bir azalma sağlanamadığı için, uygulama başarısız olarak kabul edilmiştir. Tüm bu gelişmeler, Birleşmiş Milletler (BM) kültür ajansı UNESCO'nun Venedik'i Tehlike Altındaki Dünya Mirası listesine almayı iki kez değerlendirmesinde önemli bir etken olmuştur.

2.2. Yavaş Şehirler

Teknolojinin hızla geliştiği, büyük şehirlerin küçük yerleşim yerlerine kıyasla daha fazla tercih edildiği ve hızlı yaşam tarzının hâkim olduğu bir dönemde yaşamaktayız. Büyük kentlerde yaşayanlar birçok avantaja sahip olmalarına rağmen, bu imkanlara erişim; ulaşım sıkıntıları, hava kirliliği ve zaman yetersizliği gibi sorunlar nedeniyle güçleşmektedir.

1999 yılında İtalya'da Paolo Saturnini öncülüğünde başlatılan Cittaslow hareketi, bu tür sorunlarla başa çıkmayı amaçlayan bir girişimdir (*Cittaslow Association*, 2024). "Yavaş Şehir" olarak da bilinen bu hareket, küçük şehirlerde ve kasabalarda yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir. Cittaslow, toplumsal katılım, sürdürülebilirlik ve daha sakin bir yaşam tarzı aracılığıyla yerel halkın refahını artırmayı amaçlayan bir toplumsal ağdır (Mayer, 2003). Bu hareket, modern şehir yaşamının hızlı temposuna karşı çıkmakta ve yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir. Bu hareket, kentlerde yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla genel yaşam hızını düşürmekte, yerel gelenekleri teşvik etmekte ve sürdürülebilir uygulamalara öncelik vermektedir.

Günümüzde hızlı yaşam tarzının hâkim olduğu bir dünyada, Cittaslow ilkeleri daha da büyük bir önem taşımaktadır. Cittaslow şehirleri, sürdürülebilir bir yaşam ve toplumsal refahı desteklemek için çeşitli ilkelere bağlıdır (Knox, 2005):

- Çevresel Kalite: Doğal kaynakların korunmasını sağlayan çevre politikalarıyla hava, su ve toprağın temizliğine önem verir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kullanımını teşvik etmektedir.
- Kentsel Tasarım: Kamusal alanların estetik ve işlevsel niteliklerini geliştirerek, insan odaklı kentsel planlamayı ön planda tutmaktadır.

- Yerel Gıda: Yerel tarımı teşvik etmekte ve yerel ekonomileri güçlendirmek amacıyla yerel ürünlerin tüketimini artırmayı hedeflemektedir.
- Toplum Katılımı: Halkın karar alma süreçlerine aktif olarak katılımını teşvik eder ve güçlü bir topluluk bilincinin oluşmasını sağlamaktadır.
- Kültürel Miras: El sanatlarının, yerel geleneklerin ve kültürel mirasın korunması vurgulamaktadır.

Cittaslow ağına katılmak isteyen yerleşim yerlerinin bu ilkeler doğrultusunda belirli kriterleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu değerlere bağlılığını gösteren Cittaslow şehirlerine örnek olarak İtalya'dan Orvieto, Birleşik Krallık'tan Aylsham ve Türkiye'den Seferihisar gösterilebilir.

1986 yılında İtalya'da hızlı gıda kültürüne karşı bir tepki olarak ortaya çıkan Yavaş Gıda hareketi, Cittaslow ilkeleriyle yakından bağlantılıdır (Miele, 2008). Yavaş Gıda hareketi, kalite, sürdürülebilirlik ve sosyal adaleti ön planda tutarak "iyi, temiz ve adil" gıdaları savunur. Bu felsefe şu şekilde özetlenebilir (Petrini, 2001):

- İyi: Kalitesi yüksek, lezzetli ve keyifli gıda.
- Temiz: Gıda üretim ve tüketim süreçlerinde çevresel sürdürülebilirliğe dikkat etmeyi ve ekosisteme karşı saygılı olmayı ifade etmektedir.
- Adil: Üreticilere adil koşullar ve ücret sağlanması aynı zamanda tüketicilerin de erişilebildiği gıda anlamına gelmektedir.

Cittaslow ve Yavaş Gıda hareketlerinin temel ilkesi sürdürülebilirliktir. Yavaş Gıda prensiplerini benimseyen Cittaslow şehirleri, sürdürülebilirlik politikalarını güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu şehirlerin önceliği yerel gıda üretimini ve organik gıdaların tüketimini teşvik etmek, gıda taşımacılığında kaynaklanan karbon ayak izini azaltmak ve yerel çiftçilere destek sağlamaktır. Ayrıca, geleneksel ve yerel bitkilerle hayvan türlerini koruyarak yerel ekosistemlerde biyoçeşitliliği ve dayanıklılığı artırmayı amaçlamaktadır (Pink, 2008). Topluluk bahçeleri, çiftçi pazarları ve yemek dersleri gibi etkinlikler, sakinlerin sürdürülebilir gıda uygulamaları konusunda bilinçlenmelerine katkı sağlamaktadır. Bu şehirlerde yaşayan herkesin sağlıklı ve uygun fiyatlı gıdaya erişimini sağlamak, sosyal adaletin ve toplumsal refahın artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Ülkemizde Cittaslow hareketine etkin bir şekilde katılan ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimseyen birçok şehir bulunmaktadır. Ülkemiz 25 yerleşim yeriyle İtalya ve Polonya'nın ardından 3. sırada yer almaktadır. Bu yerleşim yerleri arasında Ahlat, Akyaka, Arapgir, Daday, Eğirdir, Finike, Foça, Gerze, Gökçeada, Göynük, Güdül,

Halfeti, İznik, Kemaliye, Köyceğiz, Mudurnu, Perşembe, Safranbolu, Şarköy, Şavşat, Seferihisar, Uzundere, Vize, Yalvaç ve Yenipazar bulunmaktadır (*Cittaslow Association*, 2024).

Cittaslow ağına 2009 yılında katılan ilk Türk kasabası olan Seferihisar, İzmir ilinde bulunmaktadır. Kasaba, sürdürülebilirlik ve yerel kültürü teşvik etmek amacıyla birçok projeyi hayata geçirerek diğer Türk şehirlerine örnek teşkil etmektedir. Seferihisar, karbon emisyonlarını azaltmak için güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji projelerine yatırım yapmaktadır. Ayrıca, yerel pazarlar aracılığıyla üreticilere destek sağlayarak sakinlerine taze ve organik ürünler sunmaktadır. Kasaba, kültürel mirasını koruma konusunda da hassas davranmakta; yerel el sanatları, müzik ve festivalleri desteklemektedir.

Bir diğer Cittaslow kasabası Yenipazar ise Yavaş Gıda hareketine olan bağlılığıyla bilinmektedir. Kasaba, küçük çiftçileri ve geleneksel mutfak uygulamalarını desteklemekte, yerel gıda üretimine vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda, yerel gıdalar ve geleneksel pişirme yöntemleri üzerine etkinlikler düzenlenmektedir. Okullarda, sağlıklı beslenme ve sürdürülebilir gıda üretiminin önemi üzerinde durulmaktadır. Kasaba, yerel zanaatkarları destekleyerek tarımsal çeşitliliği artırmakta ve sürdürülebilirlik projelerine katılımı teşvik etmektedir.

Ege'nin kıyısında yer alan Akyaka, Cittaslow ilkelerini çevresel sürdürülebilirliğe ve ekoturizme uygun bir şekilde hayata geçirmektedir. Bu bölge, doğa yürüyüşleri, kuş gözlemciliği ve sürdürülebilir balıkçılık gibi turizm faaliyetlerini teşvik etmektedir. Ayrıca biyoçeşitliliği sağlama ve doğal yaşam alanlarını koruma amacıyla farkındalık kampanyaları ve projeler düzenlemektedir.

Çanakkale'de bulunan Gökçeada, sürdürülebilir turizme ve doğal kaynakların korunmasına özen gösteren bir diğer kasabadır. Gökçeada temiz plajları, organik üzüm bağlarının yanı sıra zengin kültürel mirasıyla bilinen bir ada kasabasıdır. Yerel mutfağın desteklenmesi, geleneksel mimarinin korunması ve ekoturizm faaliyetlerinin teşvik edilmesi gibi çeşitli girişimleri bulunmaktadır.

Artvin'in Şavşat ilçesi de büyüleyici doğal manzaraları ve çevreyi koruma konusundaki kararlılığıyla bilinmektedir. Kasabada sürdürülebilir tarıma ve ekoturizme önem verilmektedir. Ormanlık alanların korunması, organik tarım projeleri ve kültürel etkinlikleri destekleme gibi çeşitli projelere sahiptir.

Cittaslow ilkelerinin ve Yavaş Gıda felsefesinin birleşimi, topluma birçok fayda sunmaktadır. Bu faydaları şu şekilde sayabiliriz (Pothukuchi, K. ve Kaufman, 1999):

Yaşam kalitesinin iyileşmesi: Daha yavaş ve bilinçli bir yaşam tarzı sayesinde stresin azalmasına ve toplumsal refahın artmasına yardımcı olmaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik: Gıda üretimi ve şehir planlamasında sürdürülebilir yöntemlerin uygulanmasına, kirliliğin azalmasına ve doğal kaynakların korunmasına katkı sağlamaktadır.

Ekonomik canlılık: Tarımın ve yerel işletmelerin desteklenmesi, yerel ekonomiye ve istihdama fayda sağlamaktadır.

Sosyal uyum: Toplumsal katılımın artmasına, kültürel etkinliklere ve daha güçlü topluluk bağlarının oluşmasına katkı sunmaktadır.

Kültürel koruma: Yerel gıda geleneklerinin ve kültürel mirasın sürdürülmesini sağlamaktadır.

Cittaslow'un geleceği, BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'lar) gibi daha büyük sürdürülebilirlik girişimleriyle birleşme ve büyüme potansiyeli sayesinde umut vericidir. Teknolojik yenilikler ve toplumsal planlama, hareketin verimliliğini ve farklı bağlamlara uyumunu geliştirmeye yardımcı olmaktadır.

Cittaslow hareketi ve Yavaş Gıda felsefesi sürdürülebilirlik, toplum ve yaşam kalitesine odaklanan kentsel yaşamın geleceği için olumlu bir yol haritası sunmaktadır. Türkiye'deki ve dünyadaki Cittaslow şehirlerinin başarısında daha yavaş ve bilinçli bir kentsel yaşam anlayışı yer almaktadır.

2.3. Sürdürülebilirlik Kavramı

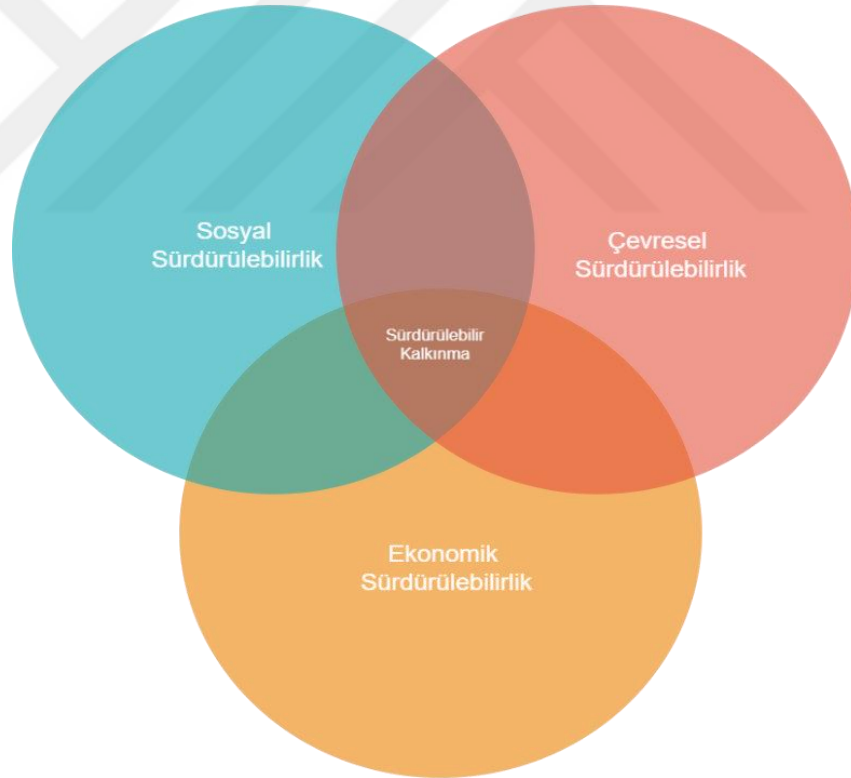
2.3.1. Sürdürülebilir kalkınma kavramı

Sürdürülebilir kalkınma (SK), çevreci yaklaşımların önem kazandığı günümüz şartlarında son yılların en gözde konularından yalnızca biridir. İngilizce de “Sustainable Development” olarak bilinen SK kavramının sözlükteki anlamı; bugünkü ve gelecek kuşakların haklarını göz önünde bulundurarak, doğal çevrenin kendini yenilemesine imkân tanıyan ve sağlıklı bir çevrede yaşamayı garanti altına alan kalkınma politikalarının tamamına SK denir. Kavramın kökleri 1980 yılında IUCN tarafından hazırlanan “Dünya Koruma Stratejisi” adlı rapora dayanmaktadır (Yeni, 2014).

Özellikle 1980’li yıllardan bugüne kadar yaşanan sanayileşme, şehirleşme ve şiddetli nüfus artışı zaman içerisinde doğanın dengesini bozmuş, çevresel sorunların artmasına yol açmıştır. Yaşanan teknolojik gelişmeler üretimin artmasına ve kaynakların daha hızlı tüketilmesine neden olmuştur. Kalkınma ve büyüme çabaları sonucunda çoğu zaman çevresel değerler göz ardı edilmiştir. Bu nedenle kalkınma ve doğal çevre arasında

denge kurma arayışı başlamış ve SK modeli gündeme gelmiştir. Birleşmiş Milletler Çevre Programına (UNEP) göre, ya çevresel değerlerin dikkate alındığı sürdürülebilir enerjiye dayalı bir “yeşil ekonomi” oluşacak, ya da verimliliği düşük ve sürdürülemeyen enerji kaynaklarının kullanıldığı “kahverengi ekonomi” devam ederek, sorunlar tekrara düşecektir (Kutluay Tutar, 2015).

SK'nın gerçekleştirilmesinde fiziksel çevrenin yanında; sosyal ve ekonomik birçok değer göz önüne alınması gerekmektedir. Bu perspektife dayanarak SK'nın gerçekleşmesinde geleneksel olarak kabul edilen üç temel boyuttan söz edilebilir. Bunlar çevresel, ekonomik ve sosyal boyuttur (Costa ve Vila, 2014). SK'nın ekonomik boyutu, mal ve hizmetlerin sürdürülebilirliğinin sağlandığı ekonomik anlamda sürdürülebilir bir sistemdir. Sosyal boyut; eğitim, sağlık, insan hakları ve gelir dağılımında eşitliğe önem veren bir sistemi anlatmaktadır. Çevresel boyut ise toprağın, suyun, havanın kısaca doğal kaynakların korunması gerektiği bir sistemi ifade etmektedir (Tıraş, 2012). SK, bu üç unsuru birbiriyle dengede tutma sürecidir.

Şekil 2.1. Sürdürülebilirliğin üç boyutu

Günümüz ihtiyaçlarını karşılamada kullandığımız kaynakları bir sonraki neslin de kullanabilmesi için sürdürülebilirliğin tüm boyutlarıyla ele alınması gerekir (Özsoy ve Dinç, 2016). Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonuna (WCED) göre SK'nın sağlanması ancak tüm boyutlarıyla ele alınıp uygulanmasıyla mümkündür.

2.3.1.1. Sürdürülebilir kalkınmanın tanımı

Küresel bir sorun haline dönüşen ve tüm ülkeleri ilgilendiren sürdürülebilir kalkınma (SK), gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama noktasında büyük önem teşkil etmektedir. Kavramın ortaya atıldığı ilk günden bugüne farklı şekillerde birçok kez tanımları yapılmıştır. Bu durumun sonucunda kavram belirsizleşmiş, tanımı yapan akademik bölümlere göre farklı kalıpları yansıtmıştır.

1987 yılında “Ortak Geleceğimiz” adı altında yayınlanan rapora göre SK; “*bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılamalarından ödün vermeden karşılamak*” şeklinde tanımlanmıştır (Tıraş, 2012). Bu raporda SK; büyümenin sürdürülemez olduğunu, ihtiyaçların karşılanması gerektiğini, gelecek kuşakların yaşam kalitesini ve refahının güvence altına alınmasını içermektedir. Başka bir açıdan baktığımızda ise SK; ekonomik, sosyal ve çevresel sistemlerin esnekliğini koruyarak süresiz zaman diliminde kişilerin kendi arzu ve yeteneklerinin ortaya çıkmasında yarar sağlayan bir süreçtir (Solmaz, 2019).

Uluslararası Yerel Çevre Girişimleri Konseyinin (ICLEI) tanımına göre ise sürdürülebilir gelişme; “*temel çevre, ekonomik ve sosyal hizmetlerin bağlı olduğu doğal, yapay ve sosyal sistemlerin varlığını sürdürdürebilmelerine tehdit oluşturmadan herkese bu hizmetleri sunan gelişmedir*” şeklinde ifade edilmiştir (Kuter ve Ünal, 2009). Freeman ve Soete ise SK kavramını; mevcut kaynakların yenilenmesine fırsat sağlayıp, çevreye geri dönüşü mümkün olmayan hiçbir zararı vermeden gelecek nesillere aktaran bir iktisadi sistem olarak tanımlamıştır (Freeman ve Soete, 2003). SK; insan sağlığının ve doğal dengenin korunduğu, ekonomik kalkınmanın sürekliliğine olanak tanıyacak şekilde doğal kaynakların akla yatkın bir biçimde yönetilmesi ve sonraki kuşaklara uygun bir doğal, fiziki ve sosyal çevrenin bırakılmasını hedefleyen bir yaklaşımdır (Tıraş, 2012).

Görüldüğü gibi birçok kişi tarafından tanımlanan SK kısaca ihtiyaçların sonsuz fakat kaynakların kıt olmasının bir sonucu olarak ortaya atılmış bir kavramdır. Doğal kaynakların ve ekosistemin taşıma kapasitesinin sınırlı olması, yaşanan iklim krizi ve hızlı nüfus artışı gibi çevresel sorunlar SK'nın gerekliliğini bir yerde zorunlu kılmıştır. Bu nedenle toplumsal kalkınmanın devamlılığını yalnızca ekonomik açıdan değerlendirmenin dışında sosyal ve çevresel politikaların da sürece dahil edilmesi ve kalkınmanın tüm aşamalarında birlikte ele alınması gerekmektedir.

2.3.1.2. Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel evrimi

Uluslararası çevre koruma politikaları tarafından kabul edilen sürdürülebilirlik kavramının kökeni orta çağa kadar dayandığı bilirse de SK kavramı yakın geçmişte kullanılmaya başlanmıştır. 19.yy.'ın başlarında ilk defa tarım, orman ve balıkçılık gibi alanlarda kullanılan sürdürülebilirlik kavramı ancak 20.yy. da kalkınma kavramıyla birlikte kullanılmaya başlanmıştır.

Dünyadaki sınırlı doğal kaynakların artan insan nüfusunun ihtiyaçlarını karşılama noktasında yeterli olup olmayacağı tartışılması, 1800'lü yılların başında İngiliz iktisatçı Thomas Malthus' un çalışmalarıyla başlamıştır. Thomas Robert Malthus, sanayi devrimi sonucunda yaşanan kaynak kıtlığının ekonomik büyümeyi sınırlandıracağını tahmin eden ilk ekonomist ve akademisyendir (Yurtsal, 2019).

Büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli olan üretim artışı zamanla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çevre bilinci kazanmasını da sağlamıştır. Öncelikle 1960'lı yılların başında, gelişmenin ve kalkınmanın sağlanmasına önem verilmiş, çevre tahribatı görmezden gelinmiştir. Ancak doğal kaynakların özensiz şekilde tüketimine devam edilmesi, hızlı nüfus artışı, yoksulluk, orman tahribatı ve en sonunda da iklim değişikliğinin baş göstermesi 1970'li yıllara gelindiğinde çevre sorunlarındaki artışa sessiz kalınmamasının gerekli olduğunu göstermiştir.

Sürdürülebilirlik küresel olarak ilk defa 1972 senesinde Stockholm Bildirgesi'nde ekonomik büyüme ve kalkınma ile ilişkilendirilmiştir. Bu bildirgenin başlangıç kısmında, büyüme ve kalkınmadaki temel sorununun çevre olduğu ifade edilmiştir. Havayı, suyu, toprağı ve bitkileri koruma, denizleri kirletmeme, bilinçli kaynak tüketimi vb. konular kalkınma için vurgulanmıştır. Bunların yanında bireylerin eylemlerinde değişikliğe gitmesinin gerekli olduğuna da dikkat çekilmiştir (Yurtsal, 2019). Bu konferansın toplanmasından itibaren 5 Haziran günü, tüm dünyada Çevre Günü olarak kutlanmaya devam etmektedir.

SK kavramının bugünkü tanımının da yapıldığı 1987 yılında yayınlanan "Ortak Geleceğimiz" (Brundtland Raporu) adlı rapor bu konudaki önemli bir diğer gelişmedir. Ortak Geleceğimiz Raporu'nda kavramın tanımının net bir şekilde yapılması kullanım alanının yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu rapor, sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkelerini belirlemiş ve kuşaklar arası adalet, yoksulluğun azaltılması, doğal kaynakların eşit bir şekilde dağıtılması ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi gibi konulara odaklanmıştır. Çevrenin korunması ve kalkınma arasındaki ilişkiye vurgu yaparak, uluslararası düzeydeki sorunlara farklı açılardan değinilmiş ve SK stratejisi ortaya atılmıştır. Sürdürülebilir gelişme kavramının, Brundtland Raporu'nda ifade edilen

vizyonu, temelinde ekonomik büyümeyi gözeten ve büyümeyi artırmaya çalışan politikalara yönelik bir çağrı olarak nitelenebilir.

Stockholm Konferansı ve Brundtland Raporu teorik çalışmaları içermesine rağmen 1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı)'na temel oluşturmuştur. 178 ülkenin devlet veya hükümet başkanlarının katılımı ile gerçekleştirilen ve Dünya Zirvesi olarak anılan bu konferans da iklim değişikliği, su kaynaklarının korunması, ormansızlaşma ve biyolojik çeşitlilik gibi konularda gerekli önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Rio deklarasyonu ve Gündem 21 isimli belgeler yine bu konferans da kabul edilmiştir. Gündem 21, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini tanımlayan önemli bir belgedir. Bu konferansla birlikte SK kavramının içeriği oldukça genişlemiş ve birçok disiplin içinde sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Tıraş, 2012).

Rio Konferansı'ndan bir sene sonra 1993 yılında, BM bünyesindeki Ekonomik ve Sosyal Konsey'in içinde Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun kurulma amacı, Konferans da daha önce kabul edilen ilke ve hükümlerin hayata geçirilmesini sağlamak ve uluslararası iş birliğini güçlendirmektir. Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu yoksulluk başta olmak üzere nüfus, maliye, eğitim ve tüketim gibi konularda düzenli olarak hükümetlerden gelen raporları görüşerek, toplumsal grupların yeni karar alma yapılarına uyumunu değerlendirme görevini üstlenmiştir (Bozlağan, 2005).

Rio Konferansı sonrasında durum değerlendirmesi yapmak amacıyla 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın desteğiyle New York'ta Rio+5 Zirvesi gerçekleşmiştir. Rio+5 Forumu, sürdürülebilir kalkınma konusundaki uluslararası iş birliği ve eylem için önemli bir platform olmuştur. Forum'a katılanlar arasında yerel yönetimlerin dışında, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve çevre kuruluşları yer almaktadır. Forumun temel vizyonu, SK hedeflerini gündemden uygulamaya geçirmektir. Yani sürdürülebilir kalkınma prensiplerini somut uygulamalara dönüştürmek ve hayata geçirmek için stratejilerin geliştirilmesi üzerine odaklanmıştır. Forum her katılımcının kendi kültürel, tarihsel ve manevi bilgi ve deneyimlerini paylaşmasına fırsat vermiştir. Bu durum sürdürülebilir kalkınma konusunda kültürel farklılıkların ve yerel değerlerin dikkate alınmasını teşvik etmiştir.

Johannesburg'da 2002 yılında gerçekleşen Dünya Sürdürülebilir Gelişme Konferansı ise, BM'nin daha önceki konferanslarından farklı olarak daha geniş bir katılımcı yelpazesi ile düzenlenmiş önemli bir etkinliktir. Bu konferansın temel amacı,

1992 yılında Rio de Janeiro’da gerçekleşen Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda alınan kararların uygulanmasının genel bir değerlendirmesini yapmaktır. Konferansta, 1992 Rio Konferansı’nda kabul edilen Gündem 21’in uygulanması sırasında karşılaşılan sorunlar ve başarılar tartışılmıştır. Johannesburg Konferansı, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uluslararası düzeyde ilerlemesinin değerlendirilmesi için önemli bir fırsat sunmuştur.

Özetle, geçmişten bugüne SK kavramının ele alındığı çalışmalara baktığımızda ekonomik kalkınma, sosyal eşitlik ve çevre koruma konularının sürdürülebilir olarak ele alınarak kalkınma ölçütlerini ve planlarını belirlemede başarılı olunmasına rağmen uygulama noktasında sürekli sorunlar yaşandığı görülmektedir (Pelit vd., 2015). 1980 yılından bu yana başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlar SK ilkelerini oluşturma ve uygulama konusunda yoğun çaba göstermesine rağmen, dünyanın ekonomik güçleri tarafından çevresel, sosyal ve kültürel açıdan sürdürülebilirlik konusunda yeterli seviyede somut adımların atılmadığı düşünülmektedir. Ekonomik sürdürülebilirliğin sağladığı finansal faydalar ise ülkeler tarafından daha hızlı benimsenmiştir. Sürdürülebilirliğin diğer boyutlarını uygulama noktasında da BM ve diğer pek çok oluşumun çabaları sürmeye devam etmektedir.

2.3.2. Sürdürülebilir turizm kavramı

Sürdürülebilirlik kavramı yaşamsal faaliyetlerle ilişkili olduğundan tarım, ekonomi, turizm gibi birçok sektörle de yakından ilişkilidir. Bu nedenle turizm sektörünün sürdürülebilirlikle ilişkisi de literatürde kendisine yer bulmuştur. SK kavramından türetilen sürdürülebilir turizm (ST) kavramı 1980’li yılların sonlarından bu yana kalkınma çalışmalarında yerini almıştır. Jafari 2001 yılında ST’in ortaya çıkışını ve geçişini anlatmak için uygun bir çerçeve sunmuştur (Nilnoppakun ve Ampavat, 2016);

Şekil 2.2. Sürdürülebilir turizmin ortaya çıkışı Jafari platformu (2001)

Her aşama, öncülleri üzerine inşa edilmekte fakat bu önceki aşamaların daha az etkili olduğu anlamına gelmemektedir. Jafari bu aşamaları; savunuculuk, uyarı, uyum sağlama ve bilgiye dayalı platformlar veya bakış açılarının ardışık varlığıyla açıklamaktadır. İlk platform olan savunuculuk platformu İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda döviz ve vergi gelirleri sayesinde ekonomik bir güç olarak kabul edilmiştir. Turizm ürünlerine ise basit ve tekrar üretilebilir gözle bakılmıştır. 1960'ların sonu 1970'lerin başında uyarı platformunda turizm hareketliliğinin sınırlandırılması gerektiği birçok akademisyen tarafından önerilmiştir. Ekonomik maliyetler, sosyokültürel maliyetler ve taşıma kapasitesi gibi turizmin olumsuz etkileri buna sebep olarak gösterilmiştir. 1980'lerin başında ise alternatif turizmi teşvik etme girişimleri hayat bulmaya başlamıştır. Uyum sağlama platformunda ise ekoturizm, dünya çapında alternatif doğa temelli turizm olarak tanıtılmıştır. Son platformda ise, çevresel koruma, biyolojik çeşitlilik, kaynaklar, enerji, hava ve atık kontrolü, sosyal eşitlik, yerel kültür gibi kaygılar ST'in çıkış noktasını oluşturmuştur.

Turizm sektörü ekonomik, sosyal ve kültürel hareketliliğin yoğun yaşandığı bir sektördür. Bu nedenle ST paradigması turizm çalışmalarında etkili olmaya başlamıştır (Tiago vd., 2021). Sürdürülebilirliğin turizmde uygulanması, turizm kaynaklarını mümkün olduğunca tahrip etmeden gelecek kuşaklara yararlanma imkânı verecek şekilde tüketilmesini sağlamaktadır (Ceylan, 2019).

Turizm endüstrisinin ekonomik gelişmeye sağladığı katkılar turizm faaliyetlerinin artışını da beraberinde getirmiştir. Turizmin devam eden ivmesi, daha fazla akademisyenin turizm büyümesinin dezavantajlarını vurgulamasına yol açmıştır. Günümüzde turizm sektörüne artan bu ilgi zaman zaman çevrenin ve doğal kaynakların göz ardı edilmesine ve çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Turizm hakkındaki mevcut tartışma, ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini dengelemek için zorlayıcı ihtiyacı vurgulayarak, turizmin sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Arrobas vd., 2020). Çevreye verilen zararı önleme ve azaltma düşüncesi ST uygulamalarını gerekli kılmıştır.

Swarbrooke tarafından ST; turizmin geleceğinin bağlı olduğu kaynakları, özellikle de fiziksel çevreyi ve sosyal dokuyu yok etmeyen aynı zamanda da ekonomik olarak uygun olan turizm olarak tanımlanmıştır (Sørensen ve Grindsted, 2021). ST, yöre halkının ve turistlerin ihtiyaçlarını karşılamanın yanında gelecekteki fırsatları değerlendirebilme sanatıdır (İsayeva ve Kasalak, 2016). Butler ise ST kavramını; süresi belli olmayan bir zaman dilimi boyunca, bir alandaki canlı yaşamının devamını

sağlayabilme olarak tanımlamıştır (Doğan ve Yağmur, 2017). Dünya turizm örgütü açısından ST; *“kişilerin etkileşimde bulunduğu ekolojik sisteme ait bütün kaynakların bölgeye gelen ziyaretçiler ve turistlerin dışında gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde planlanan yönetim anlayışıdır”* şeklinde ifade edilmiştir (Yavuz, 2016). Görüldüğü gibi birden fazla tanımı olan ST kısaca doğayı korumaya yönelik bir sosyal sorumluluk anlayışıdır diyebiliriz.

ST kavramının 3 temel unsuru bulunmaktadır (Yılmaz vd., 2015). Birincisi, ST çevreye verilen zararın azalmasında etkili olmakta çevreye yarar sağlamaya çalışmaktadır. İkincisi, ST toplumun sosyal yapısına ve kültürüne zarar vermemekte, gelenek ve göreneklere saygı duymaktadır. Üçüncüsü, ST ekonomik açıdan başta yerel topluluklar olmak üzere diğer pek çok paydaş için adil gelirler yaratmakta ve toplumun ekonomik refahına katkıda bulunmaktadır.

Turizmde sürdürülebilirliği sağlamak için bölgenin taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve ekosistemin taşıyabileceği sınırı aşmadan biyoçeşitliliğin korunması gerekmektedir. ST gelişimi için planlama aşlında çevre planlamasını içermektedir (Angelevska-Najdeska ve Rakicevik, 2012). Bu anlamda turizm; doğanın taşıma kapasitesinin ve çevresel etkilerin göz önüne alınmasının yanısıra çevre mevzuatına da dikkat ederek düzenlemeler yapmaya ihtiyaç duymaktadır. Çünkü çevre üzerinde olumsuz etkilere ve bozulmalara yol açabilecek bir turizm anlayışı kendi sürdürülebilirliğini de tehlikeye atmış olacaktır. Turizmin sınırlandırılması başka bir deyişle turizm bölgelerinin kaldırabileceği kapasitenin belirlenmesi çevresel tahribatı azaltacak böylelikle aşırı kullanımdan kaynaklanan baskıda ortadan kalkmış olacaktır. Bölgesel çekiciliğin devamı için doğal kaynaklar korunmalı ve çevreye verilen zararın önüne geçilmelidir (Gündüz, 2017).

Ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez gücü olan turizm, birçok sektörü etkilediği kadar diğer sektörlerden de etkilenen bir yapıya sahiptir. Ülkeye sağladığı istihdam ve döviz getirisi gibi olumlu ekonomik etkileri sayesinde turizm faaliyetlerinin önemi giderek artmıştır. Örneğin; sanayileşmedeki artış doğal kaynakların tüketim hızını dolayısıyla turizmin sürekliliğini etkilemektedir. ST’i sağlama arzusu için yaşam tarzının iyileştirilmesi, çevrenin ve kültürel mirasın korunması, halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir (Risteski vd., 2012). Doğal kaynakların gelecek kuşaklara aktarılması ve turizmin devamı için sürdürülebilirliği destekleyen bir anlayışın benimsenmesi eskisine oranla daha fazla önem taşımaktadır. ST kavramı, biyoçeşitliliğin korunması başta olmak üzere doğal ve kültürel çevreye duyarlı olmayı ilke edinen bir anlayışı ifade etmektedir

(Yurtsal, 2019). Bu yüzden doğal kaynakları yok etmeye yönelik politikaların terk edilmesi ve insanların kendi çıkarlarına yönelik eylemlerini doğaya karşı uygulamaktan vazgeçmesi gerekir. Aksi takdirde turizm kıtlığının (kaynak kıtlığının) gelecek yıllarda önüne geçilmesi mümkün olmayacaktır.

ST uygulamalarını gerçekleştirirken ulusal ve uluslararası benimsenen ilkelerin göz önüne alınması gerekir. Ülkemiz de turizm planlaması merkezi yönetim anlayışıyla yapılmakta ve kalkınma planları hazırlanırken yerel bazlı katkılar yapılmaktadır. Ancak, üniversiteler veya yerel topluluklar bu süreçte pratik olarak yer almamaktadır. Daha rekabetçi bir turizm endüstrisi ve ST anlayışı için Türkiye'deki turizm planlama ve karar alma sürecinde yerel toplumun katılımı gerekmektedir.

Uzun ve maliyetli bir süreç olan ST'de doğal çevrenin korunması, ürün ve hizmet kalitesinin sürekli artması ve tüm paydaşların bu sürece dahil edilmesi oldukça önemlidir. Turizmin en önemli paydaşlarından biri ve bu faaliyetlerin en fazla etkileneni ise halktır. Bu nedenle atılacak her adım doğrudan halkı ve yaşam kalitesini etkilemektedir. Lee' ye göre ST'in gelişiminde yerel halkı destekleyecek uzun süreli çalışmaların yapılması fayda sağlayacaktır (T. H. Lee, 2013). Turizmle ilgili yapılması planlanan düzenlemelere ve mevzuatta gidilecek değişiklikler de toplumun yararı düşünülmelidir. Doğru bir turizm gelişimi planlaması ve çevreye verilen zararın azalması için yerel halkında içinde bulunduğu tüm paydaşların birlikte karar vermesi gerekmektedir.

2.3.2.1. Sürdürülebilir turizm ilkeleri

Çok sayıda araştırmacı ST'i, yerine getirilmesi gereken çeşitli ilkeler olarak tanımlamaktadır. 1992 Rio Zirvesi'nin belirlediği 12 ilkeyi buna örnek olarak gösterebiliriz. Yine bu bağlamda yerel turizm kuruluşları, kamu ve özel birçok kuruluş, turizmde sürdürülebilirlik için kendi ilkelerini belirlemişlerdir. ST'deki gelişmeler bu ilkelere olan duyarlılığı arttırmaktadır. Fakat bu ilkelerin bir kısmının sadece belirli yerlerde uygulanabilir olması ve coğrafi olarak farklılıklar göstermesi sürdürülebilirlik sürecinin iyi yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Göktepe (2011) tarafından ST'in temel ilkeleri aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

- Doğal, sosyal ve kültürel kaynaklardan uzun yıllar yararlanabilmek için kaynakların sürdürülebilir kullanımı oldukça önemlidir. Bu nedenle, turizmin planlama ve yönetiminde çevresel limitler, doğal ve beşerî kaynakların uzun süreli kullanımı göz önüne alınmalıdır.

- Ulusal ve yerel SK stratejileri turizm planlama, kalkınma ve operasyon süreçlerine dahil edilmelidir.
- Turizm, çevresel maliyetlerin ve faydaların dikkate alındığı çeşitli ekonomik faaliyetler dizisini teşvik etmelidir.
- Turizm planlanmasına, kalkınmasına ve kontrolüne yerel toplulukların katılımları için devlet ve endüstri desteği sağlanmalıdır.
- Tüm organizasyonlar ve bireyler, kültüre, ekonomiye, yaşam tarzına, çevreye ve çekim merkezlerindeki politik yapılara saygı göstermelidir.
- Tüm paydaşların turizmin tüm boyutlarında kalkınmanın gerektiği noktasında eğitilmesi gerekmektedir. Bu yönlü çalışmalar, personel eğitimini ve farkındalığının artmasını sağlamaktadır.
- Araştırmanın etkilerini izlemek, problemleri çözüme kavuşturmak, yerel halk ve diğerlerinin değişime ayak uydurmalarını ve fırsat avantajı elde etmelerini sağlamak amacıyla turizm kalkınmasının bütün aşamalarında çalışmaların yürütülmesi üstlenilmelidir.
- Bütün acenteler, organizasyonlar, firmalar ve bireyler turizmin yönetiminde ve kalkınmasında olası çatışmaların önüne geçmek ve faydaları optimize edebilmek için iş birliği içinde çalışmaya özen göstermelidir.

Kavramsal olarak ST 3 ana amaç etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu amaçlar aşağıda yer almaktadır (Yıldız, 2012; Solmaz, 2019):

- Turizmin kalkınmasında kritik bir unsur olan, ekolojik süreçlerin sürekliliğini sağlama, doğal mirası ve biyolojik çeşitliliği koruma ve çevresel kaynakları en verimli şekilde kullanma,
- Ev sahibi toplumun sosyo-kültürel özgünlüğüne ve kültürel mirasına saygı gösterme ve yerel değerlerini koruma, kültürlerarası anlayış ve toleransın sağlanmasında katkıda bulunma,
- Ticari hak sahiplerine sosyo-ekonomik açıdan yararlar sağlayan, ev sahibi topluma istikrarlı bir şekilde istihdam ve gelir fırsatları sunan, uzun vadede uygulanabilir sosyal hizmetleri sağlayan ve ekonomik yoksulluğu azaltacak operasyonlara katkıda bulunmaktır.

Sürdürülebilir turizm kavramının giderek daha fazla ilgi görmeye başlamasıyla Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 2005 yılında iş birliği yaparak "Turizmi Daha Sürdürülebilir Hale Getirme"

adlı 12 maddelik bir rapor yayınlamıştır. Raporda belirtilen sürdürülebilir turizmin 12 hedefi şu şekilde özetlenmiştir (UNEP ve WTO, 2005):

Tablo 2.2. Sürdürülebilir turizmin 12 hedefi

1. Ekonomik Süreklilik	Turizm bölgelerinde rekabeti canlı tutmak ve uzun süreli yarar sağlamak,
2. Yerel refah	Bölge halkının elde ettiği gelirlerde artış sağlamak,
3. İstihdam Kalitesi	Turizmin oluşturduğu yerel iş fırsatlarını artırmak ve bu işlerin kalitesini yükseltmek,
4. Sosyal Eşitlik	Turizmden elde edilen yararın toplum içinde eşit paylaşımı,
5. Ziyaretçi Memnuniyeti	Ziyaretçiler arasında ayırım yapmaksızın memnun ayrılmalarına katkı sağlama,
6. Yerel Kontrol	Turizmin mevcut durumu ve gelecekteki gelişimiyle ilgili süreçlere yerel halkı dahil etmek,
7. Toplumsal Refah	Yerel halkın hayat standardını korumaya çalışmak,
8. Kültürel Zenginlik	Ev sahibi toplumun kültürüne, tarihine, gelenek ve göreneklerine saygı göstermek ve bunları geliştirmek,
9. Fiziksel Bütünlük	Çevresel kalitenin bozulmasına engel olmak,
10. Biyolojik Çeşitlilik	Biyolojik çeşitliliği, doğa alanlarını ve vahşi yaşamı korumak,
11. Kaynak Verimliliği	Yenilenebilir kaynakları tercih etmek,
12. Çevresel Sağlık	Turizm tesislerinde oluşan atıkları ve çevre kirliliğini en aza indirmek,

Özetle, ülkemizde de turizm faaliyetlerini uygularken bu hedeflere ulaşmaya çalışmak, turizmin sürdürülebilir gelişimine katkı sağlayacaktır. Literatürde belirtilen ilkeler göz önüne alındığında; doğal değerler bilinçli tüketilmeli, su, enerji ve çevre kirliliğine dikkat edilmeli, temiz enerji kullanımına geçilmeli, kültürel kimlik korunmalı ve doğanın kapasitesinin aşılmamasına özen gösterilmelidir. Dünyanın birçok yerinde uygulanan ST politikaları model olarak alınmalı, turizmin olumsuz etkilerini azaltmak için projeler yapılmalı ve bu süreç devlet kurumları tarafından çeşitli fonlarla desteklenmelidir. Yerel katılımın desteğinden yararlanılmalı, halk tüm sürece dahil edilmelidir. ST'in başarısında kilit unsur, tüm paydaşların karar verme sürecine dahil edilmesidir (Brown ve Carroll, 2017). Turizm de gelişmenin sürdürülebilir olması için; turizm politikalarının yerine getirilmesinde ilgili birimlerin eşgüdüm içerisinde hareket etmesinin yanında kısa, orta ve uzun vadeli planlamaların yapılması gerekmektedir.

Turizm işletmeleri de sürdürülebilir uygulamalara katılmalı, bu konuda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Amaç turizmin çevre ve yerel kültür üzerindeki olumsuz etkilerini azaltırken olumlu kazanımlar elde etmektir.

2.3.3. Sürdürülebilir otel kavramı

Turizm işletmeleri, özellikle oteller, geçmişten bugüne sürdürülebilirliğe olan bağlılıklarını göstermek için davranış kuralları benimsemekten eko-etiketler almaya ve çevre yönetim sistemlerini uygulamaya kadar birçok faaliyette bulunmaktadır (Tiago vd., 2021). Özellikle yeşil hareketin popüleritesi göz önüne alındığında, birçok zincir otel, doğal kaynakları korumak, atıkları azaltmak, malzemeleri yeniden kullanmak ve geri dönüştürmek, insanları eğitmek ve topluluk faaliyetlerine dahil olmak için yeşil girişimleri benimsemektedir. Bu anlamda ST anlayışını hayata geçirebilmek ve çevreye olan olumsuz etkilerini azaltabilmek için farklı birçok adım atılmıştır. Bu uygulamalardan biri de sürdürülebilir otel (SO), başka bir ifadeyle yeşil otel uygulamalarıdır. Bu anlayış ile atık, enerji tüketimi, su kaynaklarının yönetimi, geri dönüşüm gibi birçok sorunun önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Enerji ve su tasarrufuna yönelik alınan önlemler, devamlı hizmet birimleri, atık yönetimi, iyi eğitilmiş personel, geri dönüşüm ve yeniden kullanma programları yeşil otellerde uygulanan çevresel programlardır (Han ve Kim, 2010). SO anlayışı doğaya zarar vermeden, ekosistemin işleyişine dikkat ederek turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlamaktadır.

SO veya diğer bir ifadeyle yeşil otel olarak bilinen bu kavram, enerji ve su tüketimine özen gösteren, iklim değişikliğine duyarlı, gıda güvenliği, kuraklık, çevre bilincine önem veren, ekolojik kriterlere uygun hareket eden ve geri dönüştürülebilir ürünleri tercih eden otel anlamına gelmektedir (Konyalılar, 2018). Başka bir tanıma göre ise SO; enerji ve su tüketiminin daha dikkatli yapıldığı, karbondioksit emisyon salınımını azaltan, küresel iklim değişikliğini pozitif yönde etkileyen, çevre dostu ve geri dönüşümü mümkün olan ürünler ile inşa edilen ve yatırımcıların sahip olduğu sosyal ve çevresel sorumluluğu belgeleyen bir kavramdır (Tavşan vd., 2018). Diğer bir tanımda SO, yaşadığımız dünyayı korumak için su ve enerji tasarrufu, katı atığın azaltılması ve dayanıklı hizmet malzemelerinin (örneğin çöp kutuları, havlular vb.) geri dönüştürülmesi ve yeniden kullanılması gibi farklı yeşil uygulamaları uygulayan çevre yanlısı konaklama tesisleri şeklinde ifade edilmiştir (Merli vd., 2019).

Sürdürülebilir otellerde güneş, su, rüzgâr ve jeotermal enerji gibi sürdürülebilir enerji kaynaklarının seçilmesine ve enerji kaynaklarının verimli kullanılmasına özen

gösterilmektedir. Bazı çalışmalar, otellerin daha önce belirtilen parametrelere bağlı olarak tükettikleri enerjiden en az %10-15 oranında tasarruf sağlama potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Parpairi, 2017). Küçük veya büyük ölçekli bir otelin, ciddi bir enerji denetimi, maliyet ve fayda çalışmasından sonra karar verilebilecek çok çeşitli enerji tasarrufu stratejileri vardır. Otellerde enerji tasarrufu için hangi stratejilerin uygulanması gerektiğine karar vermeden önce enerji etüdünün yapılması gerekir. Sorunların ortaya çıkarılmasından sonra gelecekte karşılanması gereken öncelikler ve hedefler belirlenerek bir eylem planı çizilmesi gerekmektedir. Enerji tasarrufu sağlama konusunda gelişen teknolojiden faydalanarak kontrol panelleri, cam teknolojisi, otomatik panjur, sensörler ve gölgeleme aygıtları kullanılabilir (Sipahi, 2013). Ayrıca yapıları ısıtma, soğutma ve aydınlatma için kullanılan enerji göz önüne alındığında yapının mimari boyutunun ve tasarımının da önemi ortaya çıkmaktadır.

SO, enerji tasarrufu dışında su tüketiminin daha az olduğu ve kullanım miktarının verimli bir şekilde yönetildiği otellerdir. Fazla miktarda lavabo ve duş kullanımı sonucu ortaya çıkan gri suların ve yağmur sularının arıtılarak bahçe sulamada kullanılması su tasarrufu sağlamada etkili bir yöntemdir. Gri su kaynakları, lavabo, duş, çamaşır ve bulaşık makinesi sularından oluştuğu için içerdiği kimyasallar bitkilere zarar verebilmekte bu nedenle arıtılarak kullanımı tavsiye edilmektedir (Üstün ve Tırpancı, 2015). Güneş ışığından daha fazla yararlanabilmek ve mekân içinde daha iyi yayılımı sağlamak için ışık geçirgenliği yüksek olan saydam camlar ve ışık yansıtıcılığı yüksek tavanlar tercih edilmektedir. Otel işletmelerinde ısıyı yansıtan camlar, az su harcayan sifon ve çamaşırhane sistemleri, düşük elektrik tüketen aydınlatma sistemleri, otomatik olarak kapanan havalandırma ve ısıtma sistemleri, düşük akışlı duş başlıkları kullanılmakta ve güneş enerjisinden yararlanılmaktadır. Güneş ışığının mekân içinde yayılımını sağlamak için ışık rafı, prizmatik paneller, özel camlar ve gün ışığı tüpleri yine kullanılan teknolojik gelişmeler arasında yer almaktadır (Sipahi, 2013).

Özetle, yeşil otel ekosisteme tabidir. Doğal ve yenilenebilir kaynaklardan oluşan, iklime duyarlı ve yerli yapı malzemelerinin kullanıldığı bir tasarıma sahiptir. Aynı zamanda daha az enerji ve işçilikle işlenebilen ahşap, bambu, saman vb. malzemelerin kullanıldığı yapay malzemelere göre daha fazla enerji etkinliğinin sağlandığı yapılardan oluşmaktadır. Seçilen malzemelerin sağlıklı ve geri dönüştürülebilen ürünlerden oluşması, minimum çevresel bozulma ve enerji yoğun kullanımdan kaçınma gibi sürdürülebilirliğe etki eden özelliklere sahiptir. Kısaca yeşil oteller, yapıların inşasında çevreye en az etki edecek şekilde tasarımının yapıldığı, doğa üzerindeki olumsuz etkinin

azaltıldığı, daha az tüketen yaşam tarzının teşvik edildiği, fonksiyonel ihtiyaca uygun basit teknolojilerin kullanıldığı ve geri dönüştürülebilir ürünlerden oluşan bir tasarıma sahip olma özelliği taşımaktadır (Aminudin, 2013).

2.3.3.1. Sürdürülebilir otel uygulamaları

Turizm sektöründe sürdürülebilir uygulamaları teşvik eden birçok uygulama yer almaktadır. Sürdürülebilir otel uygulamaları ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel unsurların dışında müşteri memnuniyeti, çevre eğitimi gibi konuları da içermektedir. Sürdürülebilir turizm kapsamında, çevrenin korunması, çevre bilincinin artırılması, turistik tesislerin çevreye olumlu katkılarına teşvik etme ve özendirmeyi amaçlayan Mavi Bayrak, Beyaz Yıldız, Yeşil Yıldız gibi sürdürülebilir otel uygulamaları bulunmaktadır.

1985 yılında Fransa'da başlayan ve sürdürülebilir turizm alanında faaliyet gösteren Mavi Bayrak uygulaması uluslararası nitelik taşıyan bir uygulamadır. Mavi Bayrak, belirli standartları karşılayan nitelikli plajlar ve marinaların sahip olduğu bir çevre ödülüdür. Mavi Bayrak projesi, temiz ve sürdürülebilir plajların ve marinaların tanınmasını ve teşvik edilmesini amaçlamaktadır. Bu sertifika, çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamanın yanı sıra turistlere temiz ve güvenli yerlerde tatil yapma güvencesi sunmaktadır (Kutluay Tutar, 2015).

Beyaz Yıldız projesi, turistik işletmelerde kullanılan su, elektrik, enerji, kimyasal ve atık miktarını kontrol altına alma, çevreye ve doğal kaynaklara yönelik olası zararı minimize etme gibi amaçlara sahiptir. Bu proje sayesinde tesise gelen misafirlerin konforundan ödün vermeksizin çevresel duyarlılığa katılımcı olmalarını teşvik etmektedir. Beyaz yıldız projesine katılım sağlayan turizm işletmeleri bu sayede artan müşteri memnuniyetine ve ekonomik kazançlara sahip olmaktadır. (Kızılırmak, 2011).

Yeşil Yıldız, Türkiye'deki konaklama tesislerine verilen bir Çevre Dostu Kuruluş Belgesi olup, çevre duyarlılığını artırmayı ve sürdürülebilir turizmi desteklemeyi amaçlamaktadır (Ismael ve Keskin, 2021). 1993 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen bu belge, turistik tesislerin çevre konusundaki çabalarını ve çevre bilincini artırmayı hedeflemektedir.

Yeşil Yıldız Sertifika Sistemi'nin, uluslararası kriterlere ve sektöre özgü gelişmelere dayanan bir puanlama sistemi bulunmaktadır. Bu sistemin ana kriterleri şunlardır (Altuntaş ve Tülek, 2016):

- İşletmenin bir eylem planı ve çevre politikasına sahip olması,

- İşletmede eylem planını uygulamaktan sorumlu yetkili birinin bulunması veya uygulamanın denetiminden sorumlu bir yetkilinin olması, bu hizmetinde gerekli bir uzmandan veya firmadan alınması,
- İşletmenin çalışanlarına çevre bilincini arttırmaya, çevresel tedbirleri uygulamaya ve eylem planının hayata geçirilmesine yönelik konularda eğitim vermesi,
- İşletmenin çevreye duyarlı atık su yönetim planına sahip olması,
- İşletmede kullanılan tüm tesisat, ekipman ve donanımların düzenli olarak bakım ve onarımının yapılması ve bu işlemlerin kayıt altına alınması,
- İşletmede su tüketimi, ısıtma ve soğutma için harcanan enerji tüketimi, elektrik tüketimi ve genel enerji tüketimi verilerinin izlenmesi,
- İşletmede kullanılan kimyasal maddelerin izlenmesi ve verilerin toplanması,
- İşletmede oluşan atık miktarının izlenmesi ve verilerin toplanması.

Yeşil oteller, çevre bilincini arttırmaya yönelik programlar, sürdürülebilirlik sertifikaları işletmelerin yeşil uygulamaları arasındadır. Bu uygulamalar, çevrenin korunmasını, çevre bilincinin geliştirilmesini ve turistik konaklama işletmelerinin çevreye duyarlı yatırım ve işletme özelliklerini benimsemesini hedeflemektedir.

2.4. Sürdürülebilir Turizm Boyutları

Choi ve Sırakaya çalışmasında turizmde sürdürülebilirliği ekonomik, çevresel, sosyal, kültürel, politik ve teknolojik boyutlarıyla inceleyerek daha geniş bir perspektifte değerlendirmektedir. (Choi ve Sırakaya, 2006). Tamer ve M. Yangil çalışmasında bu boyutları en yüksek puandan başlamak üzere 3'er alt kritere ayırarak incelemektedir (Tamer ve Mısırdalı Yangil, 2021):

2.4.1. Ekonomik sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir ekonomi, toplumsal ihtiyaçların karşılandığı bir ekonomik yapının sağlanmasıyla mümkündür. Ancak, ekonomik büyümenin de etkisiyle gelir seviyesi artan bireylerin kaynakları bilinçsiz bir şekilde tüketmesi yenilenemeyen kaynakların yok olmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bugünkü kuşakların tüketimlerine dikkat etmesi, tüketimden çok üretime önem vermesi ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamada yeterli yatırım seviyesinin sağlanması gerekmektedir (Sharpley, 2000).

Baumgartner ve Quaass'a göre sürdürülebilir ekonomi, kaynakların eşit şekilde kullanılması, insan ve doğa arasındaki ilişkinin düzenlenmesi ve ekonomik verimliliğin

sağlanması gibi özellikleri taşımaktadır (Baumgartner ve Quaas, 2010). Başka bir açıdan ise ekonomik sürdürülebilirlik, bir işletmenin yerel ve ülke düzeyinde ekonomik düzene ayak uydurabilmesi ve kazanç sağlamasıdır (Roberts ve Tribe, 2008). Tamer ve M. Yangil çalışmasında ekonomik sürdürülebilirliği yerel kredi, istihdam ve gelir sızıntısı olmak üzere 3 alt kriterde incelemektedir(Tamer ve Mısırdalı Yangil, 2021);

Yerel Kredi: Yerel kredi, küçük ve orta ölçekteki işletmelere (KOBİ) kredi ihtiyacını sağlayarak onların büyümesine ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Yerel ekonominin bel kemiğini oluşturan bu işletmeler, istihdamın artmasına ve sürdürülebilir bir ekonominin sağlanmasında etkilidir. Finansal kuruluşlar aracılığıyla kredi imkanının artması, işletmelerin büyümesini ve gelişimini sağlamaktadır.

İstihdam: Turizm faaliyetleri bölge halkı başta olmak üzere, doğrudan veya dolaylı bir şekilde iş imkânı yaratmakta ve istihdam artışı sağlamaktadır. İstihdam oranındaki artış halkın refah seviyesinin yükselmesine, ekonomik kalkınmanın hızlanmasına ve kültürel etkileşimin artmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla turizmin istihdama katkısı yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da toplumun gelişimine katkı sağlamaktadır.

Gelir sızıntısı: Gelir sızıntısı bir bölgenin veya ülkenin turizm gelirlerinin, çeşitli yollarla o bölge veya ülke dışına aktarılmasını ifade etmektedir. Turizm sektöründe çok fazla görülen bu durum, yerel ekonomilerin turizm gelirlerinden tam olarak faydalanamamasına neden olmaktadır. Gelir sızıntısının yaygın nedenleri; ithal edilen ürün ve hizmetler, yabancı yatırımlar, kar transferi ve yabancı iş gücüdür.

2.4.2. Çevresel sürdürülebilirlik

Çevresel sürdürülebilirlik, bir işletmenin doğaya zarar vermeden veya zararın en az seviyede olduğu faaliyetlerde bulunması, doğanın dengesini bozmadan gelecek kuşakları düşünerek hareket etmesidir (Gençoğlu ve Aytacı, 2016). Turizm faaliyetlerinin birçoğu, turistik çekiciliğin yüksek olduğu doğal çevrede meydana gelmektedir. Bu nedenle turizmin çevre üzerinde yarattığı bir takım olumsuz etkiler söz konusudur. Su, hava ve gürültü kirliliği, uygunsuz atık yönetimi, trafik sıkışıklığı, ekolojik bozulma bu etkilerin bazılarıdır. Tamer ve Mısırdalı Yangil çalışmasında çevresel sürdürülebilirliği hava kalitesi, erozyon ve çevre kazaları olmak üzere 3 alt kritere ayırmıştır;

Hava kalitesi: Turistik bölgelerde hava kirliliği seviyesinin izlenmesi, hava kalitesinin artırılması, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında önem arz etmektedir. İnsan sağlığının korunması, ekosistemin ve biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesi ve

iklim değişikliğinin engellenmesi, hava kirliliğinin azaltılması çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemlidir. Bu sebeple yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, temiz ulaşım yöntemlerinin benimsenmesi ve sanayi emisyonlarının kontrol altına alınması gibi girişimler teşvik edilmelidir.

Erozyon: Sürdürülebilir turizmde erozyon, insan faktörü ve turizm faaliyetlerinin doğal çevre üzerinde oluşturduğu aşındırma ve bozulma süreciyle meydana gelmektedir. Otel, restoran ve diğer turistik tesislerin yapımında toprağın doğal dengesinin bozulması erozyona yol açabilir. Bu nedenle çevresel etkinin minimize edildiği birtakım önlemlerin alınması gerekir. Erozyon kontrolü, alt yapı çalışmaları, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları bu önlemlerden bazılarıdır.

Çevre kazaları: Sürdürülebilir turizmde çevre kazaları, turistik faaliyetlerin gerçekleştiği sırada çevreye ve insan sağlığına zarar veren olaylar şeklinde tanımlanabilir. Deniz kirliliği, orman yangınları, atık yönetimi ve doğal yaşam alanlarının zarar görmesi bu tür kazaları oluşturmaktadır. Çevre kazalarının çevresel sürdürülebilirlik anlayışına uygun olarak önlenmesi ve yönetilmesi gerekir.

Özetle, çevresel sürdürülebilirliği sağlamada yenilebilen ve yenilenemeyen kaynakların dengede tutulması, ikamesi olmayan kaynakların aşırı bir şekilde tüketilmemesi gerekir. Bu durum sağlanmadığında beraberinde ekonomik, mali ve sosyal sorunlarda ortaya çıkacaktır (Harris, 2000).

2.4.3. Sosyal sürdürülebilirlik

Choi ve Sırakaya sosyal sürdürülebilirliği, sosyal sermayenin ve sosyal kimliğin korunması ve güçlendirilmesi şeklinde tanımlamaktadır (Choi ve Sırakaya, 2006). Başka bir açıdan sosyal sürdürülebilirlik eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerin yeterli bir şekilde sağlanması, dağıtımsal eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, politik açıdan hesap verilebilirliktir (Harris, 2000). Chiu ise sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında sosyal sürdürülebilirliğin gerekliliğini vurgulamaktadır (Chiu, 2003). Kısaca sosyal sürdürülebilirlik yaşam kalitesini artırma sürecinin bir parçasıdır (Palich ve Edmonds, 2013). Tamer ve Mısırdalı Yangil çalışmasında sosyal sürdürülebilirliği halkın katılımı, destinasyon ziyareti ve toplum sağlığı olmak üzere 3 alt kritere ayırmıştır;

Halkın katılımı: Turizm faaliyetlerine bölge halkının katılım oranı sosyal etkileri yönetmede büyük önem arz etmektedir. Bir bölgenin veya destinasyonun turizm açısından gelişimi ancak yerel halkın desteklemesiyle ve turizm faaliyetlerine halkın dahil edilmesiyle mümkündür. Bu sayede turizm faaliyetlerine katılım sağlayan halk kültürel

değerleri korumada ve geliştirmede etkili olmaktadır. Ayrıca turizm planlaması ve karar süreçlerine halkın dahil edilmesiyle onların ihtiyaç ve endişeleri de gündeme gelmektedir.

Destinasyon ziyareti: Literatürdeki birçok araştırma ziyaretçi memnuniyetinin önemini vurgulamaktadır. Bir destinasyonda turistik faaliyetleri başarılı bir şekilde yürütmede sıkıntı yaşanması diğer bir ifadeyle turistlerin ziyaret ettikleri destinasyonu memnun bir şekilde terk etmemesi destinasyonun ilerleyen zamanda daha büyük sıkıntılar yaşamasına neden olabilmektedir. Ziyaretçilerin beklentilerini karşılama, hizmet kalitesi, kültürel faaliyetlerin benimsenmesi ve halkla etkileşim turistik destinasyonlara yönelik turist memnuniyetini sağlamada etkili olmaktadır.

Toplum sağlığı: Toplum sağlığı sürdürülebilir turizm uygulamalarında dikkat edilmesi gereken noktalardan yalnızca biridir. Sağlıklı bir çevre, sağlıklı bir toplum demektir. Bu yüzden sürdürülebilir turizm uygulamalarında ekonomik kalkınmanın yanında toplum sağlığının da dikkate alınması gerekir.

Turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerini yönetme sadece turistlerin değil aynı zamanda yerel halkında yaşam kalitesini arttırmada önemlidir. Bu bağlamda turizm faaliyetlerinin toplum sağlığına yönelik olarak hava ve su kirliliğine olan etkisi, çevre kirliliği, hava ve su kalitesi, doğal alanlarda sürdürülebilirliğin yönetilmesi toplumsal açıdan oldukça önemlidir.

2.4.4. Kültürel sürdürülebilirlik

Turizm, farklı kültürleri tanımada önemli bir köprü görevi görmektedir. Ancak turizm faaliyetleriyle kültürün birbiriyle uyumlu olmadığı durumda kültürel yozlaşma kaçınılmaz olmaktadır. Kazanç sağlama kaygısıyla kültürel değerlere duyulan saygı arasındaki dengenin bozulması durumunda, turizm kültür üzerinde olumsuz etkiye yol açmaktadır. Özellikle turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde yaşanan yozlaşma kültürel yapıyı korumanın önemini arttırmıştır (Durovic ve Lovrentjev, 2014). Bu bağlamda kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması ve turizmin olumsuz etkilerinin minimize edilmesinde yerel mimarinin korunması, bakım fonu, eğitim ve farkındalık yaratma anlayışı gibi kriterler ele alınmıştır (Tamer ve Mısırdalı Yangil, 2021);

Bakım fonu: Kültürel alanların bakımı ve korunması için ayrılan finansal kaynaklardır. Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve kültür turizminin sürdürülebilirliği için ayrılan bu finansal fonların doğru kullanımı son derece önemlidir. Bu fonların, tarihi yapılar başta olmak üzere müzeler, anıtlar ve diğer kültürel yapıların bakım ve onarımında kullanılması gerekmektedir. Kültürel alanların turistik açıdan

cazibesinin artmasına katkı sağlayan bu durum, sürdürülebilir turizmin devamlılığında büyük önem arz etmektedir.

Çalışan eğitimi: Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte yeni bilgi ve beceriler ortaya çıkmakta, bu da çalışanların farklı yetenekler ve vasıflar edinmesini zorunlu kılmaktadır (Walker, 1992). Bunun yanında kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasında turizm çalışanlarına yönelik verilen eğitimin türü ve süresi yerel kültürün korunmasında önemlidir. Kültürel farkındalık, tarih ve kültür bilgisi, yabancı dil eğitimi programları sayesinde yerel kültürün doğru ve etkili bir biçimde aktarılması sağlanmaktadır. Çalışanların düzenli olarak yenilenen eğitim programlarına katılımı kültürel sürdürülebilirliğin devamlılığını sağlamada gerekli bir adımdır.

Yerel mimari: Turizm tesislerinin inşası ve yenilenmesinde yerel malzemelerin kullanılması ve yerel mimari tarzının yansıtılmasını ifade etmektedir. Otel, restoran veya diğer turistik yapıların inşasında yerel mimari tarzının kullanılması kültürel kimliğin ve özgünlüğün sürdürülmesine ve turizmin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliğe de katkı sağlamaktadır.

2.4.5. Politik sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir turizmin başarılı bir şekilde uygulanabilmesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel boyutlarla birlikte, ideolojilerin, politikaların, karar alma süreçlerinin, plan ve hedeflerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Mehter vd., 2018). Politik sürdürülebilirlik, yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik karar verme sürecine katılması ve bu durumun şeffaf bir şekilde yürütülmesidir. Bu yaklaşım sayesinde turizmin gelişiminde toplumsal fayda sağlanması, yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması, kültürel ve doğal değerlerin korunması hedeflenmektedir. Yerel halkın karar verme süreçlerine katılımı şeffaf bir şekilde sağlandığı bir durumda turizmin çevresel faydaları maksimize edilmiş olmaktadır. Tamer ve Mısırdalı Yangil çalışmasında bu alt kriterleri ele almaktadır;

Arazi imar: Turizm destinasyonlarının sürdürülebilirliğe uygun şekilde korunmasını sağlamak amacıyla arazi kullanımının düzenlendiği bir süreçtir. Bu süreç turistik tesislerin ve diğer yapıların çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğe uygun olarak inşa edilmesini sağlamaktadır. Arazi imar uygulamaları doğal kaynakları koruma, ekosistemin sürdürülebilir bir şekilde yönetiminde ve yerel toplulukların yaşam kalitesini iyileştirme sürecindeki düzenlemeleri içermektedir.

Geliştirme politikası: Geliştirme politikaları, turistik bölgelerin gelişimini düzenleyen politikalardır. Turizm destinasyonlarının uğradığı zararın en önemli nedenlerinden biri tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına yapılan tesis ve altyapı yatırımlarıdır (Deng vd., 2002). Geliştirme politikaları turizm tesislerinin ve yerleşim yerlerinin uyumlu olması, doğal ve kültürel mirasın korunması ve aşırı yapılaşmanın önlenmesi amacıyla gerekli kısıtlamaları içermektedir.

Atık politikası: Atık politikaları geri dönüşümün teşvik edilmesi ve kolaylaştırılması amacını taşıyan politikalardır. Geri dönüşümü mümkün olan her şeyin ayrıştırılması, geri dönüşüm tesislerinin ve altyapısının geliştirilmesini hedefleyen politikalardır. Bunun yanında turistik faaliyetlerin çevreye etkilerini kontrol etmek veya azaltmak amacıyla atık yönetimi standartlarının belirlenip, uygulanmasıyla ilgili kısıtlamaları da ifade etmektedir. Atık oluşumunun minimum düzeyde olmasını hedefleyen bu politikalar, turizm işletmelerinin ve ziyaretçilerin tüketim alışkanlıklarını gözden geçirmelerine ve daha az ambalajlı ürünler kullanmalarına teşvik etmektedir.

2.4.6. Teknolojik sürdürülebilirlik

Turizmde teknolojik sürdürülebilirlik, turistik faaliyetlerin sürdürülebilirliğe uygun olması amacıyla teknolojiyi etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmeyi ifade etmektedir. Bu anlayış turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini arttırmada farklı teknolojik çözümleri ve yenilikleri içermektedir. Turizm sektöründe hayata geçirilen teknolojik yenilikler, ürünlerin ve hizmetlerin yenilenmesini sağlamaktadır (Özkök ve Gümüş, 2009). Bu yaklaşım sayesinde turizmin olumsuz etkilerini azaltma ve sektörde uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etme hedeflenmektedir. Tamer ve M. Yangil, çalışmasında teknolojik sürdürülebilirliği üç alt kritere ayırmıştır: doğru veri, düşük teknoloji ve kıyaslama;

Doğru veri: Sürdürülebilir turizmde doğru veri, kaynak tüketimini azaltma sürecinin yönetiminde oldukça etkilidir. Örneğin, büyük veri analitiği ve bilgi sistemleri sayesinde turizmdeki ihtiyaçları öngörmek mümkündür (Mohamed, 2018). Büyük veri teknolojileri ve bilgi tabanlı sistemler bu ihtiyaçları doğru bir şekilde tahmin etmede kullanılabilir ve turizm endüstrisinin kaynak tahsisinin sağlanmasına yardımcı olabilir.

Düşük teknoloji: Çevre duyarlılığının yüksek olduğu, düşük etkideki teknolojilerdir. Düşük teknolojiler, sürdürülebilir turizmde çevresel etkinin minimize edilmesinde kullanılmaktadır. Düşük karbon teknolojileri sayesinde, turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu destinasyonlar da rekabet gücü artmakta ve çevre

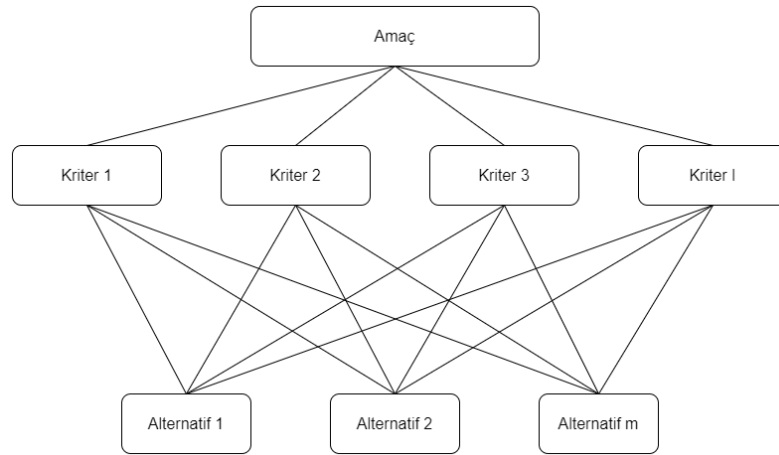
standartları iyileştirilmektedir (Patti, 2019). Bu teknolojiler, enerji ve su verimliliğini artırmada, atık yönetimini iyileştirmede ve sera gazı emisyonlarını azaltmada sürdürülebilir kalkınmaya uygundur. Örneğin, güneş enerjisinin kullanımı enerji maliyetlerinin düşmesini sağlarken karbon ayak izini de azaltmaktadır.

Kıyaslama: Kıyaslama, teknolojik sürdürülebilirlik de sürekli iyileştirmeyi ve öğrenme sürecini ifade etmektedir. Bu sayede sürdürülebilir turizmde farklı teknolojik çözümlerin ve uygulamaların değerlendirilmesi teşvik edilmektedir. Özellikle işletmelerin kendi performanslarına yönelik yaptığı analizlerle, sektörün öncü konumundaki organizasyonların uygulamalarını benimsemeleri sürdürülebilirlik hedeflerine daha kolay ulaşmalarını sağlamaktadır.

2.5. Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)

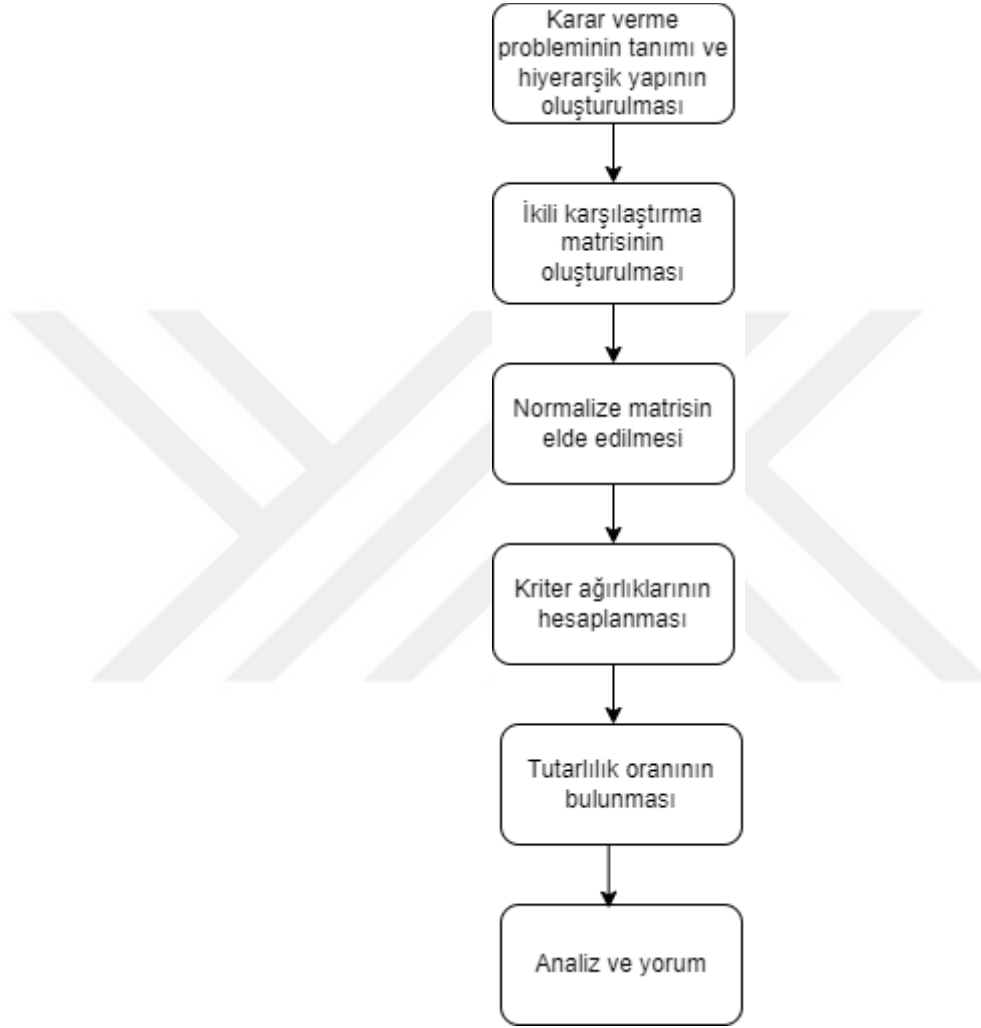
Analitik hiyerarşi süreci (AHP), çok kriterli karar verme (ÇKKV) problemlerinin analizinde kullanılan yöntemlerden biridir. Literatürde ÇKKV problemleri seçim ve sıralama olmak üzere 2 ana başlık altında incelenmektedir. Seçim problemlerinde verilen birden çok alternatif arasından belirlenen kriterleri taşıyan en uygun alternatif seçilirken, sıralama problemlerinde ise alternatifler, bu kriterler karşılama derecelerine göre sıralanmaktadır.

1977 yılında Saaty tarafından geliştirilen AHP tekniği ise hedef, amaç, alternatifler ve kriterlerin bulunduğu bir hiyerarşik yapıdan oluşmaktadır (Satty, 1980). AHP tekniğinde hiyerarşik yapı 3 aşamadan oluşmaktadır. Karar hiyerarşinin en üst basamağında ulaşılmak istenen ana hedef (amaç) yer almaktadır. Bir alt kademe ise alternatiflerin birbirleriyle kıyaslanacağı kriterlerden oluşmaktadır. Hiyerarşinin en son basamağında ise alternatifler yer almaktadır (Saaty ve Vargas, 2001).

Şekil 2.3. AHP'nin hiyerarşik yapısı

AHP yönteminde farklı birçok kriter birbirleriyle kıyaslanmakta ve birden çok alternatif arasından en doğru ve en iyi olanı seçilmektedir. AHP yönteminde diğer karar verme tekniklerine göre sayısal faktörlerin yanında öznel faktörler de sisteme dahil edilmektedir (Emrouznejad ve Marra, 2017). AHP yönteminin uygulanmasında izlenen adımlar Şekil 2.4.'de gösterilmektedir;

Şekil 2.4. AHP yöntemini uygulamada izlenen adımlar

2.5.1. AHP yönteminde kullanılan ölçek

AHP yönteminde uzman kişiler aracılığıyla, belirlenen kriterlerin birbirinden ne derecede önemli olduğu ölçülmektedir. İkili matris karşılaştırması şeklinde yapılan bu yöntemde Saaty tarafından geliştirilen 1-9 ölçeği kullanılmaktadır. Ölçekte kullanılan 1/9 en düşük değeri, 1 eşit değeri ve 9 ise en yüksek değeri ifade etmektedir. Ölçek önem dereceleri Tablo 2.3'te yer almaktadır (Önder, 2015);

AHP yönteminde hiyerarşik modelin belirlenmesinin ardından unsurların ikili karşılaştırmaları yapılmaktadır. İkili karşılaştırma matrisindeki elemanlar ajij şeklinde

ifade edilmektedir. Matriste karşılaştırmalar köşegenin üst kısmında bulunan elemanlara ilişkin yapılmaktadır (i =sıra j =sütun). Köşegen üzerinde yer alan elemanlar eşit değerde olduğundan 1 değerini alır. Köşegenin alt kısmında yer alan elemanlar için de karşılaştırma yapmaya gerek yoktur. Bu hürelere 1/ (köşegenin üstünde yer alan değer) yazılmaktadır.

Tablo 2.3. AHP önem dereceleri

Önem Derecesi	Tanım	Açıklama
1	Eşit Derecede Önemli	Her iki faktör aynı öneme sahiptir.
3	Orta Derecede Önemli	Tecrübe ve yargılara göre bir faktör diğerine göre biraz daha önemlidir.
5	Kuvvetli Derecede Önemli	Bir faktör diğerinden kuvvetle daha önemlidir.
7	Çok Kuvvetli Derecede Önemli	Bir faktör diğerinden yüksek derecede kuvvetle daha önemlidir.
9	Mutlak Derecede Önemli	Faktörlerden biri diğerine göre çok yüksek derecede önemlidir.
2,4,6,8	Ara Değerleri Temsil Etmektedir	İki faktör arasındaki tercihte yukarıdaki açıklamalarda bulunan derecelerin ara değerleridir.

AHP yönteminde faktörler arası karşılaştırma matrisi ($n \times n$) boyutlu bir kare matris şeklindedir. Tipik bir karşılaştırma matrisi aşağıda yer almaktadır.

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \quad (2.1)$$

2.5.2. Normalize edilmiş matrisin ve kriter ağırlıklarının hesaplanması

Matrisin her bir elemanının ait olduğu sütunun toplamına bölünmesiyle normalize edilmiş matris elde edilir. Normalize edilen matrisin sütun toplamı 1'e eşit olur.

$$n_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{j=1}^n a_{ij}} \quad (2.2)$$

$$N = \begin{bmatrix} n_{11} & n_{12} & \dots & n_{1n} \\ n_{21} & n_{22} & \dots & n_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ n_{n1} & n_{n2} & \dots & n_{nn} \end{bmatrix} \quad (2.3)$$

Normalleştirilmiş matrisin satır ortalamasının alınmasıyla W ağırlık matrisi bulunmaktadır.

$$W_i = \frac{\sum_{j=1}^n N_{ij}}{n} \quad (2.4)$$

$$W = \begin{bmatrix} W_1 \\ W_2 \\ \dots \\ \dots \\ W_n \end{bmatrix} \quad (2.5)$$

2.5.3. Tutarlılık oranı analizi

AHP analizinde yapılan ikili karşılaştırmaların subjektif yargılara dayanması tutarlılık analizinin yapılmasını gerekli kılmaktadır. İnsan yargılarının doğası gereği tutarsızlık kaçınılmazdır ancak tutarsızlık da belirli bir seviyede olmalıdır. Bu seviye CR nin 0,10 veya bu değerin altında olduğu durumda kabul edilebilir olmaktadır. 0,10 değerinden yüksek çıktığı durumda ise katılımcılarla yeniden görüşülerek, gerekli düzeltmelerin yapılması gerekir.

Analizde CR tutarlılık oranını, CI tutarlılık göstergesini ve RI tesadüfilik göstergesini ifade etmektedir. Tutarlılık analizinin yapılabilmesi öncesinde A matrisi ve W matrisinin çarpımından elde edilen N max matrisinin bulunmasını gerektirir.

$$\begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} W_1 \\ W_2 \\ \dots \\ \dots \\ W_n \end{bmatrix} = N_{max} \quad (2.6)$$

$$CI = \frac{N_{max} - n}{n-1} \quad (2.7)$$

$$CR = \frac{CI}{CR} \quad (2.8)$$

Tablo 2.4. Matris boyutlarına göre tesadüfilik göstergesi (Saaty, 1980)

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
RI	0	0	0,58	0,90	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49	1,51	1,48	1,56	1,57	1,59

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı

3.1.1. Araştırmanın amacı

Son yıllarda doğal kaynakları verimli bir şekilde kullanma ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmada sürdürülebilir çalışmaların önemi artmaktadır. Sürdürülebilir turizmin hem etkileyen hem de etkilenen tarafı olan otel işletmelerinin faaliyetleri bir destinasyonun doğal ve sosyo-kültürel özelliklerine bağlıdır. Bu yüzden turizmde sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesi, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği desteklemekte aynı zamanda otel endüstrisine de birçok fayda sağlamaktadır.

Bu çalışmada, otel yöneticilerinin bakış açısıyla turizmdeki sürdürülebilir uygulamalar değerlendirilmektedir. Araştırmanın amacı, otel yöneticilerinin sürdürülebilir turizme yönelik bakış açılarını tespit etmek ve sürdürülebilir turizmin boyutlarına ilişkin algılarının öncelik sırasını belirlemektir.

3.1.2. Araştırmanın önemi

Çalışma turizmdeki sürdürülebilirlik algısını inceleme ve önceliklendirme bakımından önem taşımaktadır. Otel yöneticilerinin sürdürülebilirlik konusundaki bakış açıları, bu alandaki uygulamaların etkinliğini arttırmada önemli bir rol oynamaktadır.

Sürdürülebilir turizm de teorik ve pratik boyutları birleştiren bu çalışma, otel yönetimi tarafından daha sürdürülebilir uygulamaları benimsemeye yol gösterici nitelikte olabilir. Elde edilen bulguların, turizm sektöründe sürdürülebilirlik bilincinin artırılmasında ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında ve ilgili alan yazın, karar vericiler, uygulayıcılar ve tüm turizm paydaşları açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

3.1.3. Araştırmanın kapsamı

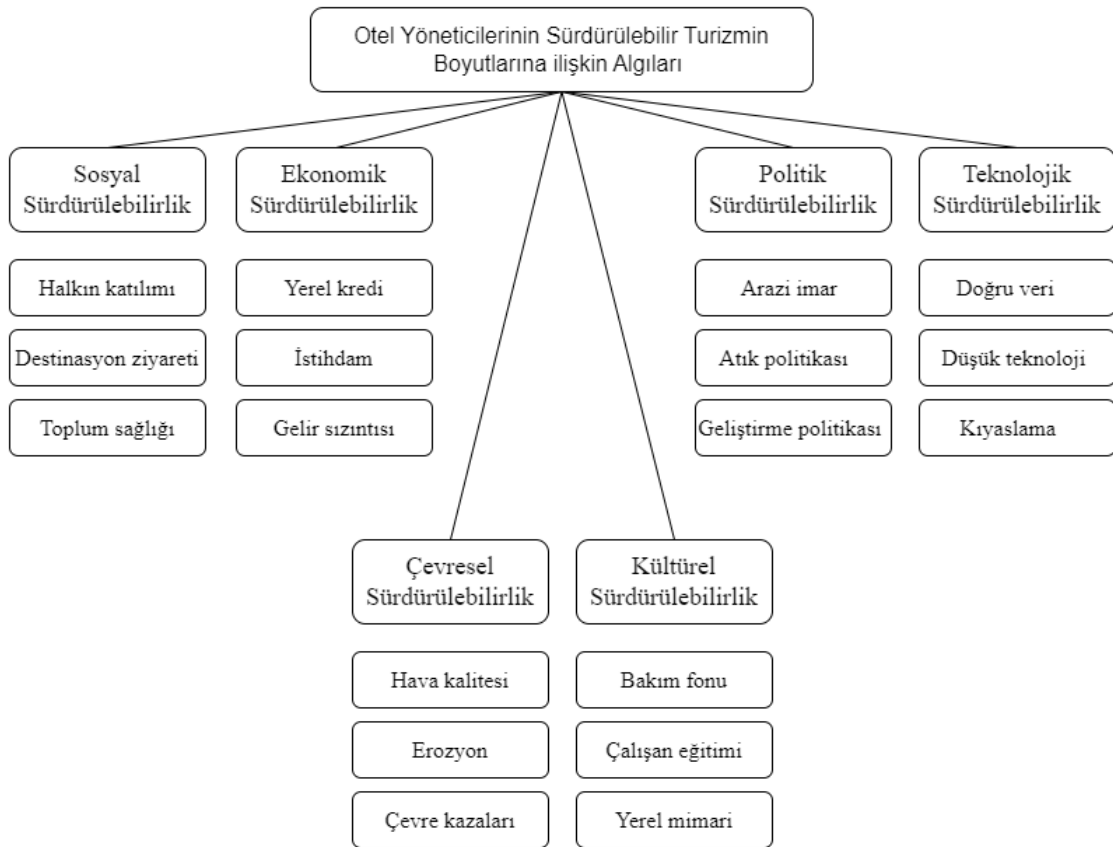
Araştırmanın amacı gereği, sürdürülebilir turizmin boyutlarına ilişkin faktörlerin önem sırasının belirlenmesinde otel yöneticileriyle telefon aracılığıyla görüşme sağlanmıştır. Ankete katılan katılımcılar araştırma konusu ve unsurları hakkında bilgilendirilmiştir. Örnekleme oluşturan otellerin 1 tanesi Kıbrıs (Magosa), 3 tanesi Antalya (Alanya, Manavgat), 1 tanesi ise Nevşehir (Ürgüp) olmak üzere toplam 5 otel müdüründen oluşmaktadır. Katılımcılar, 5 yıldızlı otellerde çalışan ve bu terimlere

yabancı olmayan, alanında yeterli seviyede tecrübeye sahip uzman kişilerden oluşmaktadır.

3.2. AHP Yöntemi Uygulaması

3.2.1. Hiyerarşik yapının oluşturulması

Otel yöneticilerinin sürdürülebilir turizmin boyutlarına ilişkin algılarının öncelik sıralamasına yönelik oluşturulan ana kriterler ve alt kriterlerin yer aldığı AHP hiyerarşi yapısı Şekil 3.1.'de yer almaktadır.

Şekil 3.1. AHP hiyerarşik yapısı

3.2.2. Hedef ve kriterlerin belirlenmesi

Hedef, otel yöneticilerinin sürdürülebilir turizmin boyutlarına ilişkin algılarının sıralanması ve seçimlerine yönelik kriter ağırlıklarının belirlenmesidir. Çalışmada sürdürülebilir turizm sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel, politik ve teknolojik sürdürülebilirlik olmak üzere 6 ana kriterden oluşmaktadır. Ana kriterler ve alt kriterler yapılan literatür taraması sonucunda belirlenmiştir. Sosyal sürdürülebilirlik; sosyal kimliği ve sosyal sermayeyi, ekonomik sürdürülebilirlik; bir işletmenin kar elde etme ve varlığını sürdürebilme yeteneğini, çevresel sürdürülebilirlik; hava, su ve toprağı temiz

tutma ve doğal yapıyı korumayı, kültürel sürdürülebilirlik; kültürel ve tarihi mirasın korunmasını, politik sürdürülebilirlik, yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik karar alma süreçlerine katılımını, teknolojik sürdürülebilirlik, yeni turizm ürünleri için bilgi ve iletişim sistemlerindeki teknolojik gelişmeleri kullanarak yenilikçi güç oluşturmayı ifade etmektedir.

Çalışmada tüm ana kriterler 3 alt kriterden oluşmaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik ana kriteri halkın katılımı, destinasyon ziyareti ve toplum sağlığı alt kriterlerinden meydana gelmektedir. Ekonomik sürdürülebilirlik ana kriteri yerel kredi, istihdam ve gelir sızıntısı alt kriterlerinden meydana gelmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik ana kriteri, hava kalitesi, erozyon ve çevre kazaları alt kriterlerini içermektedir. Kültürel sürdürülebilirlik ana kriteri, bakım fonu, çalışan eğitimi ve yerel mimari alt kriterlerinden oluşmaktadır. Politik sürdürülebilirlik ana kriteri, arazi imar, atık politikası, geliştirme politikası alt kriterlerinden oluşmaktadır. Son olarak teknolojik sürdürülebilirlik ana kriteri, doğru veri, düşük teknoloji ve kıyaslama alt kriterlerini içermektedir.

3.2.3. İkili karşılaştırma matrisleri

Ana ve alt kriterlerin ikili karşılaştırması turizm ve otelcilik alanında çalışan 5 otel genel müdürü tarafından yapılmıştır.

Sonrasında ikili karşılaştırma anketine verilen yanıtların geometrik ortalamaları alınarak bütün katılımcıların karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur.

3.2.4. Yönetici ortak karar (geometrik ortalama)

AHP yönteminde farklı uzman görüşlerinin kullanıldığı, kıyaslamanın yapıldığı durumlarda geometrik ortalama tercih edilmektedir. Karar matrisleri oluşturulurken kriterlerden biri x olduğu durumda diğeri $1/x$ olmaktadır. Karar matrislerinin oranları temsil ettiği bu gibi durumlarda, yöneticilerin ortak kararlarını belirlerken aritmetik ortalama yerine geometrik ortalamanın kullanımı daha doğru olmaktadır. Geometrik ortalama karar vericiler veya uzmanlar tarafından yapılan ikili karşılaştırmaların değerlendirilmesinde önemli bir rol oynar.

Bu yöntemde, daha sonraki adım olarak yöneticiler tarafından oluşturulan ikili karşılaştırma matrislerindeki değerlerin geometrik ortalamaları alınarak birleştirme işlemi yapılmaktadır (Satty, 1988).

Yöneticilerin ana kriterlere yönelik yaptıkları değerlendirmelerin geometrik ortalamaları Tablo 3.1.'de yer almaktadır.

Tablo 3.1. Ana kriterlere ait yönetici ortak karar

ANA KRİTERLER						
Kriter	Sosyal	Ekonomik	Çevresel	Kültürel	Politik	Teknolojik
Sosyal	1,0000	1,2457	0,3342	1,0000	2,0965	1,2457
Ekonomik	0,8027	1,0000	0,2947	0,8027	1,5518	1,0000
Çevresel	2,9926	3,3935	1,0000	2,2206	2,4595	2,5508
Kültürel	1,0000	1,2457	0,4503	1,0000	1,7188	1,9332
Politik	0,4770	0,6444	0,4066	0,5818	1,0000	0,6826
Teknolojik	0,8027	1,0000	0,3920	0,5173	1,4651	1,0000

Yöneticilerin sosyal ana kriterinin alt kriterleri olan halkın katılımı destinasyon ziyareti ve toplum sağlığına yönelik yaptığı değerlendirmelerin geometrik ortalamaları Tablo 3.2.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.2. Sosyal alt kriterlerine ait yönetici ortak karar

ALT KRİTERLER (SOSYAL)			
Kriter	Halkın Katılımı	Destinasyon Ziyareti	Toplum Sağlığı
Halkın Katılımı	1,000	0,321	0,245
Destinasyon Ziyareti	3,117	1,000	0,644
Toplum Sağlığı	4,082	1,552	1,000

Yöneticilerin ekonomik ana kriterinin alt kriterleri olan yerel kredi, istihdam ve gelir sızıntısına yönelik yaptığı değerlendirmelerin geometrik ortalamaları Tablo 3.3.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.3. Ekonomik alt kriterlerine ait yönetici ortak karar

ALT KRİTERLER (EKONOMİK)			
Kriter	Yerel Kredi	İstihdam	Gelir Sızıntısı
Yerel Kredi	1,0000	0,6431	4,7429
İstihdam	1,5518	1,0000	5,2449
Gelir Sızıntısı	0,2108	0,1907	1,0000

Yöneticilerin çevresel ana kriterinin alt kriterleri olan hava kalitesi, erozyon ve çevre kazalarına yönelik yaptığı değerlendirmelerin geometrik ortalamaları Tablo 3.4.'de yer almaktadır.

Tablo 3.4. Çevresel alt kriterlerine ait yönetici ortak karar

ALT KRİTERLER (ÇEVRESEL)			
Kriter	Hava Kalitesi	Erozyon	Çevre Kazaları
Hava Kalitesi	1,0000	1,6227	2,1411
Erozyon	0,6163	1,0000	1,1247
Çevre Kazaları	0,4670	0,8891	1,0000

Yöneticilerin kültürel ana kriterinin alt kriterlerine yönelik yaptığı değerlendirmelerin geometrik ortalamaları Tablo 3.5.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.5. Kültürel alt kriterlerine ait yönetici ortak karar

ALT KRİTERLER (KÜLTÜREL)			
Kriter	Bakım Fonu	Çalışan Eğitim	Yerel Mimari
Bakım Fonu	1,0000	0,3920	1,1247
Çalışan Eğitimi	2,5508	1,0000	2,6307
Yerel Mimari	0,8891	0,3801	1,0000

Yöneticilerin politik ana kriterinin alt kriterlerine yönelik yaptığı değerlendirmelerin geometrik ortalamaları Tablo 3.6.'da gösterilmektedir.

Tablo 3.6. Politik alt kriterlerine ait yönetici ortak karar

ALT KRİTERLER (POLİTİK)			
Kriter	Arazi İmar	Atık Politikası	Geliştirme Politikası
Arazi İmar	1,0000	1,2079	1,2457
Atık Politikası	0,8279	1,0000	1,2457
Geliştirme Politikası	0,8027	0,8027	1,0000

Yöneticilerin teknolojik ana kriterinin alt kriterlerine yönelik yaptığı değerlendirmelerin geometrik ortalamaları Tablo 3.7.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.7. Teknolojik alt kriterlerine ait yönetici ortak karar

ALT KRİTERLER (TEKNOLOJİK)			
Kriter	Doğru Veri	Düşük Teknoloji	Kıyaslama
Doğru Veri	1,0000	0,8027	2,2902
Düşük Teknoloji	1,2457	1,0000	2,6673
Kıyaslama	0,4366	0,3749	1,0000

3.2.5. Normalize matris (yönetici ortak karar)

Ana kriterlere ait normalize matris Tablo 3.8.'de yer almaktadır.

Tablo 3.8. Ana kriterlere ait normalize matris

ANA KRİTERLER						
Kriter	Sosyal	Ekonomik	Çevresel	Kültürel	Politik	Teknolojik
Sosyal	0,1413	0,1461	0,1161	0,1633	0,2037	0,1481
Ekonomik	0,1135	0,1172	0,1024	0,1311	0,1508	0,1189
Çevresel	0,4230	0,3979	0,3475	0,3627	0,2390	0,3032
Kültürel	0,1413	0,1461	0,1565	0,1633	0,1670	0,2298
Politik	0,0674	0,0756	0,1413	0,0950	0,0972	0,0811
Teknolojik	0,1135	0,1172	0,1362	0,0845	0,1424	0,1189

Sosyal ana kriterine ait alt kriterlerin normalize matrisi Tablo 3.9.'da yer almaktadır.

Tablo 3.9. Sosyal alt kriterlerine ait normalize matris

ALT KRİTERLER (SOSYAL)			
Kriter	Halkın Katılımı	Destinasyon Ziyareti	Toplum Sağlığı
Halkın Katılımı	0,1220	0,1117	0,1296
Destinasyon Ziyareti	0,3801	0,3481	0,3411
Toplum Sağlığı	0,4979	0,5402	0,5293

Ekonomik ana kriterine ait alt kriterlerin normalize matrisi Tablo 3.10.'da yer almaktadır.

Tablo 3.10. Ekonomik alt kriterlerine ait normalize matris

ALT KRİTERLER (EKONOMİK)			
Kriter	Yerel Kredi	İstihdam	Gelir Sızıntısı
Yerel Kredi	0,3620	0,3507	0,4317
İstihdam	0,5617	0,5453	0,4773
Gelir Sızıntısı	0,0763	0,1040	0,0910

Çevresel ana kriterine ait alt kriterlerin normalize matrisi Tablo 3.11.'de yer almaktadır. Kültürel ana kriterine ait alt kriterlerin normalize matrisi Tablo 3.12.'de yer almaktadır.

Tablo 3.11. Çevresel alt kriterlerine ait normalize matris

ALT KRİTERLER (ÇEVRESEL)			
Kriter	Hava Kalitesi	Erozyon	Çevre Kazaları
Hava Kalitesi	0,4800	0,4621	0,5019
Erozyon	0,2958	0,2848	0,2637
Çevre Kazaları	0,2242	0,2532	0,2344

Tablo 3.12. Kültürel alt kriterlerine ait normalize matris

ALT KRİTERLER (KÜLTÜREL)			
Kriter	Bakım Fonu	Çalışan Eğitim	Yerel Mimari
Bakım Fonu	0,2252	0,2212	0,2365
Çalışan Eğitimi	0,5745	0,5643	0,5532
Yerel Mimari	0,2002	0,2145	0,2103

Politik ana kriterine ait alt kriterlerin normalize matrisi Tablo 3.13.'de yer almaktadır. Teknolojik ana kriterine ait alt kriterlerin normalize matrisi Tablo 3.14.'de yer almaktadır.

Tablo 3.13. Politik alt kriterlerine ait normalize matris

ALT KRİTERLER (POLİTİK)			
Kriter	Arazi İmar	Atık Politikası	Geliştirme Politikası
Arazi İmar	0,3801	0,4012	0,3568
Atık Politikası	0,3147	0,3322	0,3568
Geliştirme Politikası	0,3052	0,2666	0,2864

Tablo 3.14. Teknolojik alt kriterlerine ait normalize matris

ALT KRİTERLER (TEKNOLOJİK)			
Kriter	Doğru Veri	Düşük Teknoloji	Kıyaslama
Doğru Veri	0,3728	0,3686	0,3844
Düşük Teknoloji	0,4644	0,4592	0,4477
Kıyaslama	0,1628	0,1722	0,1679

3.2.6. Ana kriter, alt kriter ağırlıkları ve bütünsel ağırlıklar

Ana kriterlere ait normalize matrisin satır ortalamalarının (Kriter ağırlıklarının) yer aldığı Tablo 3.15. aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3.15. Ana kriterlerin ağırlıkları

ANA KRİTERLER	KRİTER AĞIRLIĞI
Sosyal	0,1531
Ekonomik	0,1223
Çevresel	0,3455
Kültürel	0,1673
Politik	0,0929
Teknolojik	0,1188

Sosyal ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matrisin satır ortalamaları (Kriter ağırlıkları) Tablo 3.16.'da gösterilmektedir.

Tablo 3.16. Sosyal ana kriterinin kriter ağırlıkları

ALT KRİTERLER (SOSYAL)	KRİTER AĞIRLIĞI
Halkın Katılımı	0,1211
Destinasyon Ziyareti	0,3564
Toplum Sağlığı	0,5225

Ekonomik ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matrisin satır ortalamaları (Kriter ağırlıkları) Tablo 3.17.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.17. Ekonomik ana kriterinin kriter ağırlıkları

ALT KRİTERLER (EKONOMİK)	KRİTER AĞIRLIĞI
Yerel Kredi	0,3814
İstihdam	0,5281
Gelir Sızıntısı	0,0904

Çevresel ana kriterinin alt kriterleri olan hava kalitesi, erozyon ve çevre kazalarına ait normalize matrisin satır ortalamaları (Kriter ağırlıkları) Tablo 3.18.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.18. Çevresel ana kriterinin kriter ağırlıkları

ALT KRİTERLER (ÇEVRESEL)	KRİTER AĞIRLIĞI
Hava Kalitesi	0,4813
Erozyon	0,2814
Çevre Kazaları	0,2373

Kültürel ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matrisin satır ortalamaları (Kriter ağırlıkları) Tablo 3.19.'da gösterilmektedir.

Tablo 3.19. Kültürel ana kriterinin kriter ağırlıkları

ALT KRİTERLER (KÜLTÜREL)	KRİTER AĞIRLIĞI
Bakım Fonu	0,2277
Çalışan Eğitimi	0,5640
Yerel Mimari	0,2083

Politik ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matrisin satır ortalamaları (Kriter ağırlıkları) Tablo 3.20.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.20. Politik ana kriterinin kriter ağırlıkları

ALT KRİTERLER (POLİTİK)	KRİTER AĞIRLIĞI
Arazi İmar	0,3794
Atık Politikası	0,3346
Geliştirme Politikası	0,2861

Teknolojik ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matrisin satır ortalamaları (Kriter ağırlıkları) Tablo 3.21.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.21. Teknolojik ana kriterinin kriter ağırlıkları

ALT KRİTERLER (TEKNOLOJİK)	KRİTER AĞIRLIĞI
Doğru Veri	0,3753
Düşük Teknoloji	0,4571
Kıyaslama	0,1676

Ana kriter ağırlıklarının kendi alt kriterleriyle çarpımı sonucunda hesaplanan bütünlük kriter ağırlıkları Tablo 3.22.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.22. Bütünleşik kriter ağırlıkları

Sosyal	Halkın Katılımı	0,0185
	Destinasyon Ziyareti	0,0546
	Toplum Sağlığı	0,0800
Ekonomik	Yerel Kredi	0,0466
	İstihdam	0,0646
	Gelir Sızıntısı	0,0111
Çevresel	Hava Kalitesi	0,1663
	Erozyon	0,0972
	Çevre Kazaları	0,0820
Kültürel	Bakım Fonu	0,0381
	Çalışan Eğitimi	0,0944
	Yerel Mimari	0,0348
Politik	Arazi İmar	0,0352
	Atık Politikası	0,0311
	Geliştirme Politikası	0,0266
Teknolojik	Doğru Veri	0,0446
	Düşük Teknoloji	0,0543
	Kıyaslama	0,0199

3.3. Tutarlılık Analizi

3.3.1. Ana kriterler

Ana kriterler olan sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel, politik ve teknolojiğe ait normalize matris ve satır ortalamalarının yer aldığı hesaplama sonuçları Tablo 3.23.'de gösterilmektedir. Devamında ise tutarlık kontrolü için gerekli işlemler ve bu tablo için tutarlılık sonucu gösterilmektedir.

Tablo 3.23. Ana kriterlere ait normalize matris ve satır ortalamaları (w)

ANA KRİTERLER							
Kriter	Sosyal	Ekonomik	Çevresel	Kültürel	Politik	Teknolojik	Satır Ortalaması (w)
Sosyal	0,1413	0,1461	0,1161	0,1633	0,2037	0,1481	0,1531
Ekonomik	0,1135	0,1172	0,1024	0,1311	0,1508	0,1189	0,1223
Çevresel	0,4230	0,3979	0,3475	0,3627	0,2390	0,3032	0,3455
Kültürel	0,1413	0,1461	0,1565	0,1633	0,1670	0,2298	0,1673
Politik	0,0674	0,0756	0,1413	0,0950	0,0972	0,0811	0,0929
Teknolojik	0,1135	0,1172	0,1362	0,0845	0,1424	0,1189	0,1188

$$A \begin{pmatrix} \text{Yön.} \\ \text{Ort. Kr.} \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 1,2457 & 0,3342 & 1 & 2,0965 & 1,2457 \\ 0,8027 & 1 & 0,2947 & 0,8027 & 1,5518 & 1 \\ 2,9926 & 3,3935 & 1 & 2,2206 & 2,4595 & 2,5508 \\ 1 & 1,2457 & 0,4503 & 1 & 1,7188 & 1,9332 \\ 0,4770 & 0,6444 & 0,4066 & 0,5818 & 1 & 0,6826 \\ 0,8027 & 1 & 0,3920 & 0,5173 & 1,4651 & 1 \end{bmatrix} \quad (3.1)$$

$$w(\text{Normalize Matris satır ort.}) = \begin{bmatrix} 0,1531 \\ 0,1223 \\ 0,3455 \\ 0,1673 \\ 0,0929 \\ 0,1188 \end{bmatrix} \quad (3.2)$$

$$A.w = \begin{bmatrix} 0,1531 & 0,1524 & 0,1155 & 0,1673 & 0,1948 & 0,1480 \\ 0,1229 & 0,1223 & 0,1018 & 0,1343 & 0,1442 & 0,1188 \\ 0,4582 & 0,4151 & 0,3455 & 0,3716 & 0,2286 & 0,3030 \\ 0,1531 & 0,1524 & 0,1556 & 0,1673 & 0,1597 & 0,2296 \\ 0,0730 & 0,0788 & 0,1405 & 0,0974 & 0,0929 & 0,0811 \\ 0,1229 & 0,1223 & 0,1355 & 0,0866 & 0,1362 & 0,1188 \end{bmatrix} \quad (3.3)$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A.w \text{ satır toplamı}) = \begin{bmatrix} 0,9311 \\ 0,7444 \\ 2,1219 \\ 1,0178 \\ 0,5637 \\ 0,7222 \end{bmatrix} \quad (3.4)$$

$$\frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A.w \text{ satır toplamı})}{w_j(N. \text{ matris satır ort.})} = \begin{bmatrix} 6,0812 \\ 6,0857 \\ 6,1409 \\ 6,0821 \\ 6,0658 \\ 6,0801 \end{bmatrix} \quad (3.5)$$

$$\sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = 36,5358 \quad (3.6)$$

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = \frac{1}{6} \cdot 37,6950 = 6,0893 \quad (3.7)$$

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} = \frac{6,2825 - 6}{6 - 1} = 0,0179 \quad (3.8)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0,0565}{1,24} = 0,0144 \quad (3.9)$$

0,0144 < 0,10 olduğundan Tutarlılık oranı CR kabul edilebilir aralıkta yer almaktadır.

3.3.2. Alt kriterler (sosyal)

Sosyal ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matris ve satır ortalamalarının yer aldığı Tablo 3.24. aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 3.24. Alt kriterlere ait normalize matris ve satır ortalamaları (w)

ALT KRİTERLER (SOSYAL)				
Kriter	Halkın Katılımı	Destinasyon Ziyareti	Toplum Sağlığı	Satır ortalaması (w)
Halkın Katılımı	0,1220	0,1117	0,1296	0,1211
Destinasyon Ziyareti	0,3801	0,3481	0,3411	0,3564
Toplum Sağlığı	0,4979	0,5402	0,5293	0,5225

$$A \begin{pmatrix} \text{Yönetici Ortak} \\ \text{Karar} \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0,321 & 0,245 \\ 3,117 & 1 & 0,644 \\ 4,082 & 1,552 & 1 \end{bmatrix} \quad (3.10)$$

$$w(\text{Normalize Matris satır ort.}) = \begin{bmatrix} 0,1211 \\ 0,3564 \\ 0,5225 \end{bmatrix} \quad (3.11)$$

$$A \cdot w = \begin{bmatrix} 0,1211 & 0,1144 & 0,1280 \\ 0,3774 & 0,3564 & 0,3367 \\ 0,4944 & 0,5531 & 0,5225 \end{bmatrix} \quad (3.12)$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A \cdot w \text{ satır toplamı}) = \begin{bmatrix} 0,3634 \\ 1,0705 \\ 1,5700 \end{bmatrix} \quad (3.13)$$

$$\frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A \cdot w \text{ satır toplamı})}{w_j(N. \text{ matris satır ort.})} = \begin{bmatrix} 3,0011 \\ 3,0035 \\ 3,0049 \end{bmatrix} \quad (3.14)$$

$$\sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = 9,0096 \quad (3.15)$$

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij} w_j}{w_i} = \frac{1}{3} \cdot 9,0096 = 3,0032 \quad (3.16)$$

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} = \frac{3,0032 - 3}{3 - 1} = 0,0016 \quad (3.17)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0,0016}{0,58} = 0,0028 \quad (3.18)$$

0,0028 < 0,10 olduğundan Tutarlılık oranı (CR) kabul edilebilir aralıkta yer almaktadır.

3.3.3. Alt kriterler (ekonomik)

Ekonomik ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matris ve satır ortalamalarının yer aldığı Tablo 3.25. aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 3.25. Alt kriterlere ait normalize matris ve satır ortalamaları (w)

ALT KRİTERLER (EKONOMİK)				
Kriter	Yerel Kredi	İstihdam	Gelir Sızıntısı	Satır ortalaması (w)
Yerel Kredi	0,3620	0,3507	0,4317	0,3814
İstihdam	0,5617	0,5453	0,4773	0,5281
Gelir Sızıntısı	0,0763	0,1040	0,0910	0,0904

$$A \begin{pmatrix} \text{Yönetici Ortak} \\ \text{Karar} \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0,6431 & 4,7429 \\ 1,5518 & 1 & 5,2449 \\ 0,2108 & 0,1907 & 1 \end{bmatrix} \quad (3.19)$$

$$w(\text{Normalize Matris satır ort.}) = \begin{bmatrix} 0,3814 \\ 0,5281 \\ 0,0904 \end{bmatrix} \quad (3.20)$$

$$A.w = \begin{bmatrix} 0,3814 & 0,3396 & 0,4289 \\ 0,5919 & 0,5281 & 0,4743 \\ 0,0804 & 0,1007 & 0,0904 \end{bmatrix} \quad (3.21)$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j (A.w \text{ satır toplamı}) = \begin{bmatrix} 1,1500 \\ 1,5944 \\ 0,2716 \end{bmatrix} \quad (3.22)$$

$$\frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j (A.w \text{ satır toplamı})}{w_j (N. matris satır ort.)} = \begin{bmatrix} 3,0149 \\ 3,0189 \\ 3,0028 \end{bmatrix} \quad (3.23)$$

$$\sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = 9,0366 \quad (3.24)$$

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = \frac{1}{3} \cdot 9,0366 = 3,0122 \quad (3.25)$$

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} = \frac{3,0122 - 3}{3 - 1} = 0,0061 \quad (3.26)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0,0061}{0,58} = 0,0105 \quad (3.27)$$

0,0105 < 0,10 olduğundan Tutarlılık oranı (CR) kabul edilebilir aralıkta yer almaktadır.

3.3.4. Alt kriterler (çevresel)

Çevresel ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matris ve satır ortalamalarının yer aldığı Tablo 3.26. aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 3.26. Alt kriterlere ait normalize matris ve satır ortalamaları (w)

ALT KRİTERLER (ÇEVRESEL)				
Kriter	Hava Kalitesi	Erozyon	Çevre Kazaları	Satır ortalaması (w)
Hava Kalitesi	0,4800	0,4621	0,5019	0,4813
Erozyon	0,2958	0,2848	0,2637	0,2814
Çevre Kazaları	0,2242	0,2532	0,2344	0,2373

$$A \begin{pmatrix} \text{Yönetici Ortak} \\ \text{Karar} \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 1,6227 & 2,1411 \\ 0,6163 & 1 & 1,1247 \\ 0,4670 & 0,8891 & 1 \end{bmatrix} \quad (3.28)$$

$$w(\text{Normalize Matris satır ort.}) = \begin{bmatrix} 0,4813 \\ 0,2814 \\ 0,2373 \end{bmatrix} \quad (3.29)$$

$$A \cdot w = \begin{bmatrix} 0,4813 & 0,4566 & 0,5080 \\ 0,2966 & 0,2814 & 0,2669 \\ 0,2248 & 0,2502 & 0,2373 \end{bmatrix} \quad (3.30)$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A \cdot w \text{ satır toplamı}) = \begin{bmatrix} 1,4460 \\ 1,8449 \\ 0,7123 \end{bmatrix} \quad (3.31)$$

$$\frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A \cdot w \text{ satır toplamı})}{w_j(N. \text{ matris satır ort.})} = \begin{bmatrix} 3,0041 \\ 3,0024 \\ 3,0020 \end{bmatrix} \quad (3.32)$$

$$\sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = 9,0085 \quad (3.33)$$

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij} w_j}{w_i} = \frac{1}{3} \cdot 9,0085 = 3,0028 \quad (3.34)$$

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} = \frac{3,0028 - 3}{3 - 1} = 0,0014 \quad (3.35)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0,0014}{0,58} = 0,0024 \quad (3.36)$$

0,0024 < 0,10 olduğundan Tutarlılık oranı (CR) kabul edilebilir aralıkta yer almaktadır.

3.3.5. Alt kriterler (kültürel)

Kültürel ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matris ve satır ortalamalarının yer aldığı Tablo 3.27. aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 3.27. Alt kriterlere ait normalize matris ve satır ortalamaları (w)

ALT KRİTERLER (KÜLTÜREL)				
Kriter	Bakım Fonu	Çalışan Eğitimi	Yerel Mimari	Satır ortalaması (w)
Bakım Fonu	0,2252	0,2212	0,2365	0,2277
Çalışan Eğitimi	0,5745	0,5643	0,5532	0,5640
Yerel Mimari	0,2002	0,2145	0,2103	0,2083

$$A \begin{pmatrix} \text{Yönetici Ortak} \\ \text{Karar} \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0,3920 & 1,1247 \\ 2,5508 & 1 & 2,6307 \\ 0,8891 & 0,3801 & 1 \end{bmatrix} \quad (3.37)$$

$$w(\text{Normalize Matris satır ort.}) = \begin{bmatrix} 0,2277 \\ 0,5640 \\ 0,2083 \end{bmatrix} \quad (3.38)$$

$$A.w = \begin{bmatrix} 0,2277 & 0,2211 & 0,2343 \\ 0,5807 & 0,5640 & 0,5481 \\ 0,2024 & 0,2144 & 0,2083 \end{bmatrix} \quad (3.39)$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A.w \text{ satır toplamı}) = \begin{bmatrix} 0,6831 \\ 1,6928 \\ 0,6251 \end{bmatrix} \quad (3.40)$$

$$\frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A.w \text{ satır toplamı})}{w_j(N. \text{ matris satır ort.})} = \begin{bmatrix} 3,0006 \\ 3,0014 \\ 3,0005 \end{bmatrix} \quad (3.41)$$

$$\sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = 9,0025 \quad (3.42)$$

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = \frac{1}{3} \cdot 9,0025 = 3,0008 \quad (3.43)$$

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} = \frac{3,0008 - 3}{3 - 1} = 0,0004 \quad (3.44)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0,0004}{0,58} = 0,0007 \quad (3.45)$$

0,0007 < 0,10 olduğundan Tutarlılık oranı (CR) kabul edilebilir aralıkta yer almaktadır.

3.3.6. Alt kriterler (politik)

Politik ana kriterinin alt kriterleri olan arazi imar, atık politikası ve geliştirme politikasına ait normalize matris ve satır ortalamalarının yer aldığı Tablo 3.28. aşağıda sunulmaktadır. Devamında bu tablo için yapılan tutarlılık hesaplamaları ve tutarlılık sonucu yer almaktadır.

Tablo 3.28. Alt kriterlere ait normalize matris ve satır ortalamaları (w)

ALT KRİTERLER (POLİTİK)				
Kriter	Arazi İmar	Atık Politikası	Geliştirme Politikası	Satır ortalaması (w)
Arazi İmar	0,3801	0,4012	0,3568	0,3794
Atık Politikası	0,3147	0,3322	0,3568	0,3346
Geliştirme Politikası	0,3052	0,2666	0,2864	0,2861

$$A \begin{pmatrix} \text{Yönetici Ortak} \\ \text{Karar} \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 1,2079 & 1,2457 \\ 0,8279 & 1 & 1,2457 \\ 0,8027 & 0,8027 & 1 \end{bmatrix} \quad (3.46)$$

$$w(\text{Normalize Matris satır ort.}) = \begin{bmatrix} 0,3794 \\ 0,3346 \\ 0,2861 \end{bmatrix} \quad (3.47)$$

$$A \cdot w = \begin{bmatrix} 0,3794 & 0,4041 & 0,3564 \\ 0,3141 & 0,3346 & 0,3564 \\ 0,3045 & 0,2686 & 0,2861 \end{bmatrix} \quad (3.48)$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A \cdot w \text{ satır toplamı}) = \begin{bmatrix} 1,1399 \\ 1,0050 \\ 0,8592 \end{bmatrix} \quad (3.49)$$

$$\frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j(A \cdot w \text{ satır toplamı})}{w_j(N. \text{ matris satır ort.})} = \begin{bmatrix} 3,0045 \\ 3,0040 \\ 3,0034 \end{bmatrix} \quad (3.50)$$

$$\sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = 9,0119 \quad (3.51)$$

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij} w_j}{w_i} = \frac{1}{3} \cdot 9,0119 = 3,004 \quad (3.52)$$

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} = \frac{3,004 - 3}{3 - 1} = 0,002 \quad (3.53)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0,002}{0,58} = 0,0034 \quad (3.54)$$

0,0034 < 0,10 olduğundan Tutarlılık oranı (CR) kabul edilebilir aralıkta yer almaktadır.

3.3.7. Alt kriterler (teknolojik)

Teknolojik ana kriterinin alt kriterlerine ait normalize matris ve satır ortalamalarının yer aldığı Tablo 3.29. aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 3.29. Alt kriterlere ait normalize matris ve satır ortalamaları (w)

ALT KRİTERLER (TEKNOLOJİK)				
Kriter	Doğru Veri	Düşük Teknoloji	Kıyaslama	Satır ortalaması (w)
Doğru Veri	0,3728	0,3686	0,3844	0,3753
Düşük Teknoloji	0,4644	0,4592	0,4477	0,4571
Kıyaslama	0,1628	0,1722	0,1679	0,1676

$$A \begin{pmatrix} \text{Yönetici Ortak} \\ \text{Karar} \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0,8027 & 2,2902 \\ 1,2457 & 1 & 2,6673 \\ 0,4366 & 0,3749 & 1 \end{bmatrix} \quad (3.55)$$

$$w(\text{Normalize Matris satır ort.}) = \begin{bmatrix} 0,3753 \\ 0,4571 \\ 0,1676 \end{bmatrix} \quad (3.56)$$

$$A.w = \begin{bmatrix} 0,3753 & 0,3669 & 0,3838 \\ 0,4675 & 0,4571 & 0,4470 \\ 0,1639 & 0,1714 & 0,1676 \end{bmatrix} \quad (3.57)$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j (A.w \text{ satır toplamı}) = \begin{bmatrix} 1,1261 \\ 1,3717 \\ 0,5028 \end{bmatrix} \quad (3.58)$$

$$\frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j (A.w \text{ satır toplamı})}{w_j (N. \text{ matris satır ort.})} = \begin{bmatrix} 3,0006 \\ 3,0007 \\ 3,0003 \end{bmatrix} \quad (3.59)$$

$$\sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = 9,0015 \quad (3.60)$$

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}w_j}{w_i} = \frac{1}{3} \cdot 9,0015 = 3,0005 \quad (3.61)$$

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1} = \frac{3,0005 - 3}{3 - 1} = 0,0003 \quad (3.62)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0,0003}{0,58} = 0,0004 \quad (3.63)$$

0,0004 < 0,10 olduğundan Tutarlılık oranı (CR) kabul edilebilir aralıkta yer almaktadır.

4. BULGULAR

Çalışmada, sürdürülebilir turizme ilişkin otel yöneticilerinin bakış açılarını ve sürdürülebilir turizm boyutlarına dair algılarının öncelik sırasını belirlemek amacıyla kriterler belirlendikten sonra AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) yöntemine uygun bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formu, telefon aracılığıyla ulaşılan otel yöneticilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Anket sonuçlarına göre, otel yöneticilerinin algıları açısından en yüksek önceliğe sahip olan kriterin çevresel sürdürülebilirlik olduğu ortaya çıkmıştır. Çevresel sürdürülebilirlik kriterini sırasıyla kültürel sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik, teknolojik sürdürülebilirlik ve politik sürdürülebilirlik kriterleri takip etmiştir.

Araştırma bulgularına göre, çevresel sürdürülebilirlik, otel işletmelerinde sürdürülebilir turizm kriterleri arasında en yüksek önceliğe sahip olup, 0,3455'lik bir oranla en yüksek kriter ağırlığına sahiptir. Bu, çevresel sürdürülebilirliğin otel işletmeleri için en önemli kriter olduğunu göstermektedir. Diğer kriterler sırasıyla kültürel sürdürülebilirlik 0,1673, sosyal sürdürülebilirlik 0,1531, ekonomik sürdürülebilirlik 0,1223 ve teknolojik sürdürülebilirlik 0,1188 şeklinde bulunmuştur. Politik sürdürülebilirlik ise 0,0929'luk bir oranla altıncı sırada yer almaktadır. Bu sıralama, otel işletmelerinde sürdürülebilir turizm uygulamalarının önceliklendirilmesinde faktörlerin önem sırasını ortaya koymaktadır.

Hava kalitesi, erozyon ve çevre kazaları gibi alt kriterlerden oluşan çevresel sürdürülebilirlik, otel yöneticileri tarafından en yüksek öncelikli sürdürülebilir turizm boyutu olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, turizm faaliyetlerinin planlanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında çevresel sürdürülebilirliğin kritik bir rol oynadığını göstermektedir. 2019 yılında Zonguldak ili için sürdürülebilir turizm gelişimi üzerine yapılan bir çalışmada, AHP ve SWOT analizi birleştirilerek hibrit bir yöntemle stratejik bir yol haritası belirlenmiştir (Kişi, 2019). Bu çalışmada, bölgeye özgü güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler ile ilgili sorular oluşturularak on uzmanın yer aldığı bir grup tarafından değerlendirilmesi istenmiştir. Bu grup, bir turizm ve kültür organizasyonları yöneticisi, bir seyahat acentesi sahibi, üç otel yöneticisi, iki yerel yönetici ve üç turizm akademisyeninden oluşmaktadır. Tehditler kategorisinde yer alan çevresel kirlilik, bu uzmanlar tarafından 0,2997'lik bir oranla en yüksek tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu durum çevresel kirliliğin turizm endüstrisini etkileyecek önemli bir tehdit olarak

görüldüğü ve yetkililerin turizm gelişimi için uyguladığı faaliyetlerde çevresel sürdürülebilirliğe uygun hareket etmeleri gerektiğini ifade etmektedir.

Kültürel sürdürülebilirlik kriteri, kültürel mirası koruma ve bu mirası sürdürülebilir bir şekilde devam ettirme amacı taşımaktadır. Bu kriter içinde, özellikle çalışan eğitimi alt kriteri, otel yöneticileri tarafından en yüksek öneme sahip kriter olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, kültürel değerlerin ve mirasın sürdürülebilir turizm uygulamaları aracılığıyla korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından çalışanların bilinçlendirilmesinin kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Sosyal sürdürülebilirlik, turizm faaliyetlerine yerel halkın katılımı, ziyaretçi memnuniyeti ve toplum sağlığı gibi alt kriterlerden meydana gelmektedir ve katılımcılar tarafından üçüncü en önemli kriter olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, turizmin sosyal etkilerinin potansiyel olumsuz yönlerine dikkat çekmektedir. Halkın turizm faaliyetlerine katılımı, bölgedeki kültürel mirasın ve geleneklerin korunmasında etkili olabilmektedir. Yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımı, topluluğun projelere olan bağlılığını ve destek duygusunu güçlendirmeye yardımcı olmaktadır. Bu katılım, turizm uygulamalarının yerel ihtiyaçlara ve değerlere daha uygun hale gelmesini sağlamakta ve toplumsal refahı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmektedir. Tamer ve Mısırdalı Yangil'in (2021) Bodrum ilinde otel yöneticileri üzerine yaptığı çalışmada ise sosyal sürdürülebilirlik kriteri yöneticiler tarafından en az algılanan kriter olarak değerlendirilmiştir. Bu durum sosyal açıdan bölgenin turizmin olumsuz etkisinin düşük olduğu şeklinde ifade edilmiştir.

Çalışmanın diğer bulgularına göre, ekonomik sürdürülebilirlik kriteri kapsamında istihdam alt kriteri önemli bir boyut olarak değerlendirilmiştir. Bu, turizm sektöründeki istihdamın yerel ekonomi üzerindeki etkisini belirlemektedir. Tsaur ve Wang tarafından yapılan çalışmada ise aşırı turizmin etkilerinden dolayı halk için istihdam değil, fiziki-ekolojik çevre daha fazla önemlidir. Bu durum her destinasyonun kendine özgü sürdürülebilir turizm gelişimi ve sorunu olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çevre dostu teknolojilerin turizm sektöründe kullanılmasını ifade eden teknolojik sürdürülebilirlik kriteri içinde, düşük teknoloji uygulamaları en yüksek öneme sahip alt kriter olarak belirlenmiştir. Çevresel etkilerin azaltılmasına katkıda bulunan bu tarz teknolojilerin otellerde kullanılması enerji ve su tüketiminin düşmesine katkı sağlayarak işletme maliyetlerini de azaltmaktadır. Ayrıca, düşük teknoloji çözümleri genellikle daha basit oldukları için geniş bir kullanıcı kitlesi tarafından kabul edilebilir ve sürdürülebilirlik uygulamalarının yaygınlaşmasına destek olabilir. Otel yöneticilerinin

düşük teknolojiyi en önemli alt kriter olarak görmeleri, sürdürülebilirlik stratejilerinde uygulanabilir ve erişilebilir çözümler arayışında oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Son olarak, politik sürdürülebilirlik kriterleri arasında arazi imarı alt kriterinin en fazla öneme sahip alt kriter olarak öne çıktığı görülmüştür. Bu durum, turizm işletmelerinin imar politikalarına dair alınan kararlara aktif olarak katılmak istediklerini şeklinde yorumlanabilir. Bu katılım isteği, işletmelerin buldukları bölgelerdeki arazi kullanımı ve imar düzenlemelerinin sürdürülebilirlik prensiplerine uygun olarak düzenlenmesine yönelik bir bilinç geliştirdiklerini göstermektedir.

Çalışmada, Tamer ve Mısırdalı Yangil 'in sürdürülebilir turizm boyutlarını ölçmek için belirledikleri 6 ana kriter ve 18 alt kriterden yararlanılmıştır (Tamer ve Mısırdalı Yangil, 2021). Choi ve Sırakaya'nın geliştirdiği ölçeğin orijinal halinde ise sosyal (28), ekonomik (24), çevresel (25), kültürel (13), politik (32), teknolojik (3) olmak üzere 6 farklı boyut ve toplam 125 ifade bulunmaktadır. Bu çalışmada ise her bir boyut için sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel, politik ve teknolojik olmak üzere 3 alt kriter kullanılmış ve toplamda 18 alt kriter yer almıştır.

Sosyal sürdürülebilirlik, toplum sağlığı, destinasyon ziyareti ve halkın katılımı gibi alt kriterlerden oluşan bir ana kriterdir. Ekonomik sürdürülebilirlik ise yerel kredi, istihdam ve gelir sızıntısı gibi alt kriterlere dayanmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik, hava kalitesi, erozyon ve çevre kazaları gibi alt kriterlerle değerlendirilmektedir. Kültürel sürdürülebilirlik, bakım fonu, çalışan eğitimi ve yerel mimari gibi alt kriterleri kapsayan bir ana kriterdir. Politik sürdürülebilirlik, arazi imar, atık politikası ve geliştirme politikası gibi alt kriterlere odaklanmaktadır. Son olarak, teknolojik sürdürülebilirlik, doğru veri, düşük teknoloji ve kıyaslama gibi alt kriterlerden oluşmaktadır. Bu kriterler, sürdürülebilirlik kavramının farklı boyutlarını ele alarak, bir destinasyonun uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli rol oynamaktadır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, seyahati daha kolay ve erişilebilir hale getirerek turizm sektöründe büyük bir artışa yol açmıştır. Uçak biletlerinin fiyatlarının düşmesi, ulaşım ağlarının genişlemesi ve insanların daha uzak yerlere seyahat edebilme imkanlarının artması, turizmi canlandıran başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Özellikle paket turların yaygınlaşması ve artan turizm yatırımlarıyla birlikte, turistik destinasyonlar daha çekici hale gelmiş, kitle turizmi hızla yaygınlaşmıştır. Bu durum, büyük tatil köyleri, oteller ve turistik projelerin sayısında ciddi bir artışı beraberinde getirmiştir.

Kitle turizminin yükselişi, turizm destinasyonları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında, bu sektör, altyapı yatırımlarını artırmakta, istihdamı desteklemekte ve yerel ekonomilerin büyümesine katkı sağlamaktadır. Ancak, kitle turizminin beraberinde getirdiği yoğun insan trafiği, turistik bölgelerde bazı ciddi sorunlara yol açmaktadır. Turistik bölgelerin aşırı kullanımı çevresel kirliliğin artmasına, doğal kaynakların tükenmesine ve yerel ekosistemlerin bozulmasına neden olabilmektedir. Antalya gibi yoğun kitle turizminin yaşandığı bölgelerde, bu sorunlar daha da belirgin hale gelmekte ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının önemini artırmaktadır.

Yüksek turizm potansiyeline sahip olan Antalya, özellikle yaz aylarında milyonlarca turisti ağırlamaktadır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre, 2019 yılında Türkiye'yi ziyaret eden 51,7 milyon turistin yaklaşık 14,6 milyonu Antalya'yı tercih etmiştir (Polat vd., 2022). Bu yüksek ziyaretçi sayısı, bölge ekonomisine önemli katkılar sağlarken, aynı zamanda çevresel ve sosyal zorlukları da beraberinde getirmektedir. Aşırı turizmin etkileri arasında doğal kaynakların tükenmesi, çevre kirliliği, trafik sıkışıklığı ve gürültü kirliliği gibi sorunlar öne çıkmaktadır. Bu olumsuz etkiler, Antalya'da sürdürülebilir turizmin geliştirilmesinin oldukça önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir turizm hem bölgenin doğal güzelliklerini korumak hem de gelecekteki turizm potansiyelini devam ettirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı, yalnızca çevresel kaynakların korunmasını değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin devam ettirilmesini ve yerel halkın yaşam kalitesinin iyileştirilmesini de kapsamaktadır. Antalya'da sürdürülebilir turizm stratejileri geliştirirken, özellikle ulaşım ve erişim kaynaklı çevresel etkilerin yönetimi büyük önem

taşımaktadır. Turist yoğunluğunun zirve yaptığı dönemlerde şehir merkezi ve çevresinde trafik sıkışıklığı ciddi bir problem haline gelmektedir. Havaalanlarından otellere ve turistik bölgelere yapılan transferler, bu trafik yoğunluğunu artırmakta ve beraberinde gürültü kirliliğini de getirmektedir. Bu durum hem yerel halkın yaşam kalitesini hem de ziyaretçilerin tatil deneyimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Antalya'da sürdürülebilir turizmin sağlanabilmesi için ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve trafik yönetiminin iyileştirilmesi için gerekli adımların atılması gerekmektedir. Alternatif ulaşım seçeneklerinin teşvik edilmesi, toplu taşımanın yaygınlaştırılması ve çevre dostu ulaşım araçlarının kullanımı hem trafik yoğunluğunu azaltmaya yardımcı olabilir hem de çevresel etkileri minimize edebilir. Ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve hava yolculuğundaki artış, turistik destinasyonlara erişimi kolaylaştırmıştır. Ancak hava yolu taşımacılığı, karbon emisyonlarının artmasına ve hava kirliliğinin yükselmesine yol açmaktadır. Antalya gibi büyük turizm merkezlerinde uçakla gelen turistlerin fazlalığı, bölgedeki hava kalitesini olumsuz yönde etkileyerek iklim değişikliği üzerindeki baskıyı artırmaktadır.

Ülkemizde kitle turizminin çevresel etkilerini en aza indirmek ve sürdürülebilir turizmi desteklemek amacıyla çeşitli tedbirler uygulanmaktadır. Bu tedbirler arasında, sürdürülebilir turizm sertifikalarının yaygınlaştırılması, koruma altındaki alanların etkin yönetimi, ulaşım ve trafik sorunlarına yönelik yatırımlar yapılması ve turizm çeşitliliğinin artırılması gibi önlemler bulunmaktadır. Özellikle Antalya gibi deniz turizminin yoğun olduğu bölgelerde, doğa, kültür, sağlık ve gastronomi turizmi gibi alternatif turizm seçeneklerinin teşvik edilmesiyle, turistik yoğunluğun farklı alanlara dağıtılması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, çevresel etkileri azaltmak amacıyla atık yönetimi, çevre temizliği ve enerji verimliliği konularında da çeşitli projeler hayata geçirilmektedir.

Türkiye, popüler turizm bölgelerinde birçok otele ev sahipliği yapmaktadır. Bu oteller, geniş kapasiteleri, lüks hizmetleri ve büyük turist gruplarını ağırlama kapasiteleriyle öne çıkarak turizm sektörünün büyümesine ve bölgesel ekonomilerin canlanmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Kitle turizminin merkezinde yer alan büyük ölçekli birçok otel, bu büyümeyi desteklerken, çevresel ve sosyal baskıları da artırmaktadır.

Bu tür otellerin yüksek turist yoğunluğu ve büyük ölçekli altyapıları, trafik yoğunluğu, enerji tüketimi ve atık üretimi gibi sorunlara yol açmaktadır. Büyük ölçekli otellerin kitle turizmi üzerindeki olumsuz etkilerini yönetmek için sürdürülebilirlik stratejilerini benimsemeleri gerekmektedir. Bu stratejiler, enerji verimliliği, atık yönetimi

ve çevresel koruma önlemlerini içermektedir. Ancak, büyük ölçekli otellerin bu stratejileri uygularken karşılaştıkları zorluklar, genellikle daha küçük ölçekli tesislerdeki uygulamalardan daha karmaşık ve maliyetli olabilmektedir.

Bunun yanısıra butik oteller, kitle turizminin etkilerinden daha az etkilenme eğilimindedir. Butik oteller, özgün mimarileri, dikkat çekici tasarımları ve özel dekorasyonlarıyla, küçük ve orta ölçekli konaklama işletmeleri olarak, üst düzey gelir grubuna kişisel ve yüksek kaliteli hizmet sunmaktadır (Buyruk, 2011; Jellna ve Seunghyun, 2010; Usta, 1998). Butik oteller misafirlerine otantik, kültürel ve tarihi deneyimlerin yanısıra eşsiz hizmetler de sunmaktadır (David L. Jones vd., 2013). Özellikle Nevşehir'in Ürgüp yerleşiminde bulunan butik oteller, bu durumun güzel bir örneğidir.

Ürgüp, Kapadokya'nın tarihi ve kültürel dokusunu koruyan, genellikle küçük ve şirin butik otellerle dolu bir bölgedir. Bu oteller, yerel mimari ve konforu harmanlayarak ziyaretçilere kişiselleştirilmiş bir konaklama deneyimi sunmaktadır. Özellikle mağara oteller ve tarihi yapılar içinde yer alan butik oteller, bölgenin özgün atmosferini yansıtmakta ve daha az turist kapasitesine sahip olmaktadır. Bu durum, çevresel etkileri azaltmakta ve önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Kültürel zenginlikleriyle kültür turizmi açısından büyük bir öneme sahip olan Kapadokya, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2023 Stratejik Planı'nda da yer bulmuştur (Babacan Çengel, 2013). Kozak'ın (2010) ifadesiyle, "Turizmle doğrudan ilgisi olmayanlar bile Kapadokya'nın, dünya çapında en önemli kültür turizmi destinasyonlarından biri olduğu konusunda görüş birliğine sahiptir." Kapadokya Bölgesi'nin butik otelleri, doğal, tarihi ve kültürel dokuları korunarak aslına uygun şekilde onarılan odalar, evler veya binalar üzerine kurulmuş konaklama işletmeleridir.

Küçük ölçekli butik oteller, genellikle daha sınırlı turist kapasitesine sahip olup, yerel kültürü ve kişiselleştirilmiş hizmetleriyle öne çıkmaktadır. Yenil'a göre (2013), büyük şehirlerde yaşayan, iyi eğitim almış, kariyer odaklı ve varlıklı orta sınıf için geleneksel kitle turizmi uygulamaları artık eskisi kadar çekici değildir. Bu kesim, standart ve paketlenmiş tatil seçeneklerinden uzaklaşarak, daha kişisel ve özgün deneyimler sunan butik otelleri tercih etmektedir. Bu oteller, yerel topluluklarla daha yakın ilişkiler kurarak çevresel etkileri daha etkin bir şekilde yönetme kapasitesine sahiptir.

Butik oteller, sürdürülebilir turizm uygulamalarını benimsemeye genellikle daha başarılı olmakta ve yerel kaynakların korunmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Ayrıca, bu tesislerin daha az sayıda misafire hizmet vermesi, enerji tüketimini ve atık

üretimini azaltarak çevresel etkileri minimize etmektedir. Ürgüp gibi butik otellerin yoğun olduğu bölgelerde, bu özellikleri sayesinde sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de büyük ölçekli oteller ile butik oteller arasındaki farklılıklar, kitle turizminin yönetiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Büyük ölçekli otellerin çevresel ve sosyal etkilerini azaltmak için kapsamlı sürdürülebilirlik stratejileri benimsemeleri ve butik otellerin yerel kültüre duyarlı hizmetleri teşvik etmeleri, bölgedeki sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşmada kritik bir önem taşımaktadır. Her iki otel türü de kitle turizminin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik stratejiler geliştirerek ülkemizin sürdürülebilir turizm vizyonunu destekleyebilir.

Türkiye genelinde uygulanan sürdürülebilirlik stratejileri, kitle turizmi ile mücadele eden birçok Avrupa şehriyle benzerlik göstermektedir. Turist sayısının kontrol altına alınması, giriş kotalarının uygulanması ve alternatif turizm türlerinin teşvik edilmesi gibi yöntemler, ülkemizde de benimsenmiştir. Ancak Türkiye, kendi dinamikleri ve ihtiyaçlarına uygun olarak bu politikaları şekillendirerek, turizmin getirdiği zorluklarla başa çıkmayı ve sürdürülebilir bir turizm yönetimi hedeflemektedir.

Bu önlemler, hem doğal ve kültürel zenginliklerin korunmasını hem de turizmden elde edilen ekonomik faydaların sürekliliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye, kitle turizminin çevresel ve sosyal etkilerini en aza indirmek için geniş çaplı sürdürülebilirlik uygulamaları benimseyerek, yerel halkla iş birliğini güçlendirerek, çevreye duyarlı turizm anlayışını yaygınlaştırması gerekmektedir (Boz, 2021). Bu çabalar, Türkiye'nin sadece mevcut turizm potansiyelini değil, gelecekte de sürdürülebilir bir turizm destinasyonu olarak kalmasını sağlamaya yöneliktir.

Tsaur ve Wang tarafından yapılan çalışmada ise Tayvan'daki Green Island'da sürdürülebilir turizmin gelişimini değerlendirmek amacıyla AHP ve Bulanık Küme Teorisi kullanılmıştır (Tsaur ve Wang, 2007). Çalışma kapsamında, bölgeye özgü ve genel turizmle ilgili akademik çalışmalardan 63 gösterge belirlenmiştir. Bu göstergeler, Delphi yöntemi kullanılarak beş uzman katılımcının görüşleri doğrultusunda 28 kritere indirgenmiştir. Çeşitli alt kriterlerden oluşan bu kriterler fiziki-ekolojik sürdürülebilirlik, sosyo-kültürel sürdürülebilirlik ve politik-ekonomik sürdürülebilirlik olmak üzere 3 ana kriterden oluşmaktadır.

Çalışmada, altı turizm yetkilisi, altı akademisyen, altı turizm sektörü uygulayıcısı ve üç yerel topluluğun dernek başkanından oluşan katılımcılara anket uygulanmış ve sonucunda 16 geçerli anket elde edilmiştir. Anket sonuçlarına göre, yerel topluluk için

fiziki-ekolojik sürdürülebilirlik en önemli kriter olarak değerlendirilmiştir. Politik-ekonomik sürdürülebilirlik kriteri ise 0,1199'luk bir oranla en düşük öneme sahip kriter olarak algılanmıştır. 1991 yılında 50.000'den az olan ziyaretçi sayısının 2004 yılında 397.000'in üzerine çıkması yerel topluluğun fiziki-ekolojik sürdürülebilirlik kriterini en önemli kriter olarak görmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Lee ve Kim (2009) tarafından kırsal turizm üzerine yapılan çalışmada, ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel ve yönetsel sürdürülebilirlik kriterleri belirlenmiştir (B. C. Lee ve Kim, 2009). Bu çalışmada, Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemiyle hazırlanan anket soruları, resmi ve uzman gruplardan oluşan iki ayrı katılımcı grubu tarafından yanıtlanmıştır. Ayrıca, katılımcılardan önerilen kırsal turizm göstergelerinin uygunluğunu Likert ölçeği ile değerlendirmeleri istenmiştir. Yapılan 70 ankette 45'i geri dönüş sağlamış ve tutarlılık analizi sonucunda 11 anket elenmiştir. Analizler sonucunda, tutarlılık oranı 0,1'in altında olan 34 anket ile tutarlılık oranı 0,1 ve 0,2 arasında olan 15 anket değerlendirmeye alınmıştır. Kriterlerin uygunluğunun analizinde, tüm katılımcıların cevapları dikkate alınmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre, kırsal turizmde en önemli gösterge olarak ekonomik sürdürülebilirlik kabul edilmiştir; bunu çevresel, sosyo-kültürel ve yönetsel sürdürülebilirlik kriterleri takip etmiştir. Uzman grup, sosyo-kültürel sürdürülebilirliği ikinci en önemli gösterge olarak değerlendirmiş ve bunu çevresel ve yönetsel sürdürülebilirlik kriterleri izlemiştir. Resmi grup ise çevresel sürdürülebilirliği ikinci sıraya yerleştirerek, ardından yönetsel ve sosyo-kültürel kriterleri önem sırasına almıştır. Bu farklılıklar, sürdürülebilir turizm kriterlerinin katılımcılar tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaktadır. Resmi grup, pratik göstergelere daha fazla önem verirken, uzman grup sosyo-kültürel göstergelere daha fazla odaklanmıştır. Bu bulgular, karar vericilerin önerilen göstergeleri mevcut durumlarına ve kendi uzmanlık alanlarına göre değerlendirdiklerini göstermektedir.

Tablo 5.1. Lee ve Kim'in yaptığı çalışmaya ait ana kriterlerin ağırlıkları (ortalama)

Ana Kriterler	Ağırlıklar
Ekonomik Sürdürülebilirlik	0,398
Çevresel Sürdürülebilirlik	0,226
Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik	0,214
Yönetsel Sürdürülebilirlik	0,172

Tablo 5.2. Tsaur ve Wang'ın yaptığı çalışmaya ait ana kriterlerin ağırlıkları (ortalama)

Ana Kriterler	Ağırlıklar
Fiziki – Ekolojik Sürdürülebilirlik	0,4249
Sosyo – Kültürel Sürdürülebilirlik	0,3662
Politik – Ekonomik Sürdürülebilirlik	0,2089

Tablo 5.3. Lee ve Kim'in yaptığı çalışmaya ait alt kriterlerin ağırlıkları (ortalama)

Ekonomik	İstihdam Olanaklarının Artması	0,1290 (2)
	Yerel Halkın Gelir Artışı	0,1830 (1)
	Kısa ve Uzun Vade Sonuçları	0,0770 (4)
Sosyo- Kültürel	Yaşam Kalitesinin İyileşmesi	0,1040 (3)
	Geleneksel Kültürün Korunması	0,0420 (9)
	Kaynakların Kullanımında Güvenliğin Sağlanması	0,0300 (13)
	Kültürel Kaynaklarla Bağlantı	0,0370 (10)
Çevresel	Yerleşim Bölgesinde Çevrenin İyileştirilmesi	0,0570 (6)
	Kapasite Oluşturma	0,0500 (7)
	Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması	0,0730 (5)
	Çalışma İzleme Sistemi	0,0460 (8)
Yönetimsel	Uygulamalı Deneyim Programlarının Yönetilmesi	0,0290 (15)
	Pazarlama	0,0290 (15)
	Kalite Yönetimi	0,0310 (12)
	Çatışma Yönetimi	0,0310 (12)
	Genel Bilgi Merkezinin İşletilmesi	0,0180 (17)
	İnsan Kaynağı Yönetimi	0,0600 (11)

Tablo 5.4. Tsaur ve Wang'ın yaptığı çalışmaya ait alt kriterlerin ağırlıkları (ortalama)

Fiziki -Ekolojik	Ekosistemin Bütünlüğü	0,1833 (1)
	Dinlenme Tesislerinin Bütünlüğü	0,0713 (8)
	Atık ve Kirlilik Yönetimi	0,0977 (4)
	Enerji ve Su Kaynağı Temini	0,0726 (7)
Sosyo- Kültürel	Turizm Gelişimine Yönelik Memnuniyet	0,0829 (5)
	Seyahat Güvenliği	0,1724 (2)
	Yerel Kültürün Korunması ve Tanıtılması	0,1109 (3)

Tablo 5.4. Tsaur ve Wang'ın yaptığı çalışmaya ait alt kriterlerin ağırlıkları (ortalama) (Devamı)

Politik- Ekonomik	Ekonomik Etkiler	0,0692 (9)
	İstihdam Fırsatlarının Artması	0,0609 (10)
	Politika ve Yönetimin Uygunluğu	0,0788 (6)

Tablo 5.5. Tsaur ve Wang'ın yaptığı çalışmaya ait alt kriterlerin ağırlıkları (ortalama)

Fiziki - Ekolojik	Ekosistemin Bütünlüğü	Bitki Örtüsü	0,0366 (11)
		Biyolojik Çeşitlilik	0,0462 (5)
		Türlerin Sayıları	0,0461 (6)
		Bozulmuş Kıyı Şeridi	0,0544 (3)
	Dinlenme Tesislerinin Bütünlüğü	Dinlenme Tesisleri	0,0283 (16)
		Konaklama Tesisleri	0,0192 (26)
		Erişebilirlik	0,0239 (20)
	Atık ve Kirlilik Yönetimi	Hava Kirliliği	0,0124 (28)
		Su Kirliliği	0,0218 (24)
	Fiziki - Ekolojik	Atık ve Kirlilik Yönetimi	Gürültü Kirliliği
Atık Arıtma Kapasitesi			0,0253 (19)
Enerji ve Su Kaynağı Temini		Geri Dönüşüm ve Azaltma	0,0228 (23)
		Enerji Temini	0,0234 (21)
		Su Kaynağı Temini	0,0268 (18)
		Su ve Enerji Tasarrufu	0,0224 (22)
Sosyo-Kültürel	Turizm Gelişimine Yönelik Memnuniyet	Turistlerin Memnuniyeti	0,0351(12)
		Yerel Halkın Memnuniyeti	0,0282 (17)
	Seyahat Güvenliği	Kalabalık Seviyesi	0,0196 (25)
		Kaza Sıklığı	0,1253 (1)
		İşlenen Suç Sıklığı	0,0471 (4)
	Yerel Kültürün Korunması ve Tanıtılması	Kültürel Koruma	0,0736 (2)
		Turistlerin Katılımı	0,0373 (9)
Politik- Ekonomik	Ekonomik Etkiler	Turizmin Önemi	0,0403 (8)
		Turistlerden Elde Edilen Kazanç	0,0289 (15)
	İstihdam Fırsatlarının Artması	İstihdam Sayısı	0,0301 (14)
		İstihdam Yüzdesi	0,0308 (13)
	Politika ve Yönetimin Uygunluğu	Politika ve Planlama	0,0422 (7)
		Yönetim	0,0366 (11)

Tablo 5.6. Kişi'nin yaptığı çalışmaya ait alt kriterlerin ağırlıkları

Güçlü Yönler (S)	Mağaraların Turizm Amaçlı Kullanımı	0,4258 (1)
	Çok Sayıda Doğal Plaj	0,0653 (6)
	Tarihi Kalıntılar	0,0505 (7)
	Av Turizmine Uygun Fauna ve Orman Alanları	0,1362 (2)
	Festivallerin Düzenlenmesi	0,0963 (5)
	Bilimsel Konferansların Düzenlenmesi	0,1136 (3)
	Devrek İlçesinde Rafting Aktiviteleri	0,1125 (4)
Zayıf Yönler (W)	Yetersiz Alt Yapı	0,3165 (1)
	Tarihi, Kültürel ve Doğal Zenginlikler Hakkında Tanıtım Faaliyetlerinin Eksikliği	0,2943 (2)
	Yol Ağlarının Geçiş Yolunda Bulunmaması	0,0933 (4)
	Kurumlar Arası Koordinasyonun Yetersizliği ve İletişim Eksikliği	0,0688 (5)
	Trafik Yönlendirme İşaretlerinin Eksikliği	0,0387 (6)
	Zonguldak'ın Sadece Bir Maden Kasabası Olarak Tanınması ve Turizm Potansiyeli Hakkında Farkındalık Eksikliği	0,1885 (3)
Fırsatlar (O)	Yayla Potansiyeli	0,0510 (6)
	Kamp ve Karavan Turizmi İçin Yerler	0,0469 (7)
	Filyos 'un Tios Antik Kenti Kalıntılarının Restorasyonunun Hızlandırılması	0,1837 (2)
	Zonguldak Maden Müzesinin Kurulması	0,1350 (4)
	Saltukova Havalimanı Hizmetleri	0,3183 (1)
	Yerel El Sanatları ve Ürünlerine Olan Talebin Artması	0,1146 (5)
	Yeni Teşvik Sisteminin Uygulanması	0,1504 (3)
Tehditler (T)	Çevre Kirliliği	0,2997 (1)
	Hızlı ve Plansız Kentleşme	0,1898 (2)
	Yüksek Nem	0,0314 (7)
	Özel Girişimciliğin Eksikliği	0,1594 (4)
	Türkiye'de Turizm Kavramının Ege ve Akdeniz Bölgeleriyle Özdeşleşmesi	0,0859 (5)
	Deniz ve İklim Koşullarının Olumsuz Etkileri Nedeniyle Uzun Vadeli Kıyı Turizminden Yararlanılamaması	0,1748 (3)
	Göç Nedeniyle Kalifiye Eleman Eksikliği	0,0591 (6)

Tablo 5.7. Ana kriterlerin ağırlıklarının karşılaştırılması

Ana Kriterler	Tsaur ve Wang tarafından yapılan çalışmanın kriter ağırlıkları	Lee ve Kim tarafından yapılan çalışmanın kriter ağırlıkları	Bu tez çalışmasında ortaya çıkan kriter ağırlıkları
Çevresel Sürdürülebilirlik	0,4249	0,2260	0,3455

Tablo 5.7. Alt kriter ağırlıklarının karşılaştırılması (Devamı)

Sosyo – Kültürel Sürdürülebilirlik	0,3662	0,2140	0,3204
Politik – Ekonomik Sürdürülebilirlik	0,2089	0,5700	0,2152
Teknolojik Sürdürülebilirlik	-	-	0,1188

Tablo 5.8. Alt kriter ağırlıklarının karşılaştırılması

Ana Kriterler	Alt Kriterler	Tsaur ve Wang tarafından yapılan çalışmanın kriter ağırlıkları	Lee ve Kim tarafından yapılan çalışmanın kriter ağırlıkları	Bu tez çalışmasında ortaya çıkan kriter ağırlıkları
Sosyal	Halkın Katılımı	0,0282	-	0,0185
	Destinasyon Ziyareti	0,0351	-	0,0546
	Toplum Sağlığı	-	-	0,0800
	Yaşam Kalitesinin İyileşmesi	-	0,1040	-
	Kaynakların Kullanımında Güvenliğin Sağlanması	-	0,0300	-
	Kalabalık Seviyesi	0,0196	-	
	Kaza Sıklığı	0,1253	-	
	İşlenen Suç Sıklığı	0,0471	-	
	Turistlerin Katılımı	0,0373	-	
Ekonomik	Yerel Kredi	-	-	0,0466
	İstihdam	0,0609	0,1290	0,0646
	Gelir Sızıntısı	-	-	0,0111
	Kısa ve Uzun Vade Sonuçları	-	0,0770	-
	Gelir Artışı	0,0289	0,1830	-
	Turizmin Önemi	0,0403	-	
Çevresel	Hava Kalitesi	0,0124	-	0,1663
	Erozyon	-	-	0,0972
	Çevre Kazaları	-	-	0,0820
	Çevrenin İyileştirilmesi	-	0,0570	-
	Kapasite Oluşturma	-	0,0500	-
	Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması	-	0,0730	-
	Çalışma İzleme Sistemi	-	0,0460	-

Tablo 5.8. Alt kriter ağırlıklarının karşılaştırılması (Devamı)

Çevresel	Bitki Örtüsü	0,0366	-	-
	Biyolojik Çeşitlilik	0,0462	-	-
	Türlerin Sayıları	0,0461	-	-
	Bozulmuş Kıyı Şeridi	0,0544	-	-
	Dinlenme Tesisleri	0,0283	-	-
	Konaklama Tesisleri	0,0192	-	-
	Erişebilirlik	0,0239	-	-
	Su Kirliliği	0,0218	-	-
	Gürültü Kirliliği	0,0154	-	-
	Atık Arıtma Kapasitesi	0,0253	-	-
	Geri Dönüşüm ve Azaltma	0,0228	-	-
	Enerji Temini	0,0234	-	-
	Su Kaynağı Temini	0,0268	-	-
	Su ve Enerji Tasarrufu	0,0224	-	-
Kültürel	Bakım Fonu	-	-	0,0381
	Çalışan Eğitimi	-	-	0,0944
	Yerel Mimari	-	-	0,0348
	Geleneksel Kültürün Korunması	0,0736	0,0420	-
	Kültürel Kaynaklarla Bağlantı	-	0,0370	-
Politik	Arazi İmar	-	-	0,0352
	Atık Politikası	-	-	0,0311
	Geliştirme Politikası	0,0422	-	0,0266
	Uygulamalı Deneyim Programlarının Yönetilmesi	-	0,0290	-
	Pazarlama	-	0,0290	-
	Kalite Yönetimi	-	0,0310	-
	Çalışma Yönetimi	-	0,0310	-
	Genel Bilgi Merkezinin İşletilmesi	-	0,0180	-
	İnsan Kaynağı Yönetimi	-	0,0600	-
Yönetim	0,0366	-	-	
Teknolojik	Doğru Veri	-	-	0,0446
	Düşük Teknoloji	-	-	0,0543
	Kıyaslama	-	-	0,0199

Lee ve Kim'in kırsal turizm gelişimi üzerine yaptığı çalışmada ana kriterlerin ağırlıkları şu şekilde sıralanmaktadır: ekonomik sürdürülebilirlik (0,398), çevresel sürdürülebilirlik (0,226), kültürel – sosyal sürdürülebilirlik (0,214) ve yönetsel sürdürülebilirlik (0,172). Ekonomik sürdürülebilirlik kriteri istihdam olanaklarının artması, yerel halkın gelir artışı, kısa ve uzun vade sonuçları alt kriterlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, yerel halkın gelir artışının hem uzman grup hem de resmi grup tarafından en yüksek ağırlıkta değerlendirildiği görülmektedir. Bu alt kriteri istihdam olanaklarının artması (0.129), yaşam kalitesinin iyileşmesi (0.104) ve kısa ve uzun vade sonuçları (0.077) izlemektedir. Çevresel sürdürülebilirlik alt kriterlerinin kendi içindeki önem derecesi, kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanması (0,073), yerleşim bölgesinde çevrenin iyileştirilmesi (0,057), kapasite oluşturma (0,050) ve çalışma izleme sistemi (0,046) şeklindedir. Kültürel – sosyal sürdürülebilirlik kriterleri arasında kaynakların kullanımında güvenliğin sağlanması alt kriteri, katılımcılar tarafından en az önemli kriter olarak görülmektedir. Yönetsel sürdürülebilirlik alt kriterlerinin ise diğer sürdürülebilirlik kriterlerine göre daha düşük bir önemde değerlendirilmesi uzman grubun diğerlerine kıyasla daha az önem vermesinden kaynaklanmaktadır.

Bu tez çalışmasının kriter ağırlıklarına baktığımızda çevresel sürdürülebilirlik (0,3455), kültürel sürdürülebilirlik (0,1673), sosyal sürdürülebilirlik (0,1531), ekonomik sürdürülebilirlik (0,1223), teknolojik sürdürülebilirlik (0,1180), politik sürdürülebilirlik (0,0929) şeklindedir. Bu dağılım, çevresel sürdürülebilirliğin en önemli kriter olarak öne çıktığını, politik sürdürülebilirliğin ise en düşük öneme sahip olduğunu göstermektedir. Lee ve Kim'in yaptığı çalışmada da yönetsel sürdürülebilirlik kriteri en düşük öneme sahiptir. Bu çalışmada en yüksek ağırlığa sahip çevresel sürdürülebilirlik kriteri ise Lee ve Kim'in yaptığı çalışmada ikinci sırada yer almaktadır. Bunun nedeni Lee ve Kim'in çalışmasının kırsal alana yönelik olmasından kaynaklıdır ve bu durum kırsal bölgelerde ekonomik sürdürülebilirliğin, çevresel sürdürülebilirlikten daha önemli olduğunu göstermektedir.

Tsaur ve Wang'ın yaptığı çalışmada kriter ağırlıkları fiziki – ekolojik sürdürülebilirlik (0,4249), sosyo – kültürel sürdürülebilirlik (0,3662) ve politik sürdürülebilirlik (0,2089) şeklindedir. Fiziki – ekolojik kriteri, ekosistemin bütünlüğü, dinlenme tesislerinin bütünlüğü, atık ve kirlilik yönetimi, enerji ve su kaynağı yönetimi alt faktörlerinden oluşmaktadır. Fiziki – ekolojik kriterinin Green Island'ın sürdürülebilir turizm gelişimi açısından en önemli kriter olduğunu belirten çoğu değerlendiriciye karşın,

turizm yetkilileri sosyo – kültürel sürdürülebilirliğe daha fazla önem vermektedir. Bunun yanı sıra tüm katılımcılar politik – ekonomik sürdürülebilirliği en az önemde kabul etmektedir. Bu tez çalışmasında ayrı faktörler olarak değerlendirilen politik ve ekonomik sürdürülebilirlik kriterlerinden politik sürdürülebilirlik Lee ve Kim'in yaptığı çalışmada olduğu gibi katılımcılar tarafından en düşük önemde görülmektedir. Bunun yanı sıra yine ayrı faktörler olarak ele alınan sosyo – kültürel sürdürülebilirlik Tsaur ve Wang'ın yaptığı çalışmada ikinci en önemli kriter olarak görülmektedir. Bu çalışmada ise katılımcılara göre kültürel sürdürülebilirlik ikinci sosyal sürdürülebilirlik üçüncü sırada yer almaktadır. Bu bağlamda, kriterlerin kapsamındaki farklılıklar dikkat çekmekte ve bu kriterlerin, destinasyonların özelliklerine göre değerlendirildiği görülmektedir.

Tsaur ve Wang'ın çalışmasında yer alan alt kriter ağırlıklarının ortalama değerine baktığımızda ekosistemin bütünlüğünün (0,1833) en yüksek öneme sahip kriter olduğu görülmektedir. Bu alt kriteri seyahat güvenliği (0,1724), yerel kültürün korunması ve tanıtılması (0,1109), atık ve kirlilik yönetimi (0,0977), turizm gelişimine yönelik memnuniyet (0,0829), politika ve yönetimin uygunluğu (0,0788), enerji ve su kaynağı temini (0,0726), dinlenme tesislerinin bütünlüğü (0,0713), ekonomik etkiler (0,0692), istihdam fırsatlarının artması (0,0609) alt kriterleri izlemektedir.

Bu alt kriterler de kendi içinde daha spesifik alt başlıklara ayrılmaktadır. Ekosistemin bütünlüğü alt kriteri, bitki örtüsü (0,0366), biyolojik çeşitlilik (0,0462), türlerin sayıları (0,0461) ve bozulmuş kıyı şeridi (0,0544) ağırlıklarına sahip alt kriterlerden oluşmaktadır. Dinlenme tesislerinin bütünlüğü dinlenme tesisleri (0,0283), konaklama tesisleri (0,0192) ve erişilebilirlik (0,0239) alt kriterlerinden oluşmaktadır. Atık ve kirlilik yönetimi, hava kirliliği (0,0124), su kirliliği (0,0218), gürültü kirliliği (0,0154), atık arıtma kapasitesi (0,0253), geri dönüşüm ve azaltma (0,0228) alt kriterlerden meydana gelmektedir. Enerji ve su kaynağı temini, enerji temini (0,0234), su kaynağı temini (0,0268), su ve enerji tasarrufu (0,0224) alt kriterler ağırlıklarından oluşmaktadır. Turizm gelişimine yönelik memnuniyet alt kriterleri; turistlerin memnuniyeti (0,0351), yerel halkın memnuniyeti (0,082), kalabalık seviyesi (0,0196) şeklindedir. Seyahat güvenliği; kaza sıklığı (0,1253) ve işlenen suç sıklığı (0,0471) alt kriterlerinden meydana gelmektedir. Yerel kültürün korunması ve tanıtılması, kültürel koruma (0,0736) ve turistlerin katılımı (0,0373) ağırlıklarına sahip alt kriterlerden oluşmaktadır. Ekonomik etkiler alt kriterleri; turizmin önemi (0,0403) ve turistlerden elde edilen kazanç (0,0289) şeklindedir. İstihdam fırsatlarının artması, istihdam sayısı (0,0301) ve istihdam yüzdesi (0,0308) alt kriterlerinden meydana gelmektedir. Politika ve yönetimin uygunluğu,

yönetim (0,0366), politika ve planlama (0,0422) gibi alt kriterleri içermektedir. Özellikle kaza sıklığı alt kriterinin sürdürülebilir turizm gelişimini sağlamada en önemli faktör olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu durum Green Island'ın imajını olumsuz yönde etkileyebileceği ve turistlerin adayı ziyaret etme isteğini azaltabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Bunun yanı sıra, hava kirliliği kriteri katılımcılar tarafından en az önemli kriter olarak değerlendirilmekte, bunu gürültü alt kriteri izlemektedir. Bu değerlendirme, adada ağır sanayi ve araç trafiğinin, adanın küçük ve engebeli topografyası nedeniyle sınırlı olduğunu yansıtmaktadır.

Kişinin yaptığı çalışmada, Zonguldak iline özgü güçlü yönler, zayıf yönler, tehditler ve fırsatlar belirlenmiş, bu faktörler uzman kişiler tarafından değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, Zonguldak ilinin turizm açısından güçlü yönleri sırasıyla; mağaraların turizm amaçlı kullanımı (0,4258), av turizmine uygun fauna ve orman alanları (0,1362), bilimsel konferansların düzenlenmesi (0,1136), Devrek ilçesinde rafting aktiviteleri (0,1125), festivallerin düzenlenmesi (0,0963), çok sayıda doğal plaj (0,0653), tarihi kalıntılardan (0,0505) oluşmaktadır. Bu bulgular, sürdürülebilir turizm potansiyelinin geliştirilmesinde güçlü yönlerin etkisinin yüksek olacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Özellikle mağaraların turizm amaçlı kullanımının ve av turizmine uygun fauna ve orman alanlarının, Zonguldak ilinin turizm gelişiminde önemli bir rol oynayacağı öngörülmektedir.

Bunun yanı sıra, ilin fırsatları değerlendirildiğinde, Saltukova Havalimanı'nın varlığı en önemli fırsat olarak kabul edilmektedir (0,3183). Havalimanının, bölgedeki turizm faaliyetlerini canlandırmada önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Diğer bir fırsat olarak, Filyos'taki Tios Antik Kenti'nin kalıntılarının restorasyonu öne çıkmakta olup, bu durum kültür turizmi açısından büyük önem taşımaktadır (0,1837).

Güçlü yönlere ve fırsatlara rağmen, Zonguldak ilinde turizm gelişimi açısından bazı tehditler ve zayıf yönler de bulunmaktadır. Bulgulara göre, ilin yetersiz altyapıya sahip olması uzmanlar tarafından en önemli zayıflık olarak kabul edilmektedir (0,3165). Bir ilin altyapı kalitesi, o bölgenin turizmdeki rekabet üstünlüğünü ve gelişme potansiyelini yansıtan önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. İkinci en önemli zayıflık ise tarihi, kültürel ve doğal zenginlikler hakkında tanıtım faaliyetlerinin eksikliğidir (0,2943). Ayrıca çevre kirliliği faktörü, Zonguldak ilinde uzmanlar tarafından en önemli tehdit olarak kabul edilmektedir (0,2997). Bu çalışmada da çevresel sürdürülebilirlik, yöneticiler tarafından en yüksek ağırlıkta değerlendirilen kriter olarak öne çıkmaktadır (0,3455). Zonguldak iline özgü yapılan çalışmada olduğu gibi bu

çalışmada da çevresel sürdürülebilirliğin katılımcılar tarafından öncelikli bir kriter olarak görülmesi, doğal kaynakların ve çevrenin korunmasının bölgenin turizm gelişimi açısından önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Özetle, turizmin gerçek etkilerini ve sürdürülebilirliğini değerlendirmek amacıyla belirli göstergelere ihtiyaç vardır. Ancak, evrensel olarak kabul edilen göstergeler bulunmamaktadır. Literatür incelendiğinde, araştırmacıların genellikle ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç temel boyuta odaklandığı görülmektedir. Bu çalışmada da benzer şekilde, araştırmanın amacına uygun belirli kriterler seçilmiş ve uzmanlardan bu kriterler hakkında değerlendirme yapmaları istenmiştir. Destinasyonların kendine özgü kriterler geliştirmesi gerektiği gibi, katılımcılar da bu kriterleri kendi buldukları koşullara göre değerlendirmiş ve farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Turizmde Sürdürülebilirliğin Geliştirilmesi İçin Öneriler:

- Sürdürülebilir turizm hedeflerini benimseyen turizm işletmeleri, küresel çevresel sorunları ve bu sorunların yaratabileceği olumsuz etkileri göz önünde bulundurmalıdır.
- Sürdürülebilir turizmi desteklemek amacıyla otel işletmeleri, atık ve su yönetimi, gıda güvenliği ile enerji kaynaklarının etkin kullanımına öncelik vermelidir. Bu tür uygulamalar sürdürülebilirliğe önemli katkılar sağlayacaktır.
- Turizm destinasyonları için gerekli olan planlama, yönetim ve izleme süreçlerinin etkili bir şekilde yapılması gerekmektedir.
- Sürdürülebilir turizmin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, çalışan eğitimlerine önem verilmesi ve sektördeki değişikliklere uyum sağlanması gereklidir.
- Turizm faaliyetlerinin kültürel mirasa zarar vermemesi için yetkili kurumlar tarafından koruma politikaları ve düzenlemelerin geliştirilmesi ve bu politikaların uygulama aşamasında denetimlerin yapılması önemlidir.
- Yerel halk, turistler ve turizm çalışanlarının kültürel mirası koruma çabalarına destek vermesi gerekmektedir. Bu bağlamda eğitim programları ve farkındalık artırıcı kampanyaların düzenlenmesi faydalı olacaktır.
- Turizm işletmeleri, yerel iş gücüne istihdam sağlamalı ve yerel iş birliklerini artırarak yerel ekonomiye katkıda bulunmalıdır. Çalışma koşullarının adil ve eşit olmasına, yerel kültüre saygı gösterilmesine özen gösterilmelidir.

- Turizm faaliyetlerinin sağlık ve güvenlik standartlarına uygun olarak yönetilmesi sağlanmalıdır. Yerel halkın ve turistlerin güvenliği ön planda tutulmalı ve sosyal sağlık hizmetlerine erişim kolaylaştırılmalıdır.
- Turizm işletmelerinde kullanılan teknolojilerin enerji verimliliğini artırması ve enerji tüketimini azaltarak çevresel etkileri minimize etmesi teşvik edilmelidir.
- Teknolojik yenilikler ve gelişmeler, doğal kaynakların kullanımının izlenmesinde, atık yönetiminin iyileştirilmesinde ve çevresel etkilerin ölçülmesinde kullanılmalıdır.
- Dijitalleşme ve diğer teknolojik yeniliklerden, kültürel mirasın korunması ve tanıtılması amacıyla yararlanılmalıdır.

Katkılar ve öneriler

Ülkemiz, dünya genelinde önemli turistik destinasyonlara ev sahipliği yapmaktadır. Turizm sektöründe, diğer sektörlerde olduğu gibi, rekabet oldukça yoğun bir biçimde sürdürülmektedir. İspanya ve İtalya gibi güçlü rakiplerle rekabet eden Türkiye'nin, turizmde sürdürülebilirliği sağlamak için daha kapsamlı ve kararlı adımlar atması gerekmektedir. Bu bağlamda, kitle turizmi kapsamında büyük ölçekli turist ziyaretlerinin yol açtığı çevresel ve sosyal etkilerin etkin bir şekilde yönetilmesi önem taşımaktadır. Türkiye'nin, kitle turizminin yarattığı baskıları azaltmak ve sürdürülebilir turizm uygulamalarını benimsemek amacıyla stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

Wang ve Lu, 2015 yılında in'in Hebei Eyaleti'nde sürdürülebilir turizm gelişimi için kapsamlı bir değerlendirme endeksi oluşturmuşlardır. Bu çalışmada, 2004 ile 2013 yılları arasında turizm ekonomisi, turizm kaynakları, çevresel destek ve resepsiyon yeteneği gibi çeşitli kategorilerde farklı faktörler, sekiz uzman tarafından değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir turizm gelişimini sağlamak amacıyla bir puanlama sistemi geliştirilmiş ve bu sistem aracılığıyla, ilgili kategorilerdeki ilerlemeler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Böylece, gelişimin farklı aşamalarında, mevcut koşullara uygun olarak belirlenen politika ve hedeflerin tespiti mümkün olmuştur.

Bu tür bir çalışma, ülkemizde de farklı turizm destinasyonları için uygulanabilir. Yıllara göre değerim temel alınarak, turizmde sürdürülebilirlik gelişimini desteklemek amacıyla çeşitli politikalar geliştirilebilir ve bu politikaların etkisi izlenebilir. Bu sayede, turizmin sürdürülebilir gelişimi için daha etkili stratejiler oluşturulabilir.

Bunun yanı sıra otel yöneticilerinin sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerinin ve sürdürülebilirlik adına gerçekleştirilen uygulamaların genellikle belirli alanlara

yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırmada, turizmin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerinin yanı sıra kültürel, politik ve teknolojik boyutları arasındaki ilişkiye dair çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu ilişki üzerine daha detaylı araştırmalar yapılabilir. Araştırma bulgularının, bu alanda gerçekleştirilecek daha ayrıntılı çalışmalara zemin hazırlaması beklenmektedir. Bu çalışmadan elde edilen bulguların, ilgili literatüre, karar vericilere, uygulayıcılara ve tüm turizm paydaşlarına fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Altuntaş, A., & Tülek, B. (2016). Turizmde Yeşil Yıldız: Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri. *Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi*, 69–87.
- Aminudin, N. (2013). Corporate Social Responsibility and Employee Retention of ' Green ' Hotels. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 105, 763–771. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.11.079>
- Angelevska-Najdeska, K., & Rakicevik, G. (2012). Planning of Sustainable Tourism Development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 44, 210–220. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.022>
- Arrobas, F., Brito-henriques, E., Ferreira, J., & Fernandes, A. (2020). Measuring Tourism and Environmental Sciences Students' Attitudes Towards Sustainable Tourism. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 27(October), 1–12.
- Ayrancı, E. (2017). *Sürdürülebilirlik Kavramı Kapsamında Çevreye Duyarlı Üretim: Firmaların Çevreye Duyarlı Üretime Geçişlerinde Devlet Desteklerinin Etkisi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Babacan Çengel, B. (2013). *Kapadokya Bölgesi'ndeki Butik Otellerde Konaklama Nedenlerine Yönelik Bir Araştırma*. Niğde Üniversitesi.
- Baumgartner, S., & Quaas, M. (2010). "What is Sustainability Economics?". *Ecological Economics*, 69(3), 445–450.
- Boskovic, N., Vujicic, M., & Ristic, L. (2020). Sustainable Tourism Development Indicators for Mountain Destinations in The Republic of Serbia. *Current Issues in Tourism*, 23(22), 2766–2778.
- Boz, M. (2021). Turizmin Gelişmesinde Alternatif Turizm Pazarlamasının Önemi: Antalya Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4 SE-Makaleler), 977–994. <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/113>
- Boz, M., & Özkan, Ç. (2021). Sürdürülebilir Şehir Turizmi: Barselona Örneği Sustainable City Tourism : The Case Of Barcelona. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 110–129.
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(50), 1011–1028. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/891/9943>
- Brown, M., & Carroll, J. (2017). An Assessment of Tourism Sustainability in Abaco , Bahamas. *Journal of Tourism Insights*, 8(1), 1–24.
- Brunt, P., & Courtney, P. (1999). Host perceptions of sociocultural impacts. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 493–515.
- Buyruk, L. (2011). Kapadokya'da Butik Otel İşletmeciliğinin Gelişimi ve Sorunları. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 16–19.
- Can Kömürcü, M. (2017). *Barselona Turizme Sınırlama Getiriyor*. Milliyet. <https://www.milliyet.com.tr/tatil/barselona-turizme-sinirlama-getiriyor-2387950>

- Ceylan, Y. (2019). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turizmde Eko Etiketler. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 65–80.
- Chiu, R. . (2003). “12 Social Sustainability, sustainable development and housing development”. İçinde *Housing and Social Change: East-west Perspectives*. Routledge.
- Choi, H. S. C., & Sirakaya, E. (2006). Sustainability indicators for managing community tourism. *Tourism Management*, 27(6), 1274–1289. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2005.05.018>
- Cinnioğlu, H. (2015). Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Kapsamında Ekoturizmin Çevre Üzerindeki Etkilerinin Eleştirel Bir Bakış Açısıyla İncelenmesi. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 3, 1–33.
- Cittaslow Association. (2024). <https://www.cittaslow.org/content/association>
- Costa, G., & Vila, M. (2014). Sustainable Marketing An Exploratory Study Of The Perceptions Of Marketing Managers In International Spanish Hotels. *Journal of Management for Global Sustainability*, 2(1), 73–94.
- David L. Jones, Day, J., & Donna, Q.-F. (2013). Emerging Definitions Of Boutique and Lifestyle Hotels: A Delphi Study. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30, 715–731.
- Deng, J., King, B., & Bauer, T. (2002). Evaluating Natural Attractions for Tourism. *Annals of Tourism Research*, 29(2), 422–438.
- Doğan, O., & Yağmur, Y. (2017). Yabancı Turistlerin Sürdürülebilir Destinasyon Algıları: Kemer Destinasyonuna Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 487–506.
- Durovic, M., & Lovrentjev, S. (2014). Indicators of Sustainability in Cultural Tourism. *The Macrotheme Review*, 3(7), 180–189.
- Emrouznejad, A., & Marra, M. (2017). The State of the art development of AHP (1979–2017): a literature review with a social network analysis. *International Journal of Production Research*, 55(22), 6653–6675.
- Euronews. (2024a). *Barcelona Decides to Ban Short Term Tourism Rentals*. Euronews. <https://www.euronews.com/my-europe/2024/06/22/barcelona-decides-to-ban-short-term-tourism-rentals>
- Euronews. (2024b). *Venice limits tour groups to 25 people and bans megaphones in latest tourism crackdown*. Euronews. <https://www.euronews.com/travel/2024/08/01/venice-puts-further-limits-on-tourists-to-protect-the-city>
- Freeman, C., & Soete, L. (2003). *Yenilik İktisadı* (T. Yayınları (Ed.); 1. Basım). Kalkan Matbaacılık.
- Genç, K. (2020). *İstanbul’da Aşırı Turizm: Sivil Toplum Kuruluşları Görüşleri Üzerinden Yorumsayıcı ve Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.
- Gündüz, H. (2017). Yerel Halkın Gözüyle Turizmde Sürdürülebilirlik: Golf Turizm Örneği. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 19–36.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ijgtr/issue/31137/335680>

Gursoy, D., & Rutherford, D. G. (2004). Host attitudes toward tourism: An Improved Structural Model. *Annals of Tourism Research*, 31(3), 495–516.

Han, H., & Kim, Y. (2010). An investigation of green hotel customers' decision formation: Developing an extended model of the theory of planned behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 29(4), 659–668. <https://doi.org/10.1016/J.IJHM.2010.01.001>

Haralambopoulos, N., & Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of samos. *Annals of Tourism Research*, 23(3), 503–526.

Harris, J. M. (2000). “Basic Principles of Sustainable Development” Global. *Development and Environment Institute Working Paper, 00–04*, 1–24.

İsayeva, S., & Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Kapsamında Yer Alan Örnek Ekoturizm Uygulamaları. *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 183–200.

İsmael, R. B., & Keskin, H. D. (2021). Yeşil Pazarlama Uygulamalarının Otel Müşterilerinin Memnuniyeti Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(3), 515–536. <https://doi.org/10.46849/guiibd.1013586>

Jellna, C., & Seunghyun, K. (2010). *Consumer Perception of Boutique Hotel: A pilot Study Check in (2009), (an inside look at our hospitality) Boutique Business Comes Age* (Waikiki Ed).

Kişi, N. (2019). A Strategic Approach to Sustainable Tourism Development Using the A'WOT Hybrid Method: A Case Study of Zonguldak, Turkey. *Çinde Sustainability* (C. 11, Sayı 4). <https://doi.org/10.3390/su11040964>

Kızılırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye'deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı ve Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1–12.

Knox, P. L. (2005). Creating Ordinary Places: Slow Cities in a Fast World. *Journal of Urban Design*, 10(1), 1–11.

Konyalılar, N. (2018). Sürdürülebilir Otel Paradigmasının, Turizm İşletmelerinde Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 91–107.

Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak, M. (2001). *Genel Turizm İlkeler- Kavramlar*. Detay Yayıncılık.

Krajnc, D., & Glavic, P. (2003). Indicators of sustainable production. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 5(3–4), 279–288. <https://doi.org/10.1007/s10098-003-0221-z>

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University*, 29(8), 4896–4916.

Kuter, N., & Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*,

9(2), 146–156.

Kutluay Tutar, F. (2015). Yeşil Ekonomi, Yeşil Turizm: Türkiyede Turizm Sektöründe Yeni Trend Yeşillenen Oteller Projesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(3), 328–352. <https://doi.org/10.16992/asos.679>

Lahiri, I. (2024). *Barselona'dan Sonra Valensiya, Aşırı Turizmi Durdurmak İçin Lisanslama Planlarını Hayata Geçiriyor*. <https://www.msn.com/tr-tr/haber/other/barselonadan-sonra-valensiya-asi-ri-turizmi-durdurmak-icin-lisanslama-planlarini-hayata-geciriyor/ar-BB1r4aeN>

Lee, B. C., & Kim, D.-K. (2009). Relative importance to tourism decision makers of indicators for sustainable rural tourism development in South Korea: Using AHP approach. *Journal of Tourism*, X(2), 24.

Lee, T. H. (2013). Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism Management*, 34, 37–46. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.03.007>

Mayer, H. (2003). *Slow Cities: Confronting Urban Sprawl, Revitalizing Small Communities*. University of Pennsylvania Press.

Mehter, S., Akdeniz, A., Akdeniz, E. K., Hinderances, P., Sustainable, A., & Case, T. (2018). *Sürdürülebilir Turizme Siyaset Engeli : Türkiye ve Hollanda İlişkileri*. 1, 126–140.

Merli, R., Preziosi, M., Acampora, A., & Ali, F. (2019). Why Should Hotels Go Green? Insights From Guests Experience in Green Hotels. *International Journal of Hospitality Management*, 81, 169–179. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2019.04.022>

Miele, M. (2008). “CittàSlow: Producing Slowness against the Fast Life”. *Space and Polity*, 12(1), 135–156.

Mohamed, K. M. S. (2018). Using Information Technology for Enhancing Sustainable Tourism in Egypt. *Scientific Journal of October 6 Universty*, 4(2), 82–89.

Nilnoppakun, A., & Ampavat, K. (2016). Is Pai a Sustainable Tourism Destination? *Procedia Economics and Finance*, 39(November 2015), 262–269. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30322-7](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30322-7)

Özök, F., & Gümüş, F. (2009). Sürdürülebilir Turizmde Bilginin Önemi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 52–71.

Özsoy, C. E., & Dinç, A. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekolojik Ayak İzi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(619), 35–55.

Palich, N., & Edmonds, A. (2013). “Social Sustainability: Creating Places and Participatory Processes that Pefrom Well for People”. *Environment Design Guide*, 78, 1–13.

Parpairi, K. (2017). Sustainability and Energy Use in Small Scale Greek Hotels: Energy Saving Strategies and Environmental Policies. *Procedia Environmental Sciences*, 38, 169–177. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2017.03.099>

- Patti, S. (2019). *Determinants of Tourist Destination Competitiveness in a Low-Carbon Tourism*.
- Pelit, E., Baytok, A., & Soybalı, H. H. (2015). Sürdürülebilir Turizm mi? Turizmde Sürdürülebilirlik mi? Kavramsal Bir Tartışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(14), 39–58. <https://doi.org/10.17823/gusb.220>
- Petrini, C. (2001). *Slow Food: The Case for Taste*. İçinde *Columbia University Press*.
- Pink, S. (2008). Sense and sustainability: The case of the slow city movement. *Local Environment*, 13(2), 95–106.
- Polat, Ç., Bitiktaş, F., & Açık, A. (2022). Türkiye’de Yat ve Kruvaziyer Turizmi Gelirleri: Antalya Örneği. *Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği Dergisi*, 3(2), 76–89. <https://doi.org/10.52602/mtl.1113233>
- Pothukuchi, K., & Kaufman, J. L. (1999). Placing the food system on the urban agenda: The role of municipal institutions in food systems planning. *Agriculture and Human Values*, 16(2), 213–224.
- Risteski, M., Kocevski, J., & Arnaudov, K. (2012). Spatial planning and sustainable tourism as basis for developing competitive tourist destinations. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 44, 375–386. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.042>
- Roberts, S., & Tribe, J. (2008). Sustainability Indicators for Small Tourism Enterprises – An Exploratory Perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5), 575–594.
- Saaty, T. L., & Vargas, L. G. (2001). *Models, methods, concepts & applications of the analytic hierarchy process*. Kluwer Academic.
- Satır Reyhan, A. (2014). Sürdürülebilir Üretim -Tüketim Politikaları Çerçevesinde “Yeşil Ekonomi” Üzerine Bir Değerlendirme. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 9(22), 327–347. http://ec.europa.eu/environment/eussd/escp_en.htm,
- Saaty, T. L. (1980). *The analytic hierarchy process*. (McGraw-Hill. (Ed.)).
- Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: Exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/09669580008667346>
- Sipahi, S. (2013). *Otel İç Mekanlarında Enerji Kullanımı Açısından Sürdürülebilirlik: Antalya Örneği*.
- Solmaz, S. A. (2019). Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye de Çevre Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66), 1175–1186. <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3662>
- Sørensen, F., & Grindsted, T. S. (2021). Sustainability Approaches and Nature Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, 91. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103307>
- Tamer, E. T., & Mısırdalı Yangil, F. (2021). Turizmde sürdürülebilirlik göstergeleri : Otel işletmeleri yöneticileri üzerine bir uygulama. *BMIJ*, 9(3), 943–955.
- Tavşan, F., Taş, I., & Yanılmaz, Z. K. (2018). Otel Tasarımında Yeni Bir Yaklaşım :

Sürdürülebilirlik. *2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies*, 3, 294–300.

Tiago, F., Gil, A., Stemberger, S., & Borges-tiago, T. (2021). Digital Sustainability Communication in Tourism. *Journal of Innovation & Knowledge*, 6(1), 27–34. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2019.12.002>

Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57–73. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/download/article-file/107656>

Tosun, C. (2002). Host perceptions of impacts: A Comparative Tourism Study. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 231–253.

Tsaur, S. H., & Wang, C. H. (2007). The evaluation of sustainable tourism development by Analytic Hierarchy Process and fuzzy set theory: An empirical study on the green Island in Taiwan. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 12(2), 127–145. <https://doi.org/10.1080/10941660701243356>

Turhan, E., Kartum, G., & Özdemir, Y. (2018). Sürdürülebilir Üretim ve İşletme Uygulamaları. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1–15.

Usta, Ö. (1998). *Turizm: Turizm Olayına ve Türk Turizm Politikalarına Yapısal Yaklaşım*. Sümbül Basım Evi.

Üstün, G. E., & Tırpancı, A. (2015). Gri Suyun Arıtımı ve Yeniden Kullanımı. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 20(2), 119–139. <https://doi.org/10.17482/uujfe.79618>

Walker, J. W. (1992). *Human Resource Strategy*. Mc Graw-Hill Inc. Press.

Yavuz, C. (2016). Turizmde Sürdürülebilirlikte Halkla İlişkiler Çalışmalarının Önemi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 330–338.

Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181–208.

Yılmaz, A. İ., Ünal, A., & Çakır, G. (2015). Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 4(2), 55–83.

Yurtsal, K. (2019). Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm. *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4, 61–70.

EKLER

Ek-1: Anket Formu

Değerli Katılımcı,

"Sürdürülebilir Turizm Algısının Otel Yöneticilerinin Bakış Açısıyla Değerlendirilmesini" araştırmak amacıyla size sunulan bu anket Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İşletme Mühendisliği bölümü için yapılan bir tez çalışması olmaktadır. Bu çalışma akademik bir çalışma olup bilimsel bir amaca yönelik olarak kullanılacak ve kişisel bilgilere yer verilmeyecektir. Bu ankette sizden her bir soruda yer alan iki faktörü karşılaştırmanız istenmektedir. Hangi kriter sizin için daha fazla önemli ise o faktöre 1 ile 9 arasında puan veriniz. Puan dereceleri önem sırası aşağıdaki açıklamada yer almaktadır. Ankete eksiksiz ve içtenlikle vereceğiniz cevaplar araştırmanın amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Zaman ayırdığınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Araştırmacı Bilgileri

Ad-soyad:

İletişim:

Demografik Bilgiler

Ad-soyad:

Uzmanlık Alanlarınız:

Unvanınız:

Mesleğiniz:

Çalıştığınız Otelin İsmi:

Önem Derecelerine İlişkin Tablo

Ek-1: Anket Formu (Devam)

Tablo 7.1. Önem derecelerine ilişkin tablo

Önem Derecesi	Tanım	Açıklama
1	Eşit Önem	Her iki kriter eşit öneme sahiptir.
3	Biraz Önemli	Bir kriter diğerine karşı biraz önemlidir.
5	Fazla Önemli	Bir kriter diğerine karşı güçlü bir biçimde önemlidir.
7	Çok Fazla Önemli	Bir kriter diğerine göre çok güçlü bir biçimde üstündür.
9	Son Derece Önemli	Bir kriter diğerine göre çok büyük oranda üstündür.
2,4,6,8	Ara Önem Dereceleri	Ara rakamlar diğer önem dereceleri seçilmediğinde kullanılabilir.

Aşağıdaki ana unsur ve alt unsurları yukarıdaki tabloda yer alan önem derecelerine göre karşılaştırınız. Her bir satırda sadece bir adet işaretleme yapınız. İşaretlemeleri ilgili derece üzerinde x yazmanız yeterlidir.

Ana Unsurlarına İlişkin İkili Matris Tablosu

Çalışmada sürdürülebilir turizm sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel, politik ve teknolojik sürdürülebilirlik olmak üzere 6 ana faktörden oluşmaktadır.

Sosyal: Sosyal sürdürülebilirlik, sosyal kimliğe ve sosyal sermayeye saygı duyulmasını

Ekonomik: Ekonomik sürdürülebilirlik, bir işletmenin kar elde etme ve ayakta kalabilme özelliğini

Çevresel: Çevresel sürdürülebilirlik, hava, toprak ve su kirliliğini en aza indirme ve doğal yapıyı korumayı

Kültürel: Kültürel sürdürülebilirlik, kültürel ve tarihi mirasın korunmasını

Politik: Politik sürdürülebilirlik, yerel halkın sürdürülebilir turizm uygulamalarına ilişkin karar alma sürecine dahil edilmesini

Teknolojik: Teknolojik sürdürülebilirlik ise yeni turizm ürünleri için yenilikçi güç olan bilgi ve iletişim sistemlerindeki teknolojik gelişmeyi ifade etmektedir.

Ek-1: Anket Formu (Devam)**Tablo 7.2. Ana kriterler**

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Sosyal																		Ekonomik
Sosyal																		Çevresel
Sosyal																		Kültürel
Sosyal																		Politik
Sosyal																		Teknolojik
Ekonomik																		Çevresel
Ekonomik																		Kültürel
Ekonomik																		Politik
Ekonomik																		Teknolojik
Çevresel																		Kültürel
Çevresel																		Politik
Çevresel																		Teknolojik
Kültürel																		Politik
Kültürel																		Teknolojik
Politik																		Teknolojik

Sosyal Sürdürülebilirlik Ana Unsuruna Ait Alt Unsurların İkili Matris Tablosu

Halkın Katılımı: Turizm endüstrisinde bölge halkının katılım oranını ifade etmektedir.

Destinasyon ziyareti: Turistik destinasyonlara yönelik ziyaretçi memnuniyetini göstermektedir.

Toplum sağlığı: Turizm faaliyetlerinin toplum sağlığına yönelik olarak hava ve su kirliliğine etkisini ifade etmektedir.

Tablo 7.3. Sosyal sürdürülebilirlik alt kriterleri

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Halkın katılımı																		Destinasyon ziyareti
Halkın katılımı																		Toplum sağlığı
Destinasyon ziyareti																		Toplum sağlığı

Ek-1 : Anket Formu (Devam)

Ekonomik Sürdürülebilirlik Ana Unsuruna Ait Alt Unsurların İkili Matris Tablosu

Yerel Kredi: Yerel işletmeler için yerel kredi mevcudiyetini, yerel işletmelerin desteklenme gerekliliğini ifade etmektedir.

İstihdam: Turizmde istihdam artışı ve bölge halkının turizm endüstrisine katılım oranını göstermektedir.

Gelir sızıntısı: Bir bölgenin veya ülkenin turizmden elde ettiği gelirlerin, çeşitli yollarla o bölge veya ülke dışına çıkmasını ifade etmektedir.

Tablo 7.4. Ekonomik sürdürülebilirlik alt kriterleri

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Yerel kredi																		İstihdam
Yerel kredi																		Gelir sızıntısı
İstihdam																		Gelir sızıntısı

Çevresel Sürdürülebilirlik Ana Unsuruna Ait Alt Unsurların İkili Matris Tablosu

Hava kalitesi: Turistik bölgelerde hava kirliliği seviyelerinin izlenmesini ifade eder. Örneğin araç trafiğinin yoğunluğu nedeniyle oluşan kirlilik vb.

Erozyon: Doğal kaynakların, özellikle toprak ve kıyı bölgelerinin, aşırı turistik faaliyetler nedeniyle aşındırılması ve bozulması sürecini ifade etmektedir.

Çevre kazaları: Turistik faaliyetler sonucunda doğal çevreye ve insan sağlığına zarar veren kazalardır.

Tablo 7.5. Çevresel sürdürülebilirlik alt kriterleri

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Hava kalitesi																		Erozyon
Hava kalitesi																		Çevre kazaları
Erozyon																		Çevre kazaları

Ek-1 : Anket Formu (Devam)

Kültürel Sürdürülebilirlik Ana Unsuruna Ait Alt Unsurların İkili Matris Tablosu

Bakım fonu: Kültürel alanların bakımı ve korunması için ayrılan finansal kaynakları ifade etmektedir.

Çalışan eğitimi: Turizm çalışanlarına yönelik verilen eğitimin türü, süresini ifade etmektedir.

Yerel mimari: Turizm tesislerinin inşası ve yenilenmesinde yerel mimari tarzların kullanılması ve yerel malzemelerin tercih edilmesidir.

Tablo 7.6. Kültürel sürdürülebilirlik alt kriterleri

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Bakım fonu																		Çalışan eğitimi
Bakım fonu																		Yerel mimari
Çalışan eğitimi																		Yerel mimari

Politik Sürdürülebilirlik Ana Unsuruna Ait Alt Unsurların İkili Matris Tablosu

Arazi imar: Turistik alanların sürdürülebilir şekilde geliştirilmesini ve korunmasını sağlamak amacıyla arazi kullanımını ve yapılaşmayı ifade etmektedir.

Geliştirme politikası: Turizm alanlarının gelişimini kontrol altına alan politikalardır.

Atık politikası: Hava, su kirliliği, atık yönetimi politikasının varlığını ifade etmektedir.

Tablo 7.7. Politik sürdürülebilirlik alt kriterleri

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Arazi imar																		Atık politikası
Arazi imar																		Geliştirme politikası
Atık politikası																		Geliştirme politikası

Teknolojik Sürdürülebilirlik Ana Unsuruna Ait Alt Unsurların İkili Matris Tablosu

Doğru veri: Kaynak tüketimini azaltmaya yönelik doğru bilgi teknolojilerinin kullanılmasıdır.

Ek-1 : Anket Formu (Devam)

Düşük teknoloji: Çevreye duyarlı düşük etkili teknolojinin kullanımını ifade etmektedir.

Kıyaslama: Turizm açısından farklı teknolojik çözümleri ve uygulamaları kıyaslamayı ifade etmektedir.

Tablo 7.8. Teknolojik sürdürülebilirlik alt kriterleri

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Doğru veri																		Düşük teknoloji
Doğru veri																		Kıyaslama
Düşük teknoloji																		Kıyaslama

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Emine AKBUDAK

Mezuniyet Bilgileri:

- 2006-2010 Saruhanlı Çok Programlı Lisesi
- 2010-2015 Pamukkale Üniversitesi İşletme Bölümü (Lisans)
- 2013-2014 Radom Academy of Economics Management (Lisans)

Yabancı Dil Bilgisi:

- İngilizce